

676

F 166

EEN REUNIE EN EEN UITVAART.

GEDENKBOEK

der te Breda gehouden vijfjarige samenkomst
van de Vereeniging het Metalen Kruis

en

van de overbrenging naar het kerkhof te Ginneken der
stoffelijke overblijfselen van op de Antwerpsche
Citadel begraven Nederl. militairen

(20—22 Augustus 1871).

DOOR

M. A. PERK.

MET EEN PLAAT.

Opgedragen aan Z. M. den Koning.

Uitgegeven met voorkennis van Z. E. den Minister van Oorlog
en der Feestcommissie van het Metalen Kruis.

(Ten voordeele van het fonds tot oprichting van een Monument ter
eere der op den Vijfhoek gevallen Nederl. krijgers.)

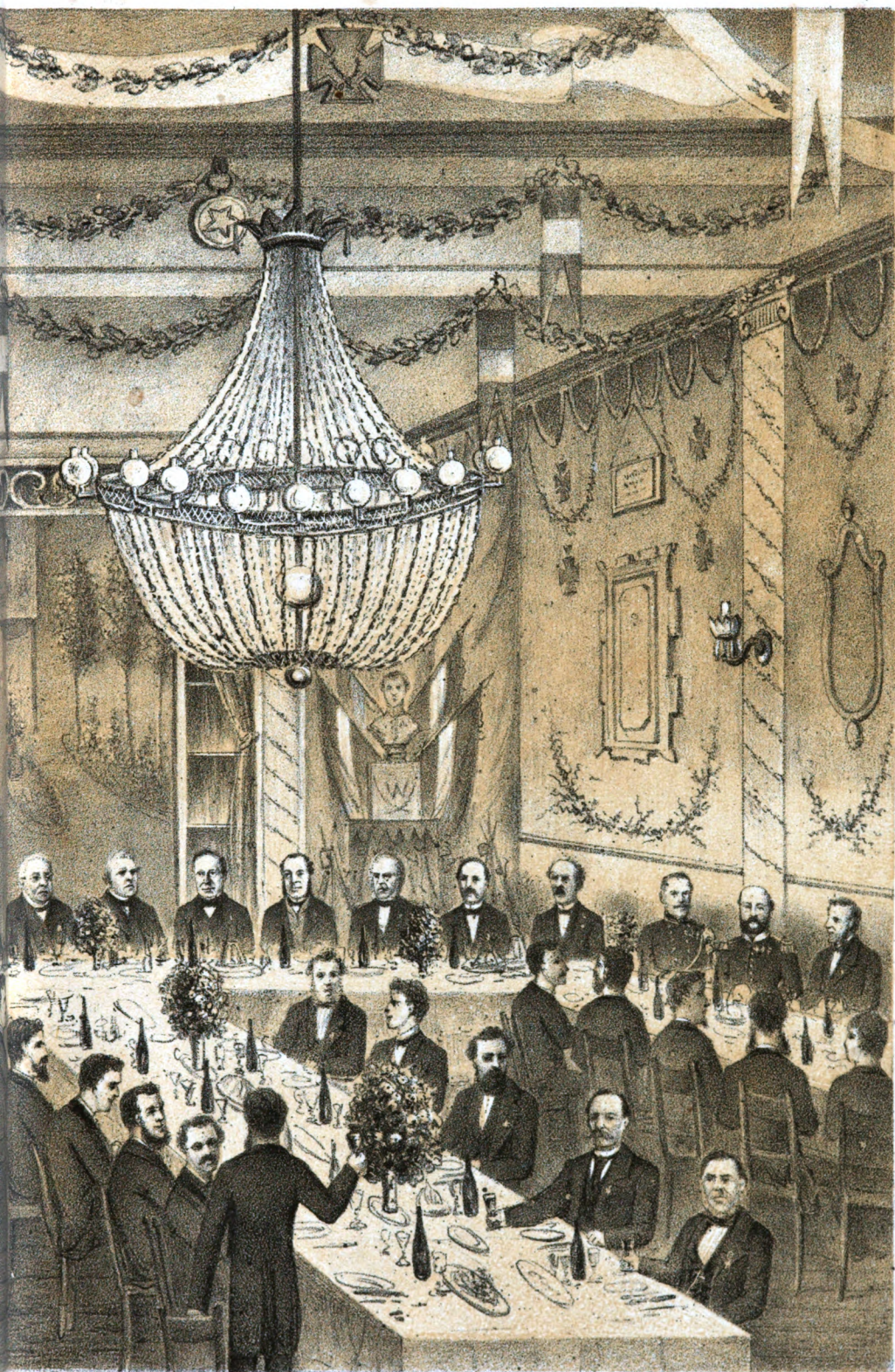
BREDA,
BROESE & COMP.

1871.

WS²

GEDENKBOEK.

676
1705

en

(20—22 August 1871).

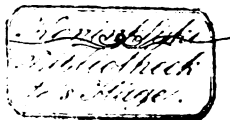
DOOR

MET EEN PLAAT.

Opgedragen aan Z. M. den Koning.

Uitgegeven met voorkennis van Z. E. den Minister van Oorlog
en der Feestcommissie van het Metalen Kruis.

(Ten voordeele van het fonds tot oprichting van een Monument ter eere der op den Vijfhoek gevallen Nederl. krijgers.)

**B R E D A ,
B R O E S E & C O M P .**

1871.

AAN

ZIJNE MAJESTEIT

WILLEM DEN DERDE,

KONING DER NEDERLANDEN,

BESCHERMHEER DER VEREENIGING HET METALEN KRUIS,

WIEN

'T EENE, DOOR DE NATIE HOOGELIJK GEWAARDEERDE BEHOEFTE WAS

TROUWE AAN VADERLAND EN VORST BEWEZEN DIENSTEN,

NA VEERTIG JAREN, SCHITTEREND TE EEREN,

WORDT

WORDT

DIT GEDENKBOEK

MET VERSCHULDIGDE GEVOELENS VAN EERBIED

OPGEDRAGEN

DOOR

ZIJNER MAJESTEITS

GETROUWEN ONDERDAAN

M. A. PERK.

V O O R W O O R D.

Aan het einde van mijn arbeid gekomen, kwijt ik mij van een aangename plicht met allen, die mij bij de samenstelling van dit Gedenkboek op eenigerelei wijze de behulpzame hand geboden hebben, mijne oprechte erkentelijkheid te betuigen. Onmogelijk is het mij afzonderlijk ieder, die mij, gevraagd of niet gevraagd, met de mededeeling van bijzonderheden verplichtte, den dank te brengen, waarop hij aanspraak heeft. Deze algemeene dankzegging worde dus door elk, die mij zijn medewerking verleende, ook al maakte ik daarvan geen gebruik, als eene bijzondere, aan hem gerichte beschouwd!

Bij die dankbetuiging voeg ik een toelichting en een mededeeling. Om der volledigheds wille had de naamlijst der Deelnemers aan de Reünie behooren opgenomen te worden. Dan, in overleg met de Uitgevers, heb ik dit voorbedachtelijk nagelaten, en wel omdat er reeds een gedrukte lijst bestaat, te dezer stede in 't licht gezonden tijdens de dagen der samenkomst, welke lijst evenwel verre van nauwkeurig is en niet dan met veel moeite van misstellingen zou kunnen gezuiverd worden. Maar ten andere, omdat zulk een naamlijst, al ware zij nog zóó onberispelijk, oneindig veel meer plaatsruimte zou bestaan dan wij met den besten wil daarvoor beschikbaar konden stellen. Het boek heeft reeds veel grooteren omvang gekregen dan de hoogstens zes vellen druks, waarop wij bij de bepaling van

den inteekeningsprijs het aanvankelijk hadden geraamd. — Om diezelfde reden heb ik mij ook onthouden van het opnemen eener lijst van inteekenaren. — En mijne mededeeling? Zij is deze. De aanmerkelijk hoogere kosten, die de uitgave ten gevolge der grootere uitgebreidheid van het werk na zich sleepte, in verband met den wensch om de opbrengst ten behoeve van het oprichten Gedenkteeken zoo aanzienlijk als het maar kan, te maken, noodzaken mij het aantal present-exemplaren tot het kleinst mogelijke te beperken. —

En hiermede ga dan dit geschrift de wereld in, hetwelk Z. M. onze geëerbiedigde Koning wel heeft gelieven te stellen onder het patronaat van Zijn doorluchtigen naam, — eene eer en een voorrecht, die ik met diepe erkentelijkheid waardeer.

Het vinde zijn weg, en werpe in ruime mate de vruchten af, welke ik het van ganscher harte toewensch, te weten: opwekking van den geest, die de gansche natie, den krijgsman en den burger in de gedenkwaardige dagen van 1830—32 bezielde, en een goede bijdrage aan het fonds tot oprichting van een Monument, ter eere der op de Citadel gevallen strijders!

M. A. PERK.

BREDA, Oct. 1871.

DE REUNIE.

Welaan! *Te wapen* op de dringende bede van uwen Vorst. *Te wapen* voor de zaak van orde en regt. *Te wapen* onder ootmoedig en biddend opzien tot den Almagtigen God, die Nederland en Oranje zoo dikwerf uit de grootste gevaren gered heeft.

Proclamatie van Koning Willem I, op den 5den October 1830.

»De troepen die daar (den 23. Juli 1831 op de heidevlakte tusschen het »dorp Rijen en den Tilburgschen straatweg) ter wapenschouw stonden »aangetreden, in onafzienbare liniën geschaard — twee Divisiën Infan- »tery, drie Regimenten Ruitery en drie-en-vijftig stukken geschut — »waren een gedeelte van een nationaal leger, gelijk er nooit op den Vader- »landschen bodem gestaan had, eerbiedwaardig zoo er ooit een geweest »is. In dezelfde gelederen stonden er mannen en jongelingen uit de »aanzienlijkste huizen en uit de armoedigste stulpen, die vrijwillig uit »allerlei bedrijf en betrekking zich hadden losgescheurd, en in dienst »getreden waren bij Schutterijen, in afzonderlijke Jagerkorpsen, onder »alle wapenen, om het Hoofd van den Staat, als een middelpunt van »wet en orde, te steunen tegen het onregt, en, gelijk zij op de »stem huns Konings waren te wapen gesneld en maanden achtereen »zich aan de eischen der krijgstucht hadden onderworpen, nu verlan- »gend maar geduldig zijn wenk stonden te verbeiden ten aanval. En »die daar toen, omstuwde van een schitterenden Staf, te paard langs »de liniën reden en vervolgens die krijgsscharen voor zich voorbij deden »trekken — het was de onwrikbare Koning zelf met zijne beide zonen »en drie kleinzonen, — drie geslachten van Oranje-vorsten, Willem »de Eerste en die Willem de Tweede en Willem de Derde worden »zouden. Vader en zonen wilden het weten of dat leger bereid »was voor het regt der Dynastie, voor de belangen des Lands, voor »de eer des Volks, de veldheerspluim van Oranje te volgen tot in de »vuurkolk des oproers. De leger-afdeelingen bij Rijen vereenigd, toon- »den op dien schoonen dag door ondubbelzinnige teekenen dat zij daartoe »bereid waren. De bezetting van 's Hertogenbosch, de Derde Divisie »bij Eindhoven en de Reserve-Divisie bij Best en Oirschot op de volgende »dagen met het Vorstelijk bezock vereerd, deden dezelfde gezindheid »blijken. De Koning keerde naar de Hofstad terug met de vol- »komene overtuiging, dat het leger in den aanstaanden strijd voor het »regt en de eer van het Vaderland, geen anderen aanvoerder verlangde »dan den Held, die daarvoor gestreden had bij den Viersprong en bij »Waterloo. Toen volgde op den Negen-en-twintigsten Julij het Koninklijk »bevelschrift: »Onze beminde zoon, de Prins van Oranje zal het Opper- »kommando over onze Krijgsmagt aanvaarden en zich onverwijld aan »het hoofd van het leger stellen." In den avond van den »Een-en-dertigsten Julij nam de Prins van Oranje, onder eene menge- »ling van zeer bijzondere aandoeningen, afscheid van de zijnen, en in »den nacht ten één uur kwam hij in het Hoofdkwartier te Breda met »het bevel des Konings om onverwijld den veldtocht te openen. Zijn »eerste daad in zijn Opperbevel was eene Dagorder te stellen, waarin »hij het leger met 's Konings besluit bekend maakte. Groot was »de tevredenheid door de lezing dezer Dagorder in het geheele land »tewegggebracht."

J. Bosscha, het leven van Willem den Tweede,
derde Druk. Bladz. 347 en vgg.

I.

Het was inderdaad een allergelukkigst denkbeeld, dat bij den Heer Mr. J. H. Burlage oprees, na bijwoning der op den 12. Augustus 1851 te Utrecht gehouden tweede tien-jarige Reünie van de in 1830 uitgetrokken Utrechtsche studenten. Hij wilde namelijk beproeven om eene, met niet zóó groote tusschenruimte terugkeerende en op meer algemeene schaal aangelegde samenkomst van oud-strijders in het leven te roepen. Waarom toch, dus vroeg hij zich af, zouden anderen, die even bereidwillig als de kweekelingen der Hoogeschoolen op de roepstem des Konings toegesnel waren tot handhaving van Neêrlands geschonden eer en die met niet mindere toewijding hun plichten jegens Vorst en Vaderland hadden betracht, niet hetzelfde voorrecht genieten? Waarom zouden óók zij niet met hun voormalige krijgsmakkers bijeenkomen tot herdenking der onvergetelijke dagen, waarin Nederland zijne eereplaats terugnam in de rij van Europa's staten, de blaam van lafhartigheid, op zijne legermacht geworpen, roemrijk uitwischte, en toonde hoe onverdiend de smaad was, waarmede men het overdekt had? — Twintig jaren waren er voorbijgesnel, sinds uit den Koninklijken mond het: »Te wapen!» weêrklonk. Vele van Utrecht's oudstudenten, die den roem van de Nederlandsche wapenen hadden helpen herstellen, ontbraken reeds, weggemaaid door de nimmer rustende zeisen des doods, op het appèl. Met ieder tiental jaren zou het cijfer der deelnemers aan de Reünie merkbaar blijven dalen. Niet lang kon het duren, of het getal werd te gering om een feestelijke en opwekkende samenkomst te houden. En zou, nu bij het voortsnellen van den tijd, de onverbiddelijke dood telken jare de rijen der oud-krijgsmakkers dunde, of de lasten en gebreken des klimmenden ouderdoms voor

velen een verplaatsing naar een ander gedeelte des lands al moeilijker en moeilijker maakte, een algemeene Reünie, op niet te ver van elkander verwijderde tijdstippen terugkeerende, niet allerwenschelijkst geacht moeten worden ? (1)

Die gedachten bleven den voormaligen, vrijwillig uitgetrokken Wachtmeester bij het regiment Lansiers n°. 10 vervolgen, en lieten hem niet met rust, totdat hij ze in het hoofd en het gemoed van anderen overgestort en met dezen de zaak in het breede besproken had. Een open oor en open hart mocht hij aantreffen bij een tweetal vroegere kameraden, tot wie hij zich wendde en bij wie zijne denkbeelden gereeden ingang vonden. Het waren de HH.: F. C. Zillesen, oud-officier der Marine en M. Brandon Mondolpho, oud-kapitein der Artillerie, die beloofden hem trouw ter zijde te zullen staan. Met spoed sloeg het wakkere drietal, ter verwezentlijking van het plan, de handen ineen. Geen middel kwam hun daartoe meer geschikt voor, dan de stichting eener Vereeniging, waartoe allen zouden uitgenoodigd worden toetreden, die hetzij vrijwillig, hetzij dienstplichtig, onverschillig of zij bij de landmacht dan wel bij de zee-macht behoorden, van welken rang of stand zij ook mochten zijn, goed en bloed voor Neêrlands eer veil gehad hadden, en uit dankbaarheid voor hun moed en toewijding door Koning Willem I met het »Metalen Kruis!" versierd waren. —

Immers het was den Koning een behoefte geweest om de vaderlandsliefde en trouw, in de hachelijke ure des gevaars betoond, door een blijvend bewijs van aandenken te beloonen (2). Dit gedenkteeken zou bestaan uit een kruis, vervaardigd uit de op de Belgen in het gevecht bij Hasselt, den 10. Aug. 1831, veroverde kanonnen, en

(1) Een vroegere vereeniging bij het leger te velde, opgericht in 1831 door vrijwilligers van het 1ste bataillon Amsterdamsche schutters te Aarle-Rixtel en genaamd de Mobiele sociëteit, bestaat nog en vergadert wekelijks. Het getal leden bedraagt op dit oogenblik nog tusschen de 30 en 40 te Amsterdam.

(2) Proclamatie des Konings van 12 Sept. 1831. Zie bijl. A.

aan allen, zonder onderscheid van rang, worden geschonken. Maar laat mij liever, in plaats van een dorre mededeeling betreffende de instelling van dat aandenken, u haar schetsen, in de dichterlijke taal van den vaderlands-lievenden dichter C. G. Withuijs, wiens voortreffelijk lied, in geen geschrift, aan het Metalen-Kruis gewijd, mag ontbreken (1).

Zij stonden bij Hasselt: van blinkend metaal
 Vijf stukken, niet schromend voor sulfer of staal;
 Gelaân en herladen met kogels en schroot,
 En brullend: »niet verder! Hier wacht u de dood!»

En donder op donder, uit dampen en gloed,
 Bedekte den bodem met dooden en bloed;
 Maar de engel der wraak dreef ons leger vooruit:
 Die stand hield werd offer; wat staan bleef werd buit.

Dra vielen de strijders, en 't vijftal was ons. —
 De veldheer aanschouwde 't veroverde brons,
 Zóó kostlijk en duur, om de stof en den prijs,
 En zond het den Koning, ten zegebewijs.

De Koning ontving het met weemoed en lof,
 Dat vijftal zóó waard om den prijs en de stof;
 Hij dacht: »zijn die stukken met levens betaald,
 »Dan zij 't, door hen-zelfen, aan de eeuwen verhaald!»

»Hoe reik ik mijn krijgers, mijn burgers, mijn zoon,
 »Mijn trouwen, ooit waardiger, dierbaarder loon,
 »Dan uit het metaal, dat de trouw in hun borst
 »Beproefde, en bewijst aan het Land en den Vorst!»

»Verbrijzel» — dus sprak hij — »die stukken tot gruis;
 »En maak ieder kruisje ten adelend kruis!
 »Dat kruis op hun harten geplaatst door mijn hand,
 »Erken' hunne trouw aan den Koning en 't Land!»

o Kruis, van metaal aan den vijand ontruikt!
 o Lauwer, door eendragt en krijgsmoed gepluikt!
 o Ster van verdienste bij 't Volk en de Kroon!
 Wat staat gij op 't krijgskleed en 't burgerkleed schoon! —

(1) Withuijs, Gedenkboek van 1830 en 1831. — Proza en Poëzij.
 (Niet in den handel).

Op uitnoodiging van het bovengenoemde drietal wakere vaderlanders, kwamen er den 19. April 1853 te Amsterdam een aantal Oud-strijders van 1830 en 31 bijeen. In die bijeenkomst werden de grondslagen gelegd tot eene Vereeniging, die het Metalen-Kruis ten symbool koos en, in spijt van den tegenstand, de verguizing en den laster, waaraan zij zich spoedig genoeg blootgesteld zag, langzamerhand zich uitbreidde. Z. M. de Koning getuigde van zijne levendige ingenomenheid met de Instelling door het Beschermheerschap over haar te aanvaarden. Als Voorzitter van het Hoofdbestuur trad Z. K. H. Prins Hendrik der Nederlanden op. — Zulk voorgaan deed goed volgen. Over het gansche land had de Vereeniging weldra hare vertakkingen. In verschillende plaatsen vestigden zich meer of min talrijke afdeelingen. In grootere gemeenten splitsten deze zich nog in sectiën. Volkomen vrijheid werd haar gelaten in de regeling harer huishoudelijke aangelegenheden, en naar eigen goeddunken, geheel zelfstandig, mochten zij hare bijeenkomsten inrichten. Één beginsel slechts moest door allen streng gehandhaafd worden: »de wering van alle eenzijdigheid op kerkelijk of »staatkundig gebied.” Één doel mochten zij maar beoogen: »vriendschappelijk verkeer, ter herinnering aan het vroegere krijgsmansleven, gepaard aan het denkbeeld om den »toenmaals zóó krachtig ontwaakten volksgeest ook bij »het jongere geslacht te bevorderen en aantekweeken.”

Het door den Koning zelven ingestelde Hoofdbestuur wijdde in de allereerste plaats zijne samensprekingen, overleggingen en bemoeiingen aan de oprichting van afdeelingen, ter plaatse waar zij nog niet gevestigd waren, aan het voorbereiden eener algemeene samenkomst van alle gerechtigden tot het dragen van het Metalen-Kruis, in 1856, het 25ste jaar der instelling van het gedenkteeken, te houden, en verder aan de oprichting van een monument, dat bij die gelegenheid zou worden onthuld, tot herdenking van den tijd, toen overal de kreet weergalmd:

Ten strijde, ten strijde, voor Koning en Land,
 Voor vrijheid en vrienden en magen!
 Verraders bestemmen ons boeijen en schand' : —

De stonde der wraak heeft geslagen!
 De leeuw van het Noorden verheft zich en blaakt;
 Ten strijde, ten strijde! De leeuw is ontwaakt.

.

Ten strijde! ten strijde! Waai dreigend vooruit,
 Banier van het Noorden, wij komen!
 Wij plengen ons bloed niet om roofgoed of buit,
 Voor Koning en Land zal het stroomen. —
 Gevloekt wie zijn eeden of pligten verzaakt,
 Ten strijde, ten strijde! De leeuw is ontwaakt! (1)

Het was geen zelfverheffing, geen gloriezucht, die voorzat bij de gedachte der oprichting van een monument, gewijd aan de Eendracht, het kenmerk van den volksgeest van 1830 en '31. Men wilde slechts daardoor den nakoeling op een zinnebeeldige wijze verkondigen, dat eendracht in die benauwde dagen macht gemaakt had, eendracht tusschen de zonen van hetzelfde vaderland, eendracht tusschen Nederland en Oranje! Men wilde het denkbeeld bewaren, dat de roem, de voorspoed, het geluk van het Vaderland vereenzelvigd zijn met den roem, den voorspoed en het geluk van het Stamhuis van Oranje. Men wilde den volksgeest, die in '30 en '31 de kracht en de roem van Nederland geweest was, voor insluimering behoeden en verlevendigen, en, wanneer de mannen van 1830 door den dood waren neêrgeveld en geen borst meer prijkte met het Eermetaal, toch het nageslacht herinneren dat de instandhouding onzer nationaliteit, het behoud des lands, het middel om nooit gedwongen te worden den fieren, vrijen nek te buigen onder vreemd geweld of te zwichten voor vreemde overheersching, bestaat in het aankweken van dien volksgeest. — Evenmin kon men, zooals wel eens beweerd werd, bij het stichten van dit gedenkteeken aan het ophalen of vernieuwen van oude veeten denken. Geen zweem van terging of uittarting jegens een bevriende Mogendheid, geen vijandige gezindheid openbaarde zich daarbij. Dit bleek ten duide-

(1) Withuijs: Lied der uitgetrokken schutters.

lijkste uit het Programma, door het Hoofdbestuur voor de plechtigheid uitgevaardigd en door den koninklijken Beschermheer van het Metalen-Kruis goedgekeurd. Trouwens men wist het, het Nederlandsche volk had de pijnlijke indrukken door de gebeurtenissen van '30 teweeggebracht, reeds sinds lang vergeten. De scheiding tusschen de twee volken, die, hoe nauw vroeger wel eens vereenigd, door taal, zeden en gewoonten van elkander vervreemd waren, was gebleken een goede, heilzame zaak geweest te zijn en in beider welbegrepen belang geschied. Alle partijchap tusschen de beide natiën werd dan ook als geweken beschouwd. België was ons een goede, trouwe nabuur geworden, aan welken ons vele nauwe betrekkingen verbonden en met wien wij menig belang gemeen hadden. Zijn welvaart, in stede van benijd of met een vijandig oog aanschouwd, werd door ons toegejuicht en met ingenomenheid begroet. Vaak wapperde dan ook België's vlag naast onze Nederlandsche driekleur bij feesten en congressen. Het »Wien Neêrl. bloed" werd in België met dezelfde geestdrift aangeheven als het eigen volkslied. En als eens, waarvoor God ons genadiglijk bewaren mocht! het tijdstip aanbrak, dat een gemeenschappelijke vijand ons bedreigde, dan zouden — hiervan was men sinds lange overtuigd — België's zonen naast die van ons vaderland strijden en, staande in dezelfde gelederen, met elkander wedijveren in moed en zelfverloochening tot heil van beide landen. — Neen, geen andere gedachte kon dan ook de ontwerpers van het plan bezielen, dan die wij uitgedrukt vinden in de schoone woorden van den dichter (1):

Geen kreet van *oorlog*, maar van *vrede*,
 Geen leus van *strijd*, maar *broederschap*.
 Wij willen 't zwaard niet uit de schede:
 Wij plooiën 't oorlogsvendel slap.
 Geen stemme wekke als onheilsbode
 Vermolmden twist weer uit 't graf:
 De doode vede *blijve* een doode
 En wentle nooit den deksteen af.

(1) Geïllustreerd feestblad ter herinnering aan de feesten van 25—29 Aug. 1856, Amsterdam.

Maar waar de fierste Burgertrouwe,
 Bij 't dreigen van gevaar en nood
 Om 't Vorstlijk stamhuis van Nassouwe
 Zich als een ringmuur samensloot,
 Waar geestdrift, op een wenk gezadeld
 En voortgestormd met ijzeren moed,
 Noord-Neêrlands burg'ren heeft geadeld
 Ten ridderlijken heldenstoet;

Waar Eendracht, door de naauwste knoope
 Verbonden in onwrikbre vlecht
 De smet kon wisschen, door Europe
 Op heel een argloos volk gehecht; —
 Daar mag de trouwe zoon niet zwijgen
 Van wat de vader heeft gedaan,
 De schaamte zou zijn wang bestijgen, —
 Neen hem in 't bloedrood aanzicht slaan.

Daarom verrijs, o Praalgesteente!
 Verhef uw kruin ter blaauwe sfeer,
 Uw grondslag worstelt op 't gebeente
 Voor die er vielen voor onze *Eer*.
 Geen *koel* beraad eens koelen wijzen
 Heeft met *vernunft* u opgericht!
 Het fier gemoed deed u verrijzen!
 Het warme hart heeft u gesticht.

.

Wij, met de geestdrift in de aderen,
 Wij stellen, fier op de oude kracht,
 De daden onzer trouwe vaderen
 Ten spiegel voor het nageslacht.

.

Wij richten, dat Euroop' 't aanschouwe
 Met breeden voet en hoogen top
 Dit denkmaal onzer Burgertrouwe,
 Het denkmaal onzer Eendracht op!

Eindelijk braken de lang gewenschte en met ongeduld
 verbeide feestdagen aan. Daar kwamen zij in de hoofd-
 stad te zamen, die meer dan vijftien honderd strijders

van vroegere dagen, waarvan de jongste reeds zijn levenszon haar middaghoogte zag bereiken, uit alle oorden des lands samengevloeid, de vertegenwoordigers van alle standen der maatschappij, de staatsman en de winkelier, de bestuurder van stad of gewest en de eenvoudige burger, de krijgsoverste en de gepasporteerde onderofficier of soldaat, de rijke koopman en de handwerksman, de man der wetenschap en der letteren, de dienaar van den godsdienst en van het recht en de onbekende landbewoner, die 25 jaren vroeger in dezelfde gelederen gestaan hadden. Maar, hoe verschillend in rang en aanzien, allen blaakten van dezelfde geestdrift en waren beziel met hetzelfde heilig vuur van broederlijke gezindheid, van dankbaarheid, van vaderlandsliefde en van gehechtheid aan het Huis van Oranje. Ik waag het niet de vijfdaagsche feestviering, waarvan de Amstelstad het tooneel was, te schetsen. Men moet er in gedeeld hebben, om zich hiervan een denkbeeld te kunnen vormen. Mijne voorstelling, bij de werkelijkheid vergeleken, zou niet dan mat en zwak kunnen zijn. -- De heugenis er van is trouwens in het hart van allen, die deze dagen van blijde opgewondenheid mede doorleefden, gegrift en zal niet dan met hun jongsten ademtocht worden uitgewischt. Daarenboven is ze voor een later geslacht bewaard gebleven door de welversneden pen der dichters van den Bergh en Hofdijk, in hun smaakvol *Gedenkboek der oprichting van het Monument ter herinnering aan den volksgeest van 1830 en 1831*, en uitgegeven te Dordrecht bij H. Lagerweij, 1858. —

In eene algemeene vergadering uit de verschillende afdelingen der Vereeniging op den 9den Juli 1858 te Utrecht, onder voorzitting van Mr. E. W. van Dam van Isselt gehouden — toen het Hoofdbestuur, door Z. M. den Koning benoemd en hoofdzakelijk belast met het toezicht over het tot stand brengen en over de inwijding van het door Hem gewenschte gedenkteeken, onder de meest vleierende dankbetuiging voor de bewezen diensten ontbonden was, — en bijeengeroepen tot het beramen en nemen van maatregelen, ten einde het voortdurend bestaan der Vereeniging te verzekeren, werd een definitief Hoofdbestuur gekozen, en heeft men onder meer de grond-

slagen, waarop het gebouw der Vereeniging rusten zou, vastgesteld. Tevens bepaalde men, dat, waar de Afdeelingen de vrijheid hadden om te vergaderen zóó dikwijls zij het goedvonden, om de vijf jaren eene algemeene Reünie der Leden van het »Metalen-Kruis" gehouden zou worden, bij voorkeur in de hoofdsteden der provinciën, met dien verstande, dat wanneer Noord-Brabant aan de beurt mocht zijn, Breda zou optreden in plaats van 's Hertogenbosch, waar de stichting eener Afdeeling zich tot dus ver had doen wachten.

Zoo kwamen dan de Gerechtigden tot het dragen van het metalen eereteeken in 1861 te Utrecht en in 1866 te Alkmaar bijeen. Voor 1871 werd, overeenkomstig het door de daar gevestigde afdeeling gedane verzoek, Breda als reünieplaats aangewezen, eene eer, waarop die stad ten volle aanspraak maken mocht.

Wat al herinneringen immers waren er niet aan die veste voor de Oud-krijgers van '30 en '31 verbonden? Was zij niet het middelpunt der beweging in die dagen geweest, de groote voorraadschuur van levensmiddelen en krijgsbehoeften voor het leger te velde, dat in haren omtrek zoo lang gekantonneerd was? Was daar bij den aanvang van den roemvollen tiendaagschen veldtocht niet het eerste Hoofdkwartier van den beminden Prins-Oppebevelhebber gevestigd geweest, waar Hij allen ontving, die met eenig militair gezag bekleed waren om zich met hen te verbinden tot onverdeelde plichtsbetrachting? Was daar niet de tot het leger te velde gerichte dagorder uitgevaardigd, waarin het langgewenschte »Voorwaarts!" werd uitgesproken? Hoe velen, wier woonstede op verre afstand van haar verwijderd was, verlangden niet vurig op die plaats zelve zich terug te denken in het verledene, en den tijdens het soldatenleven aangeknoopten broeder- en vriendenband vaster aan te halen of te vernieuwen! —

Maar zou Breda zich de eer om de mannen te ontvangen; die vóór veertig jaar bij het barnen van het oorlogsgevaar te wapen gesneld waren en in die zorgvolle dagen pal stonden en onder de leiding van 's Konings oudsten zoon, den held van Quatrebras en Waterloo, zegevierend den tocht tot onder de muren van België's hoofdstad medemaak-

ten, wel waardig betoonen? Daar waren er die dit betwijfelden, met het oog op de spanning en den strijd, welke op staatkundig en godsdienstig gebied zich er zoo vaak openbaart, en daarom hen met vrees voor tegenwerking beducht deed zijn. — Anderen koesterden hieromtrent betere gedachten. Zij wisten te goed dat de Bredaënaars, afgescheiden nog van de vereering waarop de mannen van '30 en '31 van den kant van iederen Vaderlander, en dus ook van hun kant aanspraak hadden, met ingenomenheid en sympathie de feestvierende Oud-krijgers binnen hunne muren begroeten en dezen het verblijf in hun midden veraangenamen zouden, uit aanmerking van de vele verplichtingen, die hun stad voor hare welvaart aan het Nederlandsch leger van '30, niet minder dan aan de legers van lateren tijd had. En had voorts Breda niet herhaaldelijk reeds getoond, dat het prijs stelde op ons leger en niet onverschillig was voor al wat de belangen van dat leger betrof, en zich ter wille daarvan meer dan eens niet geringe offers getroost? Had het niet met groote mildheid nog in het vorige jaar, toen het wapengekletter alom in den lande weêrklonk en het oorlogsgedruisch onze grenzen scheen te naderen en het leger krijgvaardig gemaakt werd, zich het lot aangetrokken der achtergebleven betrekkingen der onder de wapens geroepen miliciëns, van de vrouwen en kinderen van niet weinige onderofficieren en korporaals, die niet bij machte waren in de behoeften der hunnen naar eisch te voorzien? Had het niet die liefde voor het leger op nieuw aan den dag gelegd, toen het den naar hun garnizoen terugkeerenden troepen een feestelijke ontvangst bereidde, waarvan de nieuwsbladen hebben gewaagd?

En zou Breda achterstaan bij andere plaatsen, nu het in de gelegenheid gesteld werd van zijn eerbied en sympathie voor de Oud-strijders te doen blijken?

Gewisselijk niet! En de verwachting van hen, die aldus oordeelden, is niet teleurgesteld, veeleer verre overtroffen. — Het plan tot het houden der algemeene, vijfjarige Reünie van het Metalen-Kruis werd met grooten bijval en ingenomenheid begroet. Met verlangen zag Breda de komst der edele Vaderlanders te gemoet, en bij tijds werden de

noodige maatregelen beraamd om hen op een waardige wijze te ontvangen en hun verblijf te veraangename. Ieder vond men bereid om naar vermogen tot opulstering der feestelijke samenkomst medetewerken. En door een zeldzame, maar des te heugelijker eensgezindheid en samenwerking van allen, van garnizoen en ingezetenen, van burgerlijke en militaire autoriteiten, is er dan ook een schoon geheel tot stand gekomen, dat voor velen onvergetelijk zal blijven.

Eene feestcommissie uit de beide sectiën der te Breda gevestigde afdeeling werd er benoemd om alle voorbereidende maatregelen voor de aanstaande Reünie te nemen. Zij bestond uit de HH.: Jhr. Mr. P. Six, President, W. J. H. Oosterdiep, E. G. Bube, W. Voigt, M. Burgers, H. H. Wierdeman en J. A. van der Burgh, Secretaris-Penningmeester.

Het door haar vastgestelde programma en de mededeelingen, aan hare wapenbroeders van vóór veertig jaren gericht, getuigde dat die eervolle taak aan goede handen was toevertrouwd geworden (1).

De leden der Groote Sociëteit op de Markt bleven niet achter. Zij bestemden met groote eenparigheid een niet onaanzienlijke som uit de kas om den feestvierenden Reünisten een Vauxhall in hun park *het Valkenberg* aan te bieden. — Uit den boezem der burgerij constituëerden zich de HH.: L. J. M. Timmers Verhoeven, J. E. Vreede, F. de Cottignies, J. A. de Booij—van Alphen, J. M. Kwisthout Az., F. Hollingérus Pijpers en Jhr. J. H. van Reigersberg Versluijs, als commissie tot het regelen van eenige feestelijkheden, ter eere der Oud-strijders en tot opulstering hunner samenkomst. Zij verspreidden ook op hun beurt een veelbelovend programma (2), nadat op hun aanvraag de Gemeenteraad hun een subsidie van f 500 tot bereiking van het voorgestelde doel had toegezegd en zij, bij vrijwillige inschrijving van de burgerij, nog een niet onaanzienlijke som hadden ontvangen. — Harmoniën, Zangvereenigingen en Rederijkerskamer verklaarden zich bereid zóó

(1) Bijlagen B en C.

(2) Bijlage D.

krachtig mogelijk, naar vermogen medetewerken. — De ingezetenen waren uitgenoodigd om door het uitsteken der vaderlandsche driekleur van hun deelneming in het feest te doen blijken, terwijl de bewoners der voornaamste wijken besloten voor gemeenschappelijke rekening hun straten te versieren of te verlichten.

Zoo was alles in gereedheid om de Reünisten te ontvangen, en onder begunstiging van het schoonste weder brak de dag aan, waarop de feestelijkheden zouden geopend worden. Het kort te voren verbreide bericht dat, overeenkomstig het deswege door het Hoofdbestuur uitgedrukt verlangen, bij gelegenheid der Reünie de overbrenging van het gebeente van eenige op de citadel van Antwerpen in 1832 gesneuvelde Militairen naar het kerkhof te Ginneken zou plaats hebben, en dat de met het Metalen-Kruis versierden daaraan zouden deelnemen, zette aan hun samenkomst een verhoogde belangrijkheid bij.

Die dagen van 20—22 Augustus 1871 zullen menigen feesteling onvergetelijk blijven, niet alleen om de genotvolle oogenblikken, die zij hem opleverden en den luister der gevierde feesten, om de versterking van den broederband, die hem met voormalige wapenbroeders vereenigde; maar ook omdat zij zich kenmerkten door eene, in onze dagen niet dan schaars aangetroffen, algemeene samenwerking en deelneming der burgerij, door hartelijkheid en geestdrift, en door een uitstekende, geen enkel oogeblik verstoorde orde. —

Velen hebben dan ook hun wensch te kennen gegeven om een blijvend aandenken van hetgeen door hen werd doorleefd en genoten te mogen bezitten, in een anderen vorm dan een gewoon nieuwsbladen-verslag. Die wensch heeft aanleiding gegeven tot het plan om een Gedenkboek samen te stellen, waarin, zóó getrouw en beknopt mogelijk, maar tevens op onopgesmukte en eenvoudige wijze, alles medegedeeld zou worden, wat met betrekking tot de Reünie en de Uitvaart der vergetelheid verdient ontrukkt te worden. De schrijver is overtuigd, dat een bloote, eenvoudige vermelding der feiten voldoende mag geacht worden om de herinnering daaraan te doen voortleven. En waar die herinnering gunstig pleiten moet voor

de wijze, waarop Breda de diensten, door de mannen van '30 en '31 aan Vaderland en Koning bewezen, waardeert, moge zij tevens, waar zij op die merkwaardige dagen wijst, strekken om bij ouden en jongen, bij Bredaënar en alle landgenooten, die dit geschrift in handen zullen nemen, den geest te doen voortleven, welke de Oudstrijders bezielde, de bereidwilligheid namelijk om, des gevorderd, goed en bloed veil te hebben voor Vaderland en Vorst, en hun toeroepen: »De dagen kunnen, wie weet hoe spoedig? aanbreken om voor den ons dierbaren geboortegrond de wapenen aan te gorden, — gij dan staart op uwe voorgangers en drukt hunne voetstappen!»

Immers het is een waar woord, dat Johan de Witt, de Raadpensionaris, gesproken heeft (1), »want de aerdt »der Hollanders is zoodanigh, gelyk UEd. mede ten beste »bekend is, dat als haer de nood en de periculen niet zeer »claer voor oogen comen, zy geensins gedisponeert connen »worden, om naer behooren te vigileren voor haer eigen »securiteyd.»

Sints 1670 is in dit opzicht ons volk nog niet veel veranderd. Het is nog altoos hetzelfde. Zoolang er geen oogenblikkelijk gevaar bestaat, en het aan zijn »securiteyd» gelooft, heeft het weinig over voor de verdediging des lands. Dreigt echter het gevaar, dan is, getuige de dagen van 1672, getuige die van 1830 en 31, getuige ook de Julimaand des vorigen jaars, dan is, Goddank! de vaderlandsliefde gereed om alle offers te brengen, die worden gevergd. Maar om ten minste dien geest van bereidwilligheid te behoeden voor verflauwing en versterving, is het noodig, nuttig en goed de herinneringen aan het verledene in het gemoed des volks te bestendigen en telkens optewekken, en het besef van den heiligen, Godewelgevalligen plicht te verlevendigen, om eendrachtig, geschaard rondom de Oranjevaan, goed en bloed veil te hebben voor de zaak des Vaderlands.

Moge dit ook de vrucht zijn, door de lezing dezer bladzijden afgeworpen!! —

(1) Brief aan Pieter de Groot, dd. 30 Oct. 1670.

II.

De ochtend van Zondag 20. Augustus, was aangebroken. Vriendelijk bescheen de morgenzon Breda's in feestgevaad gedoste veste. Uit alle woningen schier wapperde het Nederlandsche dundoek, en in de meeste hoofdstraten kon men de toebereidselen aanschouwen voor de algemeene, op Maandag avond bepaalde verlichting. Enkele huizen waren versierd met kransen en guirlandes van groen, omstrengeld met de geliefde kleuren van Nederland en Oranje. Hier en daar viel het oog op het in allerlei vormen prijkende afbeeldsel van het teeken: *het Metalen-Kruis*, een liefelijke getuigenis, dat de spreuk, die op het eermetaal gegrift is: »Trouw aan Koning en Vaderland" nog in veler hart te lezen staat. Op de markt verhief zich een fraaie, met groen en vlaggen getooide, ruime kiosk. . . Kortom, een feestelijke tint lag over de geheele stad verspreid. Talrijk was dan ook de menigte, die reeds vroeg in opgewekte stemming de straten, vooral in de richting van den Stationsweg, doorkruiste. Zelfs zij, die bij de toebereidselen ter feestviering, eerst koel en onverschillig gebleven waren, werden onwillekeurig medegesleept en konden het gemoed niet langer sluiten voor den algemeenen geest van opgeruimtheid en vroolijkheid.

Met den ochtendtrein waren reeds eenige deelnemers aan de Reünie aangekomen, ook vele belangstellende vreemdelingen, die getuigen wilden zijn der feestviering. Eere der Feestcommissie (1)! Zij was reeds vroeg op

(1) Waar wij in ons verslag, de »feestcommissie" zonder meer noemen, gelieve men in het oog te houden, dat de feestcommissie uit de beide sectiën van de Bredasche afdeeling bedoeld wordt, en haar van de andere feestcommissie tot regeling der door de burgerij gegeven feestelijkheden wel behoorlijk onderscheiden, welke laatste wij met de benaming »feestcommissie uit de burgerij" zullen aanduiden.

haren post en deed al het mogelijke om de kroon waardiglijk op haar werk te zetten. Wat al bemoeiingen en drukten had zij zich niet in de laatste dagen getroost! Het was ook, buiten de meer algemeene door haar be- raamde en uitgevoerde maatregelen, geen geringe zaak om een vier-honderdtal oude krijgsmakkers in een stad als Breda onder dak te brengen. De bestaande loge- menten waren ontoereikend. Op de medewerking der burgerij moest een beroep gedaan worden. Met groote bereidwilligheid was daaraan gehoor gegeven. Verschil- lende ingezetenen hadden tegen een niet te hooge, door de Feestcommissie in overleg met hen bepaalde retri- butie, één of meer vertrekken beschikbaar gesteld en de levering van een eenvoudig, goed Hollandsch ontbijt daarbij op zich genomen. Wel moesten sommige Reü- nisten zich wat behelpen en hun kamer soms met één of meer kameraden deelen. Maar wat nood! Zij hadden in de dagen hunner jongelingschap, toen zij te velde waren, zich wel andere ontberingen leeren getroosten. Zij zouden, daar was geen twijfel aan, de spreuk: *à la guerre comme à la guerre*, die zij zoo vaak reeds hadden moeten toe- passen, ook nu wel indachtig willen wezen!....

Te twaalf ure zouden de feestelijkheden een aanvang nemen met de plechtige ontvangst van het Koninklijk vaandel, door Z. M. den Koning, als blijk van Hoogstdes- zelfs welgevallen, op den immer gedenkwaardigen dag der onthulling van het Monument op den Dam (29 Aug. 1856), aan de Vereeniging ten geschenke aangeboden en toe- vertrouwd aan de hoede en zorgen der eerste sectie van de Amsterdamsche afdeeling, als de oudste. In allen deele gelijkvormig aan de vaandels der Regimenten Infanterie van het Nederl. leger, is het van Oranje-zijde vervaardigd en vertoont het aan den eenen kant het Koninklijk wa- pen, en aan den andere het Koninklijk Naamcijfer. Ook de standaard is gelijk aan die in gebruik zijn bij de Infan- terie-regimenten: een liggende leeuw met het zwaard in de klauwen prijkt er op.

Met de gebruikelijke militaire eerbewijzingen, dus was er bepaald, moest het ontvangen worden. Hiertoe had zich de feestcommissie met de beide sectiën der Breda-

sche afdeeling, een door een kapitein en twee luitnants gekommandeerd detachement infanterie, en de stafmuziek van het Regiment tegen twaalf uur naar het Station begeben. Met de Amsterdamsche afdeeling werden de Bossche en de Haagsche gewacht, en misschien nog andere. De leden der Dordtsche sectiën waren reeds 's morgens aangekomen en vele hunner bevonden zich nog aan het Station en verbeidden daar de komst hunner vroegere krijgsmakkers. — Bij het naderen van den trein schaarde de feestcommissie met de muziek en vele belangstellenden zich op het perron. Wat een drukte bij het stilhouden van het convooi! Wat juichtonen en gebjel en welkomstkreten, afgebroken door fanfares en het »Wien Neêrlandsch bloed.” — Te midden der onder de opgewonden menigte heerschende beweging, was het niet gemakkelijk een oogenblik stilte te verkrijgen. Toch vond de heer Six, de wakkere President der feestcommissie, gelegenheid zijn Oud-kameraden in ongekunstelde taal een korten welkomstgroet te brengen, terwijl aan het vaandel de gebruikelijke militaire honneurs bewezen werden. Des heeren Six met gejuich begroete woorden werden op een waardige wijze beantwoord door den President der eerste sectie van Amsterdam, den heer J. W. H. Werleman. — Omstuwd door een ontelbare, telkens aangroeiende schare, trok de stoet, voorafgegaan door een peloton Maréchaussée te paard en onder begeleiding der muziek, de stad binnen en begaf zich naar het logement *de Oude Prins*, waar de President der Amsterdamsche sectie was ingekwartierd en waar dus ook het vaandel in bewaring gegeven werd. Op het Kerkplein hadden zich inmiddels een veertigtal gerechtigden tot het dragen van het Metalen-Kruis geschaard, die, ten gevolge hunner maatschappelijke positie, geen leden der Vereeniging waren en dus geen deel aan de feestelijke Reünie konden nemen, maar die niettemin van hun belangstelling wilden doen blijken door bij het voorbijtrekken hun vroegere makkers en het vaandel te salueeren. Voordat de stoet het bovengemeld logement bereikt had en zich ontbond, trok hij voorbij deze oud-krijgers, die door hun tamboer den generalen marsch lieten slaan.

Met iederen volgenden trein kwamen andere sectiën met hare standaards en banieren aan en werden aan het Station ontvangen door afgevaardigden der feestcommissie, belast den feestgenooten de noodige aanwijzingen te doen en alle inlichtingen te verschaffen. Ten gevolge van dien verstandigen maatregel kon ieder vrij spoedig het voor hem bestemde verblijf opzoeken en zich wat verfrisschen, en gebruik maken van de gelegenheid, die ieder aangeboden werd om de gebouwen der Mil. Academie, welke in 1830 en volgende jaren tot kazerne dienden, en waar dus waarschijnlijk het meerendeel der Oud-strijders korter of langer hadden verblijf gehouden, en andere merkwaardigheden der stad in oogenschouw te nemen.

Tegen twee uur verzamelden zich daartoe velen der reeds aangekomen feestelingen in *het Hof van Holland* en begaven zich naar de Academie, alwaar zij door den waarnemenden Gouverneur Majoor van der Star en twee Kapiteins, de HH. Dommers en Muschart werden rondgeleid, terwijl een eerewacht uit de oppassers der infanterie aan de Academie, gekommandeerd door een sergeant, bij de poort had postgevat. Met eenige hartelijke woorden begroette de Heer van der Star de Reünisten. Hij verklaarde dat het hem hoogst aangenaam was de mannen te mogen ontvangen, in wie hij in de eerste plaats de Oud-strijders der onvergetelijke dagen van '30 en '31 zag, maar onder wie hij ook mocht begroeten mannen van groote kunde en wetenschap, de roem en het sieraad des lands. En daar de inrichting, in wier gebouwen hij de eer zou hebben hen rond te leiden, gewijd was aan de opleiding van jongelieden, niet alleen tot Nederl. officieren maar ook tot wetenschappelijk gevormde mannen, drukte hij den wensch uit, dat dezen hun voetstappen mochten drukken, zich een eervollen naam op het gebied der wetenschap verwerven en eenmaal, als de verdediging van den geboortegrond het eischte, met evenveel geestdrift en liefde voor Vaderland en Koning ten strijde zouden trekken en met dezelfde bereidwilligheid goed en bloed daarvoor veil hebben, als de mannen, die hij de eer had voor zich te zien, zulks voor 40 jaren hadden gedaan! —

Na afloop van het bezoek, sprak de voorzitter van het Hoofdbestuur, de Heer N. P. J. Kien, eenige woorden van dank, onder het uiten zijner beste wenschen voor den bloei der Militaire inrichting. —

Een groot aantal andere Reünisten had zich tegen twee ure naar de bovenzaal van het koffiehuis *het Gouden Kruis*, tijdelijk gedurende de feestdagen herdoopt in *Metalen Kruis*, begeven, en wel op uitnoodiging der Bredasche Rederijkerskamer *Vreugdendal*, die nimmer achterblijft, waar zij met hare talenten tot iets goeds kan medewerken, en die het gelukkige denkbeeld opgevat had de Reünie inleiden met de voordracht van eenige vaderlandsche gedichten.

De werkzaamheden werden geopend met een sierlijke toespraak van den Voorzitter, den Heer B. R. R. Capteyn, die den aanwezigen dank zeide voor de eer, der Kamer bewezen, door haar in de gelegenheid te stellen hun het »Welkom binnen Breda!» toeteroepen, en daarop herinnerde hoe haar voorgangster en naamgenoot, in de eerste helft der vijftiende eeuw opgericht, altoos medewerkte tot opulstering van ter eere van Vorst of Vaderland gegeven feesten, en hoe zij thans ook niet had willen achterblijven, nu het de ontvangst betrof van mannen, die goed en bloed veil gehad hadden voor Vorst en Vaderland, en diep doordrongen zich betoond hadden van den heiligen plicht des burgers om bij dreigend gevaar, ter verdediging van land en troon het zijne bijtedragen. De redenaar verklaarde dat Breda trotsch was op de eer van die mannen te mogen ontvangen, en riep hun het »welkom» toe, met den wensch, dat, bij het verlaten der stad, ieder hunner de overtuiging mocht mededragen, dat alle Bredaënaars met eerbied op hen staarden, en dat, zoo ooit de kreet: »Te wapen voor Vorst en Vaderland» mocht weêrklanken in het Oude-Nederland, het jonge Nederland toonen zou waardige zonen te bezitten van een roemrijk voorgeslacht. Hij besloot zijn toespraak met een krachtig »leve de Koning! leve het Vaderland! leve de Helden der Belgische Campagne!»

Die woorden vonden weêrklank en wekten een algemeene geestdrift. De kreet werd met opgewondenheid

herhaald. En toen, na de voordracht van enkele stukken (1), er een feestdrank gewijd werd aan Z. K. H. Prins Frederik der Nederlanden, het eenige Lid van het Vorstelijk Huis, dat gerechtigd is tot het dragen van het Metalen-Kruis, steeg de geestdrift ten top en drongen velen bij het Bestuur aan op het afzenden van een telegram, waarin den edelen Prins aller hulde werd aangeboden. Het bestuur voldeed onmiddellijk aan den uitgedrukten wensch en verzond de volgende dépêche:

De Rederijkerskamer »Vreugdendal,» aangespoord door de Oud-strijders van 1830—31 bij hun feestelijke ontvangst op de kamer, brengt bij deze hulde en eerbied aan den geliefden Prins, Ridder van het Metalen-Kruis.

Het Bestuur,
Philipse, Secretaris.

Op deze dépêche had de kamer de eer het volgende antwoord te ontvangen:

Den Heer Philipse, Secretaris der Rederijkerskamer
»Vreugdendal,» Breda.

Aan de Rederijkerskamer en aan mijn Oud-strijdmakkers van 1830—31 en versierden met het Metalen-Kruis mijnen hartelijken dank voor het welwillend en vereerend aandenken en mijn oprechte wenschen voor hun welzijn, en dat zij recht genoeglijk feest mogen vieren.

Prins Frederik.

De zitting der kamer (2) werd gesloten met het gemeenschappelijk aanheffen van het Nederlandsche Volkslied. —

Terwijl op die wijze door velen een voor hen onvergetelijk uur werd doorgebracht, verzamelde zich langzamerhand een groote schare, bestaande zoowel uit Bredaënaars als feestvierende Oud-strijders en andere vreemdelingen op de Markt, om de door de Koninklijke Harmonie: *Vlijt en Volharding* en de Vereeniging: *Voor het Volk door het Volk* op de Kiosk te geven uitvoering bijtewonen.

(1) Het *Vlaggelied* van Heije, *Herinneringen aan Koning Willem II gewijd* door Wap, *Dood bedaard*, voor deze gelegenheid bewerkt door Philipse.

(2) Een uitvoerig verslag dezer zitting is opgenomen in de Nieuwe Bredasche en Oosterhoutsche Courant van 24 Augustus II.

Die uitvoering slaagde uitnemend. Misschien zou het nu hier de plaats zijn om een erkentelijke hulde te brengen aan beide Harmoniën, die zóóveel hebben bijgedragen tot het welslagen der feestelijkheden. Maar waar te eindigen, wilde ik telkens iedere corporatie of elk individu, die tot het schoon geheel iets toebrachten, de eer geven, waarop zij aanspraak mogen maken! Volsta dan hier de uitdrukking van 's Schrijvers overtuiging, een overtuiging, door zeer velen gedeeld, dat beide genootschappen zich een aanmerkelijk deel mogen toeëigenen van den dank, door het Hoofdbestuur en de Amsterdamsche afdeeling gebracht aan allen, die de Reünie hebben opgeluisterd (1).

Ondanks het etensuur, dat voor velen geslagen was, bleven de straten wemelen van wandelaars van allerlei stand en leeftijd. Reeds van vijf uur af zag men leden der Sociëteit met hun Dames zich naar het *Valkenberg* begeven tot bijwoning van het tegen zeven uur aldaar aangekondigde *Vauxhall*, en het ruime terrein allengs vulden om de aankomst der daar genoodigde Reünisten te verbeiden. Wel wat lang duurde dit wachten, en meer dan een begon er ongeduldig te worden, te meer nog, daar zich weldra een groot gebrek aan stoelen begon te openbaren, — toen tegen acht uren de eerste gasten, spoedig door hun kameraden gevolgd, binnentraden en luide toegejuicht werden. Zij hadden niet vroeger kunnen komen, daar te zeven ure in de doelmatig ingerichte achterzaal en tuin van het Hof van Holland de plechtige receptie gehouden was. Die zaal leende zich hiertoe bij uitstek. — De welwillende lezer vergunne mij hem er een oppervlakkigen blik in te doen slaan. Het geheel maakte een alleraangenaamsten indruk. Het zag er deftig en ernstig uit. Langs de wanden, tusschen guirlandes van groen, hingen in sierlijke lijsten omvatte wapenschilden, waarop men met witte letteren op een blauwen grond de namen las van de voornaamste onder de mannen die zich in de gedenkwaardige dagen van '30—'32 bij land- of zeemacht, jegens het Vaderland verdienstelijk gemaakt hadden: Chassé,

(1) Zie Bijlage E.

van Speyk, Koopman, Bern. van Saxen Weimar, Seelig, List, Boreel, Cort-Heijligers en zoovele anderen, te veel om te vermelden. Dáárboven viel het oog op de namen der plaatsen, waaraan krijgsherinneringen uit die dagen verbonden waren: Leuven, Hasselt, Boutersem, Raevens, Beringen, enz. — Tusschen de schilden aan den eenen wand zag men de wapens der verschillende provinciën; aan den andere de met bloemen omkranste busten van HH. MM. den Koning en de Koningin. — Rechts en links bij den ingang der zaal aan de tuinzijde, verhieven zich twee wapentropen, uitmuntende door sierlijke, smaakvolle schikking en volledigheid, bijna geheel samengesteld uit wapenen in 1830 in gebruik en het eigendom der Mil. Academie. Dáárboven prijken de busten van Neêrlands twee eerste Koningen. —

Voor al werd de blik onwillekeurig aangetrokken door een nette lijst, insluitende eenige achter glas geborgen voorwerpen, die den onsterfelijken van Speyk toebehoorden of betrekking hebben op zijn heldenfeit. Het waren zijn Ridderkruis, eenigzins beschadigd en verbrand in de kajuit zijner boot gevonden, een vlok van zijn haar, een stuk lint van zijn Orde en een stuk van zijn half verbrander halskraag, met bijgevoegde bewijzen van echtheid. Die kostbare relieken waren met de grootste welwillendheid afgestaan door den HEGestr. Heer Koopman, Oud-inspecteur der Administratie bij de marine, zoon van wijlen den braven Admiraal van dien naam, den moedigen en doortastenden Opperbevelhebber van Z. M. zeemacht voor Antwerpen in 1832. Dáárboven aanschouwde men een plaat, voorstellende van Speyk, op het oogenblik dat hij de lont in 't kruit werpt. — Is het wonder, dat menig een die deze zaal bezocht, met een hart vol diepen weemoed bleef vertoeven voor die gedenkstukken, en onwillekeurig zijn gedachten den vrijen loop latende, zich in de dagen verplaatste, waarin de mare van van Speyk's heldendood een onbeschrijfelijke geestdrift verwekte, en het gansche volk als met een vernieuwden geest van moed en toewijding aan Vorst en Vaderland bezielde? — In menig hart werd een stille en dankbare hulde gebracht aan de nagedachtenis van den

voormaligen Amsterdamschen weesjongen, die zijn eer en de eer des Vaderlands liever had dan zijn leven en daar-door zich onsterfelijke lauweren heeft verworven.

Midden in de zaal verhief zich een glazen koepeldak, dat tot lichtkoker diende. Tegen dezen koker waren in sierlijk schilderwerk de namen van Willem I, van den held van Hasselt en Leuven en van Prins Frederik der Nederlanden, benevens de woorden: *veertigjarig herinneringsfeest* aangebracht. Aan de benedenlijst hingen een Metalen-Kruis en een Citadel-medaille, in overeenstemming met den tijd, voorbijgesneld sedert de feiten voorvielen, aan wier herdenking het feest gewijd zou worden, veertigmaal vergroot. Alles aangevuld met bloemenkransen en loover. —

Geen minder aangrijpenden aanblik leverde de tuin achter de zaal op. Al aanstonds werd het oog van den bezoeker onwederstaanbaar geboeid door een keurig, goed afgewerkt Chassinet, voorstellende de bijna levensgrootte beeldtenis van den fieren Opperbevelhebber, gezeten te paard, en genomen op het oogenblik, dat hij het boven zijn hoofd met groote letters prijkende: »Voorwaarts!» uitsprak. Aan den voet las men de volgende regels:

Als ons het hart van vreugde ontbrandt,
En wij aan Vorst en Vaderland,
Een toon van geestdrift wijden,
Dan leeft uw beeld in onzen geest,
Dan vieren we U ter eere feest,
Die ons steeds voorging in het strijden.

Voor U gloeit thans, o edle Vorst!
De met het kruis versierde borst,
Wij juichen luid in uw viktorie!
Maar zwijgen wij De lof en eer
Die gij geniet in hooger sfeer,
Is meerder waard dan aardsche glorie!

Achter het Chassinet was een nette kiosk opgeslagen, terwijl tusschen de paden, die naar de zaal geleiden, een prachtig bloemperk en verzamelingen bloemen prijken, door den Heer Bruijnseels met evenveel smaak als zorg geërrangeerd. —

Deze zaal met den belendenden tuin, die 's avonds bij een schitterende verlichting een schilderachtig schouwspel moet hebben aangeboden, was door de ijverige bemoeiingen, vooral van de Heeren Crollaer Sen. en Kleijn, wier penseel of pen daaraan het meest hebben toegebracht en aan wier talent menigeen een welverdiende en oprechte hulde bracht, herschapen in een, den feestelingen waardig, vereenigingspunt. — Ook het bovenlokaal van de Sociëteit op de markt was uitsluitend voor de Reünisten opengesteld en versierd met allerlei wapentroepeën en o. a. met een afbeelding *en haut relief*, de Citadel van Antwerpen in den toestand, waarin zij op het oogenblik der overgave verkeerde, en met een schilderstuk, voorstellende den Prins van Oranje, bij gelegenheid van een door hem met zijn staf aan den Vijfhoek gebracht bezoek, door Chassé en diens officieren ontvangen en, onder aanbieding van een bloemenruiker, begroet door het dochttertje van den Chef van den Staf Jhr. de Boer, later Mevrouw del Campo genaamd Camp. —

In die zaal van het Hof van Holland kwamen dan tegen zeven ure de feestelingen, ten getale van omstreeks 400, bijeen en werden ontvangen door het Hoofdbestuur en de Feestcommissie. Daar ontmoetten zij elkander weder, de thans allen aangekomen oude krijgsmakkers, wèl versierd met de kroon der grijsheid, maar nog altoos bezielde met den geest, die hen in hun jongelingsdagen deed grijpen naar de wapenen en die met onverzwakte kracht in hen was blijven voortleven. Menige handdruk werd er gewisseld. Naar velen, die nog in leven waren, maar wier gezondheidstoestand hun niet meer toestond als vroeger ter feestviering optegaan, naricht ingewonnen. Een weemoedige herinnering gewijd aan de makers, sinds de laatste bijeenkomst tot hooger werkkring oproepen, en met nadruk geconstateerd, dat de reeks der uit de gelederen weggemaaiden wederom met een verontrustende snelheid was geklommen. En onwillekeurig rees bij menigeen de vraag: »Wanneer aan mij de beurt?!"... Daar klonk een schel. Aan de wederzijdse ontboezemingen kwam een einde. De stem van den hooggeachten Voorzitter der Feestcommissie, wiens ijver en onverdeelde toewijding aan de door hem aanvaarde

moeilijke taak boven allen lof verheven zijn, deed zich hooren, om het »welkom in Breda» zijn Oud-kameraden toeteroepen.

»MM. HH.!» zoo luidde ongeveer zijne toespraak, die uit het hart tot het hart ging en bij het einde met daverend gejuich begroet werd, na meer dan eens luide bijvalsbeugingen te hebben uitgelokt:

»MM. HH. Reeds jaren lang heeft de Afdeeling Breda en omstreken den wensch gekoesterd, dat het ook haar eenmaal mocht te beurt vallen de Oud-kameraden in haar midden te kunnen ontvangen; en het was dan ook voor haar een gelukkige dag, toen zij van het Hoofdbestuur de kennisgeving ontving dat onze vijfjarige Reünie, die tevens het veertigjarig herinneringsfeest der dagen van 1830 en 1831 zou zijn, dit jaar te Breda zou plaats vinden.

Zij verheugt zich dat, in weerwil van dit lange tijdsverloop, zoo vele Oud-strijders van die dagen zich krachtig en opgewekt hebben gevoeld, om van heinde en verre samentekomen, ten einde zich kameraadschappelijk te vereenigen, de Oude Wapenbroeders te ontmoeten en hun een hartelijken handdruk te komen geven.

Weest dan welkom, Heeren Leden van het Hoofdbestuur, van de Afdeelingen en Sectiën! Hartelijk welkom, Zeer Waarde Oud-kameraden, aan deze plaats!

Wel is het niet meer het sterke Breda, dat gij vroeger als zoodanig hebt gekend, of waar gij, uit het kamp van Rijen of de omliggende kantonementen gekomen, een langer of korter verblijf hebt gehouden.

Veertig jaren hebben vrij wat veranderingen teweeggebracht; — de vesting Breda is gesloopt, — en ook wij zijn niet onveranderd gebleven. Maar, wat ook moge zijn veranderd, de Geest, die ons in 1830 en 1831 bezielde, is onder ons niet verloren gegaan! De schoone leus van het Metalen-Kruis: *Trouw aan Koning en Vaderland*, is in aller harten en ook hier te Breda bewaard gebleven, en het zal u blijken dat niet alleen uwe kameraden van deze Afdeeling, maar ook de Burgerlijke en Militaire autoriteiten, de Ingezetenen en het Garnizoen van Breda, zich hebben beijverd om u eene aangename ontvangst te bereiden en hunne belangstelling in dit merkwaardig feest aan den dag te leggen.

MM. HH! Op verlangen van het Hoofdbestuur werd uit de beide Sectiën der Afdeeling Breda en omstreken een Feestcommissie gevormd, en gij ziet haar thans voor u staan.

Zij heeft getracht, naar hare beste vermogens, de hier aanwezige hulpmiddelen en localiteiten te benuttigen, om uwe samenkomst gemakkelijk en aangenaam te maken en u het verblijf te Breda zoo genoeglijk mogelijk te doen zijn.

Doch onze hulpmiddelen en localiteiten kunnen, uit den aard der zaak, niet wedijveren met die, welke in andere, grootere steden worden aangetroffen, en daarom ook zult gij het der Feestcommissie niet wij-

ten, wanneer zij *niet meer* voor u heeft kunnen doen. Wat daaraan ook moge ontbreken, de Feestcommissie blijft zich geheel ter uwer beschikking stellen, en zij zal zich gelukkig achten u, in alles wat onder haar bereik ligt, behulpzaam te zijn om deze kameraadschappelijke bijeenkomst zoo aangenaam mogelijk te maken."

De voorzitter van het Hoofdbestuur, Mr. Kien, nam hierop het woord om als tolk der vergaderden een vriendelijke en welmeenende dankbetuiging te richten tot den hooggeachten spreker voor diens goede en hartelijke taal en tevens aan de gansche Feestcommissie en de beide sectiën der Bredasche afdeling voor de hun bereide ontvangst. —

Tegen half negen waren de mannen van het Metalen-Kruis in het *Valkenberg* bijeen, waar het Sociëteits-bestuur zóó goed en zóó lang mogelijk de voor hen bestemde zitplaatsen had laten reserveeren; wat evenwel niet dan gedeeltelijk is gelukt. Menigen zetel had deze of gene, die, vermoeid van het langdurige staan, de kracht niet had om, bij het verliezen van zijn geduld, het gegeven wachtwoord langer te eerbiedigen, voor zich of zijne dames weggenomen, toen ten gevolge der aanwezigheid van een schare, zóó talrijk als misschien nog nooit te dier plaatse vergaderd geweest was, de zitplaatsen ontbraken. Het gevolg hiervan was dat, met den besten wil, niet alle gasten — en het doet ons leed dit te moeten constateeren — een even goede gelegenheid hadden om zich nedertezetten, als de leden van het Hoofdbestuur en der Feestcommissie, wien aan de Eeretafel bij de Bestuurders der Sociëteit een plaats werd aangewezen. — Bij monde van den heer R. Wijnen, hun voorzitter, heetten dezen de opgekomen feestelingen welkom in hun midden, toen langzamerhand de beweging en het gejoel, die door hun komst ontstaan waren, bedaarden. De geachte spreker verklaarde, dat, hoe weinig het ook was wat de leden der Sociëteit hadden kunnen doen tot opluistering van de Reünie, al hetgeen daaraan te kort mocht schieten, ruimschoots opgewogen werd door sympathie en goeden wil. Hij achtte het vereerend om de Oud-strijders van '30 te dier plaatse vereenigd te zien, in een stad, waaraan voor hen allen de treffendste herinneringen uit die merkwaardige dagen waren verbonden. »Toen," dus ging de Heer Wijnen ongeveer voort, »toen waart ge allen jong

»en strijders voor de edelste zaak; thans, meer op jaren, »zal het ongetwijfeld een der aangenaamste gevoelens bij »u opwekken, dat het u nog gegeven is — want vele »uwer krijgsmakkers zijn reeds van dit wereldtooneel af- »getreden — om hier rustig onder het lommer dezer »boomen te kunnen terug denken aan zóó menig, toen ge- »sproken vurig woord, getuigende van vaderlandsliefde, »getuigende van verknochtheid aan het regeerende Vorste- »lijk Stamhuis, getuigende van de edelste zelfopoffering.” En hij besloot met het verzoek om wat men hun aanbood met een even goed en welwillend hart aan te nemen, als het aangeboden werd. — Met groote ingenomenheid werd die welkomstgroet ontvangen. Allen begrepen dat zij als vrienden onder vrienden zouden verkeer en gevoelden zich aanstonds geheel thuis. Dit straalde ook door in het antwoord van den Heer Kien, die uit naam der Feestelingen een dronk van erkentelijkheid instelde, tintelende van sympathie voor Breda. — Het sein was nu gegeven. En tusschen de leden van het Hoofdbestuur der Vereeniging en die van het Sociëteitsbestuur en van de Feestcommissie werd er verder bij het schuimen der bokalen nog menige toast gewisseld, getuigende aan de eene zijde van erkentelijkheid voor de hun te Breda bereide ontvangst en van de beste wenschen voor Breda's welvaart, aan de andere van de ingenomenheid der Bredaënaars met de Vereeniging »het Metalen-Kruis” en hare Reünie in hun veste.

Doch het publiek kon tot veler leedwezen niets anders bemerken van dat kruisvuur van toasten en dien wedstrijd in welsprekenheid, dan de toejuichingen, waarmede de sprekers begroet werden, toejuichingen die weêrklank vonden bij hen, die, in de nabijheid gezeten, wel weinig of niets van het gesprokene verstaan hadden, maar onwillekeurig medegesleept werden om hun bijval te betuigen, blijde misschien van langs dien weg de gelegenheid te hebben hun feestelijke stemming te uiten. — De schoone uitvoering van het door den Heer Stenz gedirigeerd muziekcorps van het 6de regiment infanterie, verhoogde de feestvreugde, reeds zóó levendig opgewekt door de allerevalligste verlichting van het terrein, de tent en den vijver met guirlandes van *giorno*-lantaarns; terwijl van tijd

tot tijd het park aan de verschillende hoeken door Bengaalsch vuur in allerlei kleuren betooverend verlicht werd, en op het in den vijver gelegen eilandje het geïlumineerde gekroonde naamcijfer des Konings een verrassend effect maakte.

Dat een onafzienbare volksmenigte het Valkenberg vulde en vooral zich om het feestterrein, dat van verre een allerschilderachtigst tooneel opleverde, verdrong, behoef ik niet te zeggen, en begrijpt men lichtelijk, als men zich herinnert, dat de schoonste zomeravond de gansche feestviering begunstigde. Maar wat wel vermeld behoort te worden, en met grooten lof vermeld, 't is de uitnemende orde, die onder het publiek binnen en buiten de tent heerschte en die geen oogenblik is verstoord geworden. — Menig aardig tooneel had er plaats. Het was een lust onder de soms schilderachtige groepen zich te bewegen en hier en daar een oogenblik te blijven staan. Zoo verdrongen zich velen rondom de marketenster, die, thans 76 jaren oud en lid der tweede sectie van de Utrechtsche afdeeling, tot nu toe getrouw de Reünies had bijgewoond. De vorige was ook nog door een harer zusters-collega bezocht geweest.... Nu stond zij alléén, de eenige vertegenwoordigster van de vele wakkere vrouwen, aan welke menigeen nog met zoo veel erkentelijkheid terugdenkt. Hare levendigheid, opgeruimdheid, onderhoudende verhalen trokken ieder aan, die haar kwam toespreken en een vriendelijken handdruk geven. Maar aan de toejuichingen van hen, die haar op zeker oogenblik omringden, kwam schier geen einde, toen een Oud-strijder van '30, op wiens gelaat de sporen eener ontvangen wonde nog zichtbaar waren, haar de hand reikte en met haar een dans uitvoerde, die in de dagen van '30 en vooral in de kantonnementen zeer in zwang was. —

Tot elf uur ongeveer bleven de meeste Oud-strijders en van elders opgekomen belangstellenden met onze stadgenooten allergeuoegelijkst bijeen, oude kennismakingen vernieuwende, nieuwe kennismakingen aanknoopende, zonder dat een enkele wanklank het feestaccoord was komen verstoren. —

De eerste feestdag was ten einde. —

III.

Beter gezegd: de avond, die aan den eigentlichen Reüniedag voorafging, was verstreken. — De langgewenschte feestdag brak thans aan. Een verkwikkende slaap had de niet jeugdige Reünisten, waarvan de jongste toch nagenoeg 60 jaren bereikt moest hebben, van hun vermoeienissen doen bekomen, en met jongelingsopgewondenheid zag men er Maandag ochtend velen de straten doorkruisen, om tegen tien uur op de Markt aantetreden. Van hier zouden zij, overeenkomstig het programma, zich in optocht naar het station begeven. Daar zou dan een extra-trein gereed staan om hen naar het Liesbosch te brengen, waar zij een eenvoudig déjeuner gebruiken en eenige uren in de schoone vrije natuur zouden doorbrengen. Het verrukkelijkste weder, dat men maar denken kan, beloofde dien uitstap te begunstigen en het genot te verhoogen.

Men zag hen dan ook op het bestemde uur in de hun door de Ceremonie-meesters, de HH.: L. Bodmer en L. A. M. Rottiers, Oud-majours der infanterie, aangewezen orde voor het Stadhuis zich scharen. Een groote menigte was op de been gekomen om zich te verlustigen in de aanschouwing van den optocht der Oud-strijders. Wat flinke krachtvolle mannen waren daar nog onder, die, mocht de zaak van Vaderland en Koning dit eischen, nog best in staat schenen te zijn om de jongeren voor te gaan in daden van zelfopoffering en moed en om met eere de wapenen te voeren tot verdediging des lands. Hoevele ook, wier borst als bezaaid was met eereteekenen, getuigende van de waardeering hunner verdiensten! — Begeleid door eene groote schare (want alle werkplaatsen en fabrieken waren die beide dagen gesloten) marcheerden de Metalen-kruismannen, voorafgegaan door het mu-

ziekkorps van het 6de regiment infanterie, met wapperende vaandels en banieren, in de volgende orde af:

De Feestcommissie; de twee Ceremonie-meesters en het Hoofdbestuur; de afdeelingen: Amsterdam, 1ste sectie, met het Koninklijke vaandel; Utrecht; Schiedam; Alkmaar, 1ste sectie; 's Gravenhage, 1ste sectie; Rotterdam, 1ste sectie; Dordrecht, 1ste en 2de sectie; Bergen op Zoom; Breda, 1ste sectie; Nijmegen; Amersfoort; Monnikendam; Hoorn; Middelburg, 1ste sectie; Friesland; Vlissingen; Amsterdam, 3de sectie; Rotterdam, 2de sectie; Leeuwarden, 1ste sectie; 's Gravenhage, 3de sectie; Sommelsdijk; Woerden; Brielle; Breda, 2de sectie; Helder; 's Hertogenbosch (met een tamboer) en Axel.

Op den stationsweg, ter plaatse waar deze den Oosterhoutschen straatweg snijdt, stonden wederom de Bredasche met het Metalen-Kruis versierde mannen, wier maatschappelijke positie hun niet veroorloofde een meer werkdadig aandeel in de Reünie te nemen, met hun tamboer aan het hoofd, in orde van bataille geschaard, om den stoet onder het slaan van den generalen marsch te laten voorbijtrekken. — Doch men meene niet dat die mannen geheel uitgesloten zijn geweest van de feestviering! Integendeel. Een der Bossche heeren, een oud-Bredasche schutter, was op het gelukkig denkbeeld gekomen om ook die categorie zijner oude makkers daarin te laten deelen. Hij had tot dit doel een niet onbelangrijke gift aan de Feestcommissie doen toekomen, en die gift was met de vrijwillige bijdragen van enkele belangstellenden vermeerderd, tot een bedrag gestegen, dat hoog genoeg was om die minder bevoorrechte broeders de beide dagen tweemaal op brood, vleesch en bier te onthalen. Hiertoe waren hun *bons* uitgereikt. Geen andere voorwaarde was hun daarbij gesteld geworden, toen zij, na behoorlijke oproeping, op het gemeentehuis verschenen en van den ijverigen secretaris der Feestcommissie, den Heer J. A. van der Burgh, de voor hen bestemde mededeelingen ontvingen, — dan om, telkens als de Reünisten *en corps* de stad doortrokken, op den weg van dezen zich op een aangewezen punt te scharen. Aan die voorwaarde voldeden zij getrouw. En ongetwijfeld is het te danken aan dien maatregel — pleitende zoowel voor het wijs

overleg en de menschenkennis, als voor den welwillenden, milden, humanen zin der ontwerpers en uitvoerders van dit plan, — dat de gerechtigden tot het dragen van het Metalen-Kruis, doch die geen leden der Vereeniging en dus ook niet der Reünie waren, te Breda geen de minste wanorde hebben gesticht, door, zooals elders is geschied, te eischen tot de feestelijkheden toegelaten te worden of daartoe op een onbescheiden wijze pogingen aantewenden.

Men stelle zich niet voor, dat het vertrek der feestelingen naar het Liesbosch een zekere leegte in de straten veroorzaakte. Die leegte was slechts van zeer korten duur, want men wist dat tegen elf uur de beroemde kapel der grenadiers en jagers haren intocht in de stad zou doen. Een heuglijke tijding mocht het inderdaad heeten, en die door ieder met de levendigste ingenomenheid begroet werd, dat, krachtens de welwillende beschikking van Z. M. onzen geëerbiedigden Koning op het verzoek der Feestcommissie uit de burgerij, dit muziekkorps de feesten zou komen opluisteren. Wat wonder dat aanstonds het plan geopperd werd om dit korps op een waardige wijze te ontvangen! De bovengenoemde Feestcommissie besloot met de Koninklijke Harmonie *Vlijt en Volharding* en deputatiën, begeleidende de standaards der andere, te dezer stede gevestigde muziekgezelschappen, de grenadiers bij hun aankomst aan het station aftewachten en hen naar de gebouwen der Mil. Academie te begeleiden, waar zij op 's lands kosten zouden worden gehuisvest en gevoed. En toen dus te elf uur ongeveer de Feestcommissie met de gerechtigden tot het dragen van het Metalen-Kruis, onder het gejuich eener onafzienbare schare, naar het Liesbosch vertrok, kwam op hetzelfde oogenblik van den Moerdijk het muziekkorps aan, dat met fanfares begroet werd. Met leedwezen vernam men, dat kapitein Dunkler wegens ongesteldheid, dien tocht niet had kunnen medemaken. Zijn plaats werd ingenomen door den kapelmeester, den Heer Völlmar. Omringd van een telkens aangroeiende volksmenigte deed nu het korps, bij afwisseling met de *Vlijt* eenige muziekstukken uitvoerende, zijn intrede in de

stad. Op het binnenplein der Academie werd het, voor dat het voor eenige oogenblikken uit één ging, met een »leve de Koning! leve het korps van Dunkler! leve de Feestcommissie!» door de daar aanwezigen begroet, en verblijdde de directeur allen met de toezegging, dat het tegen half vier op de Markt aangekondigde Vocale-Concert, te geven door de verschillende Zangvereeningen, met een door zijn korps uitvoeren nummer zou worden ingeleid en besloten.

Die toezegging bracht ieder schier, die maar beenen had om te loopen, tegen drie uur op de Markt bijeen. Het plein bood een alleraardigst schouwspel aan. Op de trottoirs vóór de Sociëteit en zelfs op de straat vóór de koffiehuisen zaten aan tafeltjes een aantal Dames tusschen de Heeren. Nog nooit werd zoo iets te Breda vertoond! Men waande zich in het buitenland. — Uit alle geöpende vensters zagen vroolijke, opgewekte gezichten op de voorbijgangers neêr. Geen raam, op welke verdieping ook, waarvoor zich niet een aantal bevallige dames-hoofdjes en vriendelijke kinderkopjes verdrongen! Ieder, die op de Markt woonde, had zich gehaast zijn in andere gedeelten der stad woonachtige vrienden en vriendinnen ten zijnent te noodigen. — Een ademlooze stilte heerschte er toch, toen de eerste tonen der beroemde kapel weêrklonken. Met luide toejuichingen werd de uitvoering bekroond. — Het was misschien wel wat ondankbaar jegens de verdienstelijke mannen, die zich bereid verklaard hadden met hun talent de feesten opteluiseren, — ik geef dit gaarne toe, — maar niet geheel te verwonderen is het, dat, na de uitvoering der grenadiers, welke een diepen indruk maakte, een niet zóó ganschelijk onverdeelde aandacht gewijd werd aan het Vokaal Concert door de Zangvereeningen *Breda's Mannenkoor*, *Melomanie* en *Vlijt en Eendracht* gegeven als dit ten volle verdiende. Misschien lag dit ook voor een deel aan de localiteit, want op eenigen afstand kon men niet dan met moeite de tonen opvangen; misschien gaf ook de terugkomst der Reünisten, die *en corps* zich naar de Markt begaven om daar hun stoet te ontbinden, te veel afleiding om rustig te luisteren. De Vereeningen verdienen evenwel allen lof en alle hulde voor hare me-

dewerking en hare verdienstelijke uitvoering. Volgens het oordeel van hen, die, in de nabijheid der kiosk geplaatst, de uitvoering volgen konden, werden er op zeer welluidende wijze eenige fraaie stukken gezongen. Vooral het eerste, een gelegenheidsstuk, waarvan een afdruk in het Liesbosch aan ieder der daar vergaderde feestelingen was uitgereikt geworden, maakte een gunstigen indruk en oogstte grooten bijval in. De woorden van den tekst luiden aldus :

WIJZE: *Wien Neêrlandsch bloed.*

Met warmen zin en trotsch gevoel
 Wordt Gij door ons herdacht,
 En hulde brengen wij aan 't doel,
 Dat U hier samenbracht.
 Ons Neêrlandsch hart, zóó fel ontgloeid,
 Zóó fier en wel te moê,
 Roept U, terwijl de feesttoon groeit,
 Het »Welkom,” »Welkom” toe.

Het Vaderlandsch gemoed ontwaart
 Wat 't aan U is verplicht,
 U, mannen, dapper, rechtgeaard,
 Wier moed en deugd ons sticht.
 Met loover zij uw hoofd omkranst,
 Zóó dierbaar voor ons land,
 Geen enkel oog, waarin niet glanst
 De vreugd, door U ontbrand.

Wij eeren fier 't *Kruis van Metaal*
 Dat uwe borst bedekt,
 En van uw kracht, uw zegepraal,
 Ten eeuwig teeken strekt.
 Het vuur, dat eens uw borst doorvloog,
 Het Vaderland ten heil,
 Is heilig, heilig in ons oog,
 Onschatbaar zonder peil.

Uw liefde voor den dierb'ren grond,
 Die Nederland ompaalt,
 Is ons een voorbeeld in den stond
 Als de eerbied daarvoor daalt.
 De zonen op dien grond gekweekt
 In jonger tijdsverloop,
 Ontleenen, als de noodstem spreekt,
 Aan U hun moed en hoop!

Gegroet dan, uit het hart gegroet,
 Gij, die eens toogt ten strijd,
 En Vorst en Vaderland uw bloed
 Met vrucht hebt toegewijd.
 Ons Neêrlandsch hart, zóó fel ontgloeid,
 Zóó fier en wel te moê,
 Roept U, terwijl de feesttoon groeit,
 Het »Welkom," »Welkom" toe.

Hoogstvoldaan over hun uitstapje keerden dan de feestelingen naar Breda terug, na voor eenige uren in het Liesbosch een bivak betrokken en in de schoone lanen en onder het trotsche geboomte eenige onvergetelijke uren te hebben doorgebracht, gekenmerkt door een ongedwongen vriendschappelijken zin. — Vele familiën uit Breda en den omtrek hadden zich ook daarheen begeven om de Oud-strijders te ontmoeten. Het bosch aan welks ingang een Eerepoort prijkte, was daardoor zeer bevolkt en bood op sommige punten de aardigste gezichten aan, terwijl de uitvoeringen van het muziekkorps van het 6de regiment, van tijd tot tijd afgewisseld door een lied en koorgezang, de aangename stemming waarin ieder verkeerde, nog verhoogde.

In het perk van zware beuken nabij het Jachthuis van Prins Frederik, waren eenige tafels aangerecht, ruim voorzien van brood en vleesch, koffie en bier. Voor een goede bediening was er door de Feestcommissie flink gezorgd. — Wat al ontboezemingen, niets ademende dan vriendschap en vaderlandsliefde en gehechtheid aan het Vorstelijk Stamhuis van Oranje kon men hooren! Wat al liederen, die uit een opgeruimde borst opstegen! Hoe ruim ademden de feestelingen daar in de vrije lucht! Hoe ongedwongen bewogen zij zich er, en hoeveel genot schonk hun niet een van tijd tot tijd herhaalde wandeling in die schoone dreven met een goeden ouden vriend! — Maar ook wat aardige tooneelen! Hier vertoonde de een aan de hem omringende makkers een kogel, die hem in den tiendaagschen veldtocht getroffen had en, bij een operatie uit de wonde gehaald, sedert door hem als een kostbaar relik bewaard was. Dáár haalde een ander

een tinnen kroes voor den dag en verhaalde hoe Prins Frederik na den slag bij Leuven daaruit van hem een verkwikkenden dronk had aangenomen, en verklaarde plechtig dat hij dien kroes voor geen geld ter wereld zou willen afstaan! — Maar wat beweegt allen zich naar een en hetzelfde punt te begeven? Wie is die persoon om wie men zich als verdringt? Het is de bekende Antje Warmenbol, de vroegere kasteleines van het logement, halverwege Prinsenhage en het Liesbosch, aan den grooten Antwerpschen straatweg gelegen; thans in dit dorp woonachtig, en die ondanks hare hooge jaren niet had willen achterblijven om een groot aantal oude vrienden, die zij onder de voormalige verdedigers des lands telde, terugtezien en zich met hen op hare geheel eigenaardige manier geruimen tijd onderhield, terwijl zij door hare geestige invallen en naïve opmerkingen en vrijmoedigen toon menigeen een glimlach afperste. — De uren aan het samenzijn in het Liesbosch gewijd, vlogen om, en te vroeg werd in veler oog het sein gegeven tot aantreden vóór het Jachthuis van den Prins, van waar men zich naar den extratrein, die uit 32 wagens bestond en gereed stond, begaf om naar Breda terugtekeeren.

De stoet nam nu om de Markt te bereiken een anderen weg dan 's morgens. Hij trad de stad binnen aan de zijde, naar de Waterpoort, die aldaar vroeger verrees, genoemd, en trok de Haven langs. Bij het voorbijtrekken der woning van den HoogEerw. Heer Pastoor P. J. Werden, vertoonde deze zich op de stoep om den feestelingen zijn groet te brengen. Versierd met zijn Ridderkruis, dat op geen waardiger borst dan op de zijne kon prijken, en dat hem bij gelegenheid van zijn veertigjarige Ambtsbediening, een paar jaren ongeveer geleden, tot groote blijdschap van zijn stadgenooten, van iederen rang en elke geloofsbelijdenis, vereerd was geworden, wekte het aanschouwen van den waardigen grijsaard bij de Feestgenooten een ongekende geestdrift. Aan de juichkreten, te zijner eere aangeheven, kwam schier geen einde. Het was een gewuif van hoeden en een hoera-geroep, die, ik niet weet voor wie? vereerder waren, voor den beminnelijken, achtenswaardigen en algemeen geachten Priester, die er

het voorwerp van was, of voor degenen die hem aldus hun ongeveinsde achting bewezen en toonden een in onze dagen helaas! zeldzame vereeniging van onbekrompen milddadigheid, humaniteit en verdraagzaamheid jegens andersdenkenden, gepaard aan eerbiedwaardige gehechtheid aan eigen geloof en Kerk, te waardeeren. —

Te vijf ure nam de feestmaaltijd een aanvang in de achterzaal van het Hof van Holland, die wij reeds boven hebben beschreven. Hij werd opgeluisterd door het verdienstelijke muziekkorps van het 6de regiment, geplaatst in de kiosk in den tuin. De stemming der deelnemers, ten getale van 220, was recht vroolijk en niet minder opgewekt dan 's morgens in het Liesbosch. Een vriendschappelijke kameraadschappelijke geest en een gulle toon heerschten er. Een honderdtal deelnemers aan de Reünie, die zich niet binnen den gestelden termijn aangemeld hadden, waren afgewezen moeten worden en hadden zich toch bij groepen elders aan gemeenschappelijke maaltijden vereenigd. De Feestcommissie moest zich tot haar leedwezen houden aan de eenmaal deswege gemaakte bepalingen, uithoofde van het gebrek aan ruimte eensdeels, maar ook ten anderen omdat zij den maaltijd met inbegrip van een halve flesch wijn aanbesteed en de deelnemers had moeten opgeven. Daarenboven was het gevaarlijk van den regel aftewijken. Want waar was dan de grens van aangifte? — De tafel was net geërrangeerd en met vele bloemruikers versierd. Het maal was eenvoudig maar goed. Het diner, geleverd door den Heer Grauw Lambert, kok en pasteibakker alhier, leverancier van Z. M., was volgens veler getuigenis over het geheel uitmuntend, in elk geval veel beter dan zij ooit bij eene vereeniging van zóó vele gasten hadden bijgevoond. De disch werd gepresideerd door den Voorzitter van het Bestuur, Mr. N. P. J. Kien, met wien aan de eeretafel gezeten waren, aan zijne linkerzijde de HH.: Six, de Brauw, Roelants, Repelaer van Spijkenisse, Bredius en Oosterdiep. Aan de rechterzijde de HH.: Brandon Mondolpho, Boot, Stackman Bosse, Binkhorst en Bube. Als Orde-Commissarissen fungeerden: de beide Ceremonie-meesters, de HH.: Bod-

mer en Rottiers, de leden der Feestcommissie, benevens de HH.: Burgdorffer, Hoogeveen, Jonckheer, Rosman, Rijken, Scheuer, gen. de Sturler en de Wolff. — Menig goed woord werd er gesproken. Menig-een voelde behoefte het volle hart uittestorten. Het was van tijd tot tijd een kruisvuur van toasten, nu eens opgewonden, tintelende van vernuft en geestigheid, gekruid met scherts en humor, dan weder ernstig en deftig, kalm, maar allen getuigende van vaderlandsliefde en gehechtheid aan het regeerende vorstenhuis en van kameraadschappelijken zin. De eerste, met luide bijvalsbe-tuigingen ontvangen dronk werd door den Voorzitter ge-wijd aan Z. M. den Koning, wien per telegram de hulde der vergaderde feestelingen werd aangeboden. Onmiddel-lijk kwam daarop het volgende antwoord:

De Koning is zeer gevoelig aan het huldebetoon uwer Vereeni-ging, en betuigt daarom Hoogstdezelfs welgemeenden dank.

Adjutant van Panhuijs, Gen.-maj.

Insgelijks vereerde Prins Frederik de dischgenooten met een antwoord, toen — na den door den Heer van der Burgh aan Z. K. H., het eerelid der Bredasche afdeeling, den eenige onder de Leden van het Vorstelijk Huis van Oranje die tot het dragen van het Metalen-Kruis gerech-tigd was, den Weldoener van zóó velen, ingestelden en met geestdrift gedronken toast — Hoogstdenzelfen een telegram van huldebetoon was gezonden. Dit antwoord luidde aldus:

Zeer gevoelig voor de wijze, waarop de Vereeniging het Metalen-Kruis wel heeft willen mijner gedenken, breng ik haar daarvoor mijn hartelijken dank en mijn heilwensen voor hare leden, mijne oude krijgsmakkers.

Frederik, Prins der Nederlanden.

Voorts werden er nog in de eerste plaats toasten gewijd aan H. M. de Koningin, den Prins van Oranje, het Nederl. leger, enz. enz. —

Een aangename verrassing was nog den Feestelingen be-reid. De Feestcommissie uit de burgerij, vergezeld van de kapel der grenadiers, welke den ganschen dag ter harer beschikking bleef, kwam om hare hulde te bren-

gen. De President dier commissie, de Heer Timmers Verhoeven trad hier op als tolk zijner medeleden en verzocht aan de vergaderden in uitnemend gekozen bewoordingen verlot voor de commissie, die zich tot taak stelde te toonen dat Breda met en voor hen feest vierde, om eenige oogenblikken in hun midden te vertoeven, en bij de wenschen voor de toekomst en het terugblikken op het verledene, hen ook met een hartelijk woord te mogen toespreken, een woord van hulde en van dank; van hulde aan de Oud-strijders, die veertig jaren geleden Neêrlands banier fier omhoog gehouden en den roem van vroegere dagen bevestigd hadden; — van dank voor de eer Breda beschoren, door die stad als vereenigingspunt te kiezen.

»En” dus ging de spreker voort, en blijkbaar maakten die woorden een diepen indruk, »is het dat gij niet »zonder weemoed hen herdenkt, die met hun leven de »overwinning kochten en zóó vele anderen, die sedert »door den dood weggenomen werden, — toch kunt ge »met onverdeelde vreugde thans feestvieren; want velen »toch vindt ge terug; vrede en welvaart heerschen alom »en overal is vreugde voor en met u.” En terwijl hij uit naam van geheel Breda de beste wenschen voor hunne Vereeniging en voor hun persoonlijk geluk den feestelingen aanbod, gaf hij hun de plechtige verzekering dat hun voorbeeld, met onuitwisbare letteren in 's lands annalen geboekt, niet voor de jongere zonen des vaderlands verloren gegaan is, maar dat ook zij, — mocht het noodig zijn — even als de mannen van '30 en '31 den strijd voor Vorst en Vaderland zouden aanvaarden, en eindigde met den kreet: »leve het Metalen-Kruis!” Een daverend applaus volgde op die mannelijke, met klem voorgedragen taal, en ongetwijfeld was de Heer Kien, hier gelijk hij dat reeds zóó vaak geweest was, de tolk der gevoelens van alle dischgenooten en van alle Leden der Vereeniging, toen hij der Commissie en in het bijzonder haren President een dankbare hulde bracht. —

Na afloop van den maaltijd begaven de feestvierenden zich naar de Klooster-kazerne met het Hoofdbestuur aan de spits, langs de prachtig verlichte Haven, waar onder

anderen de woning des Heeren Werden, met een kolos-saal, door gaspitten verlicht Metalen-Kruis prijkte. Zij waren uitgenoodigd geworden tot een bezoek aan de zoo gunstig bekende Cantine, die gerust tot model voor alle soortgelijke inrichtingen dienen kan. De kazerne was keurig versierd geworden uit bijdragen der manschappen van het 6de regiment, die allen als om strijd een blijk hadden willen geven van hun eerbied voor de Oud-strijders en van vaderlands-lievenden zin. Aan den ingang was door de zorgen der HH. : Kapit. Zürich en Luit. van der Schalk, belast met het toezicht over de Cantine, een Eerepoort opgericht. Daar boven prijkte een chassinet, voorstellende een leeuw met de voorpooten een schild vastklemmende, waarop deze woorden te lezen stonden: »Eere aan de Oud-strijders van 1830—32." Het schild rustte op een van een gescheurde kaart, waarvan het eene deel den naam droeg van België en het andere dien van Nederland. Het bovenstuk der poort werd gevormd door een schilderij, voorstellende de Nederl. Maagd in zittende houding, met de geschiedrollen op haar schoot en een veder in de hand, omringd van allerlei zinnebeelden, het leger en de vloot betreffende en daaronder een afbeelding van de citadel van Antwerpen. Aan haar voet, op een stuk perkament, las men de woorden: »Zij rusten zacht op het bed van eer" en de namen van: van Hoey Schilthouwer, van Gumoëns, Nantzing, van Bueren, van Onselen, Eymaell, van Speyk enz. enz. Aan weërskanten van dit schilder-stuk vertoonden zich bovenaan schilden, voerende het een de namen van Chassé en Koopman en het andere dien van Willem, Prins van Oranje. Daaronder afbeeldingen aan de eene zijde van Mars, op zijn schild te aanschouwen gevende een Metalen-Kruis, en aan den anderen kant van Minerva, wier schild een Citadel-Medaille versierde. Onder de schilderij, en dus vlak boven den ingang der poort, viel het oog op het borstbeeld van Koning Willem II, omgeven door tropeeën van vlaggen en groen. De Eerepoort zelve was gevormd door twee Jonische kolommen, omstrengeld met oranjelinten. Op de eene waren de troepen-korpsen vermeld die de citadel verdedigden; op de andere de plaatsen, waaraan krijgs-

herinneringen uit de dagen van 1830—32 verbonden waren. Op het voetstuk van de eene kolom stonden de woorden: »Wij hebben gedaan wat Koning en Vaderland van ons eischten.” Dagorder Leuven 13 Aug. 1831. — En op dat van de andere: »Krijgsbroeders! Wij hebben met eere aan onze roeping voldaan.” Dagorder Citadel van Antwerpen 27 Dec. 1832. Alles met guirlandes van groen aangevuld. Het geheel getuigde levendig voor den smaak en het talent van ontwerpers en vervaardigers (1). In de cantine, die ook fraai versierd was o. a. met een door den luit. Verweijde geërrangeerd bouquet, bestaande uit de Mil. Willemsorde, het Metalen-Kruis, de Citadel-Medaille en het Zilveren-Kruis, met loover en eikentakken doorweven, werden de Oud-krijgers ontvangen door een groot aantal Officieren met den Kolonel Beeckman aan het hoofd, wiens ijverige medewerking tot opluistering der feesten niet genoeg gewaardeerd kan worden. Ook verdrongen zich in dit gedeelte der zaal en daar buiten de soldaten. — Menig hartelijk woord werd ook hier gesproken. Maar diep was de indruk, dien allen, gewone soldaten zoowel als officieren en aanwezige feestelingen ontvingen, toen de Heer Mr. W. M. de Brauw een treffende vriendschappelijke herinnering wijdde aan den vrijwillig uitgetrokken Leidschen student Beeckman, broeder van den Kolonel des regiments, die op het bed van eer aan zijne zijde gesneuveld was, en toen de Kolonel, diep getroffen, voor die hulde zijne erkentelijkheid betuigde. — Dat het niet ontbrak aan aansporingen, gericht tot de soldaten om hun voorrechten en vooral datgene, wat tot veraangenaming van hun leven gedaan werd en waarvan de vrijwilligers van '30 en '31 verstoken geweest waren, te waardeeren, noch aan verklaringen van ingenomenheid met de gansche inrichting noch aan loftuitingen, gebracht aan de Commissie van beheer, behoeft geen betoog. Dat alles lag voor de hand en kon niet uitblijven.

(1) De kapitein Zürich, de sergeant Wijnsoew en de soldaat Ten Berge.

Inmiddels hadden zich dikke wolken saâmgepakt, die dreigend boven de stad hingen. Met het fraaie weder, dat tot dus ver de feestviering begunstigd had, was het gedaan. Bij het vallen van den avond ontlastten zich de wolken in een dichten malschen regen, die van tijd tot tijd ophield, zoodat men in de tusschenpoozen op een gunstige verandering hoopte. Te vergeefs. Teleurstelling las men dan ook op ieders gelaat. Toch werd de illuminatie ontstoken. Doch — zooals men lichtelijk begrijpt — zij mislukte voor een deel. De voornaamste straten zouden *à giorno*, langs draden, tusschen de tegenover elkander staande huizen gespannen, verlicht worden, zoodat men onder een plafond van licht zou doorgaan. Andere, tot afwisseling, weder op een andere wijze. De helft der lampen doofde evenwel uit. In enkele gedeelten der stad ging het beter. De gasverlichtingen op de Markt voor sociëteit, koffiehuis, gemeentehuis en aan enkele bijzondere woningen hier en daar, bleven evenwel goed aan en maakten een schitterend effect. — Ondanks de regenbuiën ging het Concert der grenadiers in de goed verlichte kiosk op de Markt door. Daar verdrong zich een groote menigte. De gansche bevolking was schier op de been. De Markt leverde hetzelfde schouwspel op als des morgens, met dit onderscheid evenwel, dat de op straat gezeten belangstellenden en de wandelaars van parapluies voorzien waren, om zich te beschutten tegen den, met tusschenpoozen neêrvallenden regen, die evenwel niet hevig genoeg was om de verlichting van verschillende punten met Bengaalsch en electrisch vuur te beletten, waardoor een tooverachtige tint over het plein, gevuld met de bonte menschenmassa, verspreid werd. — Te betreuren was het, dat, hoe rustig en prijzenswaardig ordelijk de volksmenigte zich gedroeg, er voor hen, die niet in de nabijheid der kiosk zich bevonden, ten gevolge van het geschuiwel over de straatkeien en het bij zulk een onafzienbare schare onvermijdelijk gedruisch en gegons, zóóveel van de prachtige muziek, zelfs voor het aandachtigste oor verloren ging. Toch hebben velen onbegrijpelijk genoten en met opgetogenheid verhaalden zij later van wat de tonen van Dunkler's korps hun geschonken hadden.

Luide en vol geestdrift waren dan ook de toejuichingen, met welke ieder nummer van het schoone programma begroet werd.

Nog een grooter teleurstelling bereidde ons de regen. — Het vuurwerk kon onmogelijk doorgaan. Het programma was zeer uitgebreid en beloofde veel. Doch de vervaardiger, die herhaaldelijk zijne stukken tot proefneming opsloeg, verklaarde dat het onmogelijk was tot het afsteken over te gaan. — Beter slaagde het Venetiaansch feest in de Haven. Tusschen de boomen aan den waterkant waren guirlandes van lampions en *giorno*-lantaarns gespannen, die voor het meerendeel goed aanbleven en in het water weerspiegelende, een tooverachtig effect maakten. In de Haven dreef zachtkens en statig een sierlijk verlicht schip, waarop de Harmoniën *Vlijt en Volharding* en voor het Volk door het Volk beurtelings een stuk uitvoerden. De bruggen aan beide uiteinden waren met de in gasvlammen prijkende cijfers 1831 en 1871 versierd. Van tijd tot tijd werd er Bengaalsch vuur ontstoken en uit klein geschut een schot gelost. Een dichte volksmassa bleef zich dan ook tot ruim middernacht rondom de Haven bewegen. —

Mochten ook alle plannen om den Reünisten het verblijf te Breda te veraangenamen niet ten volle geslaagd zijn, de ingezetenen hadden in ruime mate, en meer dan men verwachten kon, van hunnen goeden wil en van hun ingenomenheid met de samenkomst der Vereeniging van het Metalen-Kruis in hun midden doen blijken. Jammer dat het weder niet zóó gunstig bleef als in het begin. Deze klaagtoon rees dikwijls genoeg op de lippen van velen, die niet onder dak konden komen en gevaar liepen den nacht *à la belle étoile* te moeten doorbrengen. Niet gering was het aantal dergenen, en daaronder vooral van mannen met de Citadel-Medaille versierd, die de begrafenisplechtigheid der op den Vijfhoek gesneuvelden kwamen bijwonen, maar de straten doorkruisten, zoekende naar een onderkomen. Velen hebben te vergeefs gezocht. Anderen waren gelukkiger, vooral door de onverplichte dienstvaardigheid der soldaten van het 6de regiment, een

dienstvaardigheid, die wel met eere vermeld mag worden. Een honderdtal hunner had hun bedden afgestaan voor die oude Citadel-lui en vergenoegden zich met den nacht doortebrengen op den grond, met het hoofd op hun randfels rustende. De wachtkamer en andere vertrekken waren vol. Al wie zich aanmeldde om een nachtverblijf in de kazerne of in het magazijn, bestemd tot bewaring van het nachtleger, werd zooveel mogelijk geholpen. — Ook de kleine burgerij werkte mede en nam onderscheidene mannen van '32, hetzij gratis, hetzij tegen een geringe vergoeding gaarne op. Maar de toevloed was te groot om allen te helpen. —

IV.

Gelukkig werd de verwachting niet verwezenlijkt, dat het ongunstige weder den ganschen nacht aanhouden, de regen een somber floers over het slot der feestviering verspreiden en tevens de treurige plechtigheid, die bij gelegenheid der Reünie moest gehouden worden, zou verstoren. In den laten avond van Maandag helderde de lucht eenigszins op, en, ware het vuurwerk niet vochtig geweest, het had wellicht nog ontstoken kunnen worden tot sluiting der feestelijkheden. Nu moest men, gelijk wij reeds mededeelden, van dit plan afzien, en dit nummer van het feestprogramma tot den volgende avond uitstellen. Wel was dit besluit eenigszins te betreuren! — Daargelaten nog de scherpe tegenstelling tusschen de begrafenisplechtigheden aan den morgen van den dag, welke het gevoel van weemoed en ernst onwillekeurig opwekken moesten bij ieder, wien het hart op de rechte plaats zit, en die onverdeelde toewijding aan het Vaderland, toewijding ten doode toe, weet te waardeeren, en de vroolijke, opwekkende ontsteking van een schitterend vuurwerk, hetwelk den dag besluiten zou, — kwam nu de ter-aarde-bestelling van het overschot der gesneuvelde verdedigers van de Citadel onwillekeurig eene plaats innemen in de rij der driedaagsche feestelijkheden, in stede van, zooals aanvankelijk het plan was, na afloop der feesten een afzonderlijke, op zich zelve staande handeling te zijn, die op dien dag alleen ter gelegenheid van de Reünie der Metalen-Kruismannen geschiedde. Om haar dit karakter ten volle te doen behouden en geen aanleiding te geven tot verkeerde gevolgtrekkingen, hadden wij voor ons veel liever gezien, dat het vuurwerk op een anderen dag, b. v. den volgende Zondag, ontstoke ware. — Het is waar, alle feestvierenden, wier verblijf te dezer stede er door opgeluisterd moest worden, zouden dan vertrokken

zijn geweest. Doch vele waren toch reeds in den loop van den dag naar hunne haardsteden teruggekeerd; zij hadden trouwens den goeden wil van Breda's ingezetenen leeren kennen en dien wil voor de daad kunnen houden. Ook twijfelen wij niet of zij zouden de reden van een uitstel hebben geëerbiedigd. — De leden der Feestcommissie uit de burgerij hadden echter ongetwijfeld hunne goede redenen om de zaak te laten doorgaan, en mogen alle eer ontvangen voor den goeden uitslag. Het vuurwerk was allerschitterendst, en niets wat van dien aard Breda tot dus verre opleverde, kan er bij vergeleken worden. Het was vervaardigd door den Heer Hendrickx te Antwerpen. Het bouquet vooral, voorstellende het Metalen-Kruis, drie meters groot in het vierkant en met het onderschrift »Hulde", was indrukwekkend schoon en ontlokte opgewonden bijvalsbetuigingen en daverende hoera's. Ondanks de duizenden, die elkander op de geslechte terreinen buiten de stad, op de hoogte waar vroeger de Boschpoort verrees, verdrongen, is geen enkel ongeval de feestvreugde komen verstoren. De orde was uitnemend. —

Eer en lof aan de Feestcommissie uit de burgerij, die hare taak flink begrepen en opgevat en uitstekend uitgevoerd heeft. Zij heeft door hare doeltreffende maatregelen aanspraak verworven op de erkentelijkheid van Breda's ingezetenen, die ook door hunne tusschenkomst en bemoeiingen de Reünie der Metalen-Kruisleden hebben kunnen veraangenamen en toonen dat zij het verblijf van dezen in hun midden hoogelijk waardeerden. — Menig lid heeft dan ook verklaard, dat deze Reünie te Breda eene der aangenaamste was die hij bijgewoond heeft, en dat de herinnering daaraan niet licht uit zijn geheugen zal gewischt worden. Ook menige Bredaënaar zal zijne gasten van den 21sten Augustus niet vergeten en vaak met ingenomenheid dien dag en den volgende herdenken. —

Des morgens, vóór de overbrenging van het gebeente der gesneuvelde Citadel-mannen, zou de bijeenkomst der Leden van de Vereeniging van het Metalen-Kruis gehouden worden tot verkiezing van drie Leden van het Hoofdbestuur, mitsgaders ter aanwijzing van de plaats waar de volgende Reünie en tot afscheidneming. *Faute de combattants*

ging de zaak niet door. Vele sectiën zouden deelnemen aan de plechtigheid en hadden zich, overeenkomstig de deswege vastgestelde bepalingen, naar het station begeven. Een nieuwe vergadering werd er uitgeschreven tegen vier uur, na afloop der plechtigheid. Het getal aanwezige leden bleek evenwel ook toen te gering te zijn om tot een behandeling der onderwerpen, aan de orde gesteld, overtegaan. Er werd nu besloten in Utrecht, het centrum des lands, een vergadering van afgevaardigden uit de verschillende afdeelingen opteroepen, ten einde alsdan datgene te regelen, wat niet afgedaan had kunnen worden. —

Hiermede was de samenkomst afgelopen. Met een hartelijk »tot weêrsziens"! scheidden de feestelingen van elkander. Onwillekeurig rees bij hen de vraag op: Zullen wij elkander over vijf jaren weder terug vinden!" Wie die dit zeggen kon! Toch zouden zij elkander niet vergeten! De laatste dagen hadden de banden, die hen met elkander vereenigden, weder nauwer toegehaald. Wie op het appèl in 1876 ontbrak, hij kon er zeker van zijn, dat hem een vriendschappelijke herinnering gewijd zou worden. Doch niemand, die daartoe in de gelegenheid was, zou achterblijven! Dit werd met handslag beloofd. — Met de beste wenschen voor elkander en een erkentelijke herinnering aan zooveel goeds als zij genoten hadden met zich dragende, verlieten de feestelingen Breda (1). — Ook Breda zag hen niet zonder weemoed vertrekken. Het was velen zóó goed geweest die mannen in hun midden te zien, levende voorbeelden van trouw aan Vaderland en Koning, op wie zij hun kinderen konden wijzen, om de zaden van vaderlandsliefde en gehechtheid aan den wettigen Vorst en Zijn doorluchtig Huis in de harten van dezen uittestorten of tot ontkieming te brengen. En bij menigeen was door dit samenzijn het voornemen opgewekt of versterkt, om, even als de mannen van '30, wanneer hiertoe de roepstem des Konings klonk, de onschendbaarheid van den dierbaren geboortegrond

(1) Zie de dankbetuigingen van het Hoofdbestuur en de Amsterdamse afdeeling, eerste sectie, in Bijlage E.

zoo noodig ten koste van goed en bloed, tegen dwingelandij en veroveringszucht te helpen verdedigen. — Neen, wat men ook beweren moge, Breda heeft getoond dat het niet onverschillig was voor de eer des lands en die zijns Vorsten, door de hulde welke het bracht aan hen, die beiden hielpen handhaven. Het had getoond dat men in tijd van nood tot verdediging van beiden niet te vergeefs op *Breda* zou kunnen rekenen! — En die zelfde geest, waarom zou hij niet meer en meer vaardig worden over gansch Nederland? — Werkt gij daartoe krachtig mede, o Mannen, die u met dien geest bezield hebt getoond in de moeilijke maar eervolle en onvergetelijke dagen, welke gij in onze goede stad zijt komen herdenken! Gaat voort, ieder in uwen kring, dien geest overteplanten, vooral op de jongeren in uwe omgeving! — En wat zou dan Nederland, door welke gevaren ook bedreigd, hebben te schromen? — Het jongere geslacht zal dan, als de nood dreigt, toonen niet verbasterd, maar zijner vaderen waardig te zijn, en in hun harten en op hun lippen zullen de woorden des dichters weêrklinken: (1)

Blink' het zwaard, voor het Erf onzer Vaadren,
 Voor ons Regt; voor Nassouwe; en voor de Eer!
 't Neêrlandsch bloed, onvervalscht in onze aad'ren,
 Lij' geen hoon van verwatenen meer!
 Ziet het slagveld strijdenden vallen,
 Krimpt de schaar op daav'rende wallen —
 Blijk' »Dood boven schand!»
 In ons hart geplant,
 Als de leus van uw Telgen, o Vaderland!

(1) Staring. Wapenroep 1830. In zijn gedichten, Volksuitgave, pag. 337.

BIJLAGEN.

BIJLAGE A.

WIJ WILLEM, ENZ.

Begeerende na de vele en treffelijke bewijzen van trouw aan Ons en aan het Vaderland, gedurende de laatst verloopene maanden en bepaaldelijk, gedurende den roemrijken Tiendaagschen veldtogt, door het Leger, de Zeemagt, de Schutterijen en Vrijwilligers aan den dag gelegd, gevolg te geven aan het bepaalde in Art. 5 van Ons Besluit van den 11den October 1830, N°. 77, waarbij Ons verlangen is betuigd om de vaderlandsliefde en trouw, in deze oogenblikken betoond, later door eenig blijvend bewijs van aandenken te beloonen;

Gezien het rapport, gezamenlijk door de Departementen van Oorlog en van Binnenlandsche Zaken, op den 27sten Junij en 6den Julij 1831, N°. 25, Litt. C, uitgebragt;

Gelet op het advies der bij Ons Besluit van den 5den April 1831, N°. 18, benoemde Staats-Commissie, van den 26sten Augustus dezes jaars, N°. 8;

Gezien het rapport van Onzen beminden zoon, den Veldmaarschalk, Opperbevelhebber van het leger, van den 6den September 1831, N°. 454;

Gelet op het nader rapport van de voornoemde Staats-Commissie, van den 10den dezer, N°. 9;

Hebben besloten en besluiten:

Art. 1. Het blijvende bewijs van aandenken zal bestaan in een kruis, vervaardigd uit het, in het gevecht bij *Hasselt* op den 8sten Augustus II., veroverde geschut, op welks voorzijde zal gesteld worden eene gekroonde W, te midden van een krans van lauwerbladen en eikenloof, en waarvan de keerzijde zal versierd zijn met de woorden: *Trouw aan Koning en Vaderland*, terwijl in het midden tusschen een krans van jauwerbladen en eikenloof, de jaargetallen zullen geplaatst worden van 1830 en 1831; zullende bovendien aan de voorzijde op de armen van

het kruis, het woord *vrijwillig* gesteld worden voor de zoodanigen die vrijwillig gedurende den oorlog, Koning en Vaderland hebben gediend. Dit kruis zal gedragen worden aan een lint, ter breedte van $2\frac{3}{4}$ Nederl. duim, uit zes gelijke verticale strepen bestaande, en zamengesteld voor de vrijwilligers uit *oranje* en *groen*, en voor de overigen uit *blauw* met *oranje*; zullende geen van deze beide linten als eereteeken zonder het kruis mogen worden gedragen.

Art. 2. Dit bewijs van aandenken zal gegeven worden aan allen, zonder onderscheid van rang, die sedert die haghelijke omstandigheden, waarin het Vaderland zich heeft bevonden, onder de wapenen zijn geweest, hetzij in land-, hetzij in zeedienst, welke kunnen geacht worden deel genomen te hebben aan de krijgsverrigtingen.

Art. 3. Het onderscheidend teeken voor de vrijwilligers zal gegeven worden aan hen, die, volgens 'slands wetten niet dienstpligtig zijnde, zonder handgeld, zich in dienst hebben begeven.

Art. 4. Aan allen, aan wie het hierboven omschreven bewijs van aandenken zal uitgereikt worden, zal tevens worden gegeven een certificaat, overeenkomstig het model aan dit besluit gehecht; inhoudende de verklaring, dat hij tot het dragen van dat bewijs van aandenken gerechtigd is, met verdere vermelding van het korps, waarbij hij gestaan, en den rang in welken hij gediend en aan de krijgsverrigtingen van 1830—1831 deel genomen heeft.

Art. 5. Het Departement van Oorlog wordt belast met het doen vervaardigen van het boven omschreven bewijs van aandenken; de kosten van dit onderwerp zullen worden gedragen door dat Departement.

Art. 6. De uitdeeling van het boven voorschreven bewijs van aandenken en het uitreiken van de bovengemelde certificaten, zal geschieden door of van wege het Departement van Oorlog en Marine. De Departementen van Oorlog en voor de Marine zijn belast met de uitvoering van het tegenwoordig besluit, waarvan afschriften zullen worden gezonden aan Onzen beminden zoon, den Prins van Oranje, Veldmaarschalk en Opperbevelhebber van het leger, aan Onzen beminden zoon, Prins Frederik der Nederlanden, Admiraal en Kolonel-Generaal, aan de Departementen van Binnenlandsche Zaken en van Financiën, aan de Algemeene Rekenkamer en aan de Staats-Commissie, benoemd bij Ons besluit van den 5den April 11., N°. 18, tot informatie en narigt.

Gegeven te 's Gravenhage, den 11den September 1831, van Onze Regering het *achttiende*.

(get.) WILLEM.

Van wege den Koning,

(get.) J. G. DE MEY VAN STREEFKERK.

Accordeert met deszelfs orgineel.

De Griffier der Staats-Secretarie,

(get.) L. H. ELIAS SCHOVEL.

BIJLAGE B.**Vereeniging van het Metalen Kruis.**

Het Hoofdbestuur onzer Vereeniging heeft ditmaal Breda aangewezen als de plaats, alwaar op Zondag, Maandag en Dingsdag, 20, 21 en 22 Augustus aanstaande, eene kameraadschappelijke bijeenkomst onzer leden zal worden gehouden, voor allen belangrijk en merkwaardig als het veertigjarig herinneringsfeest van ons krijgsmansleven in 1830 en 1831.

Onmiddellijk na kennisbekoming van des hoofdbestuurs voornemen werd, uit de beide sectiën der te Breda gevestigde afdeeling Breda en omstreken, een Feestcommissie benoemd, tot voorbereiding van al wat mogt kunnen strekken om aan de Oudkameraden eene hartelijke ontvangst te verzekeren en hun de gelegenheid te verschaffen om zich onder gezellig verkeer, op eene aangename wijze de dagen te herinneren, toen wij allen met geestdrift in de gelederen hebben gestaan en te zamen lief en leed hebben gedeeld, om de onafhankelijkheid van ons dierbaar Vaderland met de wapenen te handhaven, en het daarmede zoo innig verbonden Huis van Oranje te beschermen.

Het is der Commissie thans een aangename pligt de leden onzer Vereeniging tot dat Feest op te roepen, en daarbij de hoop en den wensch uit te spreken, dat een groot getal Wapenbroeders zich krachtig en opgewekt moge gevoelen, om te komen deelnemen aan de Feestelijkheden, waarvan de volgorde zal zijn:

ZONDAG 20 Augustus.

Afgevaardigden der Feestcommissie zullen zich, van den namiddag af, bij aankomst van alle treinen aan het Station bevinden, om den Feestgenooten behulpzaam te zijn en hun de noodige aanwijzing te doen.

Als punt van Vereeniging wordt aangewezen de Achterzaal met Tuin in het Hof van Holland (Reigerstraat), terwijl het Locaal boven de Sociëteit (Groote Markt) almede uitsluitend voor de Feestvierenden zal openstaan.

Ten 7 ure, ontvangst der Leden in de Trouwzaal van het Raadhuis (Groote Markt).

Ten 8 ure, Vauxhal in het park het Valkenberg (Locaal der Groote Sociëteit).

MAANDAG 21 Augustus.

Ten 10 ure des voormiddags zamenkomst in de Achterzaal van het Hof van Holland.

Ten 10¹/₂ ure aantreden op de Groote Markt (front naar het Raadhuis).

Ten 11 ure van dáár afmarcheren naar het Station, om zich met een extra-trein te begeven naar het Liesbosch, alwaar een eenvoudig ontbijt zal gereed staan en muziekuitsvoering zal plaats vinden.

Ten 3 ure des namiddags aantreden tegenover het Jagthuis, om met een extra-trein terug te keeren naar Breda.

Ten 5 ure maaltijd in het Hof van Holland.

(Bijaldien ongunstig weder den togt naar het Liesbosch mogt verhinderen, zal dit gedeelte van het programma worden vervangen door eene bezigtiging van de Gebouwen en Modelzaal der Koninklijke Militaire Akademie en van de Praalgraven in de Groote Kerk).

DINGSdag 22 Augustus.

Ten 10 ure des voormiddags, overeenkomstig eene aanschrijving van het Hoofdbestuur, vergadering van Afgevaardigden in de Achterzaal van het Hof van Holland, tot verkiezing van Leden van het Hoofdbestuur, enz.

Ten 11 ure, afscheid der Feestgenooten aldaar.

De kosten van deelneming, met inbegrip van den togt naar het Liesbosch, het ontbijt aldaar en eene halve flesch goeden Bordeauxwijn bij den maaltijd, bedragen f 6,50, en voor hen, die geen gebruik wenschen te maken van den maaltijd, f 3,50.

Tot bevordering eener goede regeling worden de Besturen der Afdeelingen en Sectiën verzocht *vóór of uiterlijk den 20sten Julij e. k.*, aan den tweeden ondergeteekende, J. A. van der Burgh, Secretaris der Feestcommissie, te Breda, te willen doen geworden:

1°. Eene Naamlijst der deelnemende Leden, met opgave van het korps bij 't welk zij hebben gediend, en duidelijke aanwijzing of zij *al* dan *niet* wenschen gebruik te maken van den maaltijd op 21 Augustus.

2°. Het bedrag der kosten ad f 6,50 of f 3,50, waarvoor onmiddellijk zullen worden overgemaakt blanco-toegangkaarten (blauw *met* en wit *zonder* den maaltijd), in welke de Besturen beleefdelijk worden verzocht den naam van den houder te willen invullen.

De Afdeelingen en Sectiën worden voorts verzocht hunne Vaandels en Banieren mede te brengen.

De tenue wordt vrijgelaten, doch het Metalen-Kruis en andere decoratiën *groot model*; buitengewone huishoudelijke versierselen komen bij deze gelegenheid niet in aanmerking.

Eventueele veranderingen of bijvoegingen in dit programma zullen tijdig worden aangekondigd in de Haarlemsche Courant.

En hiermede, kameraden! onthoudt uwen dag, 20, 21 en 22 Augustus e. k.

Namens de Feestcommissie,

P. SIX, Voorzitter.

J. A. VAN DER BURGH, Secretaris.

Tot het bezoeken van het aloude Kamp bij Rijen bestaat dagelijks 3 à 4 malen, heen en terug, gemakkelijke en min kostbare gelegenheid per spoortrein. Stationsherberg zeer nabij het kamp, Kastelein Hendriks.

Tentoonstelling van Prijsteekeningen der leerlingen van Breda's Teeken-Instituut (Eindstraat), Maandag 21, des namiddags van 3 tot 5 uren en Dingsdag 22, des voormiddags van 9 tot 's namiddags 3 uren.

Het Hoofd-Bestuur zal nader in de Couranten aankondigen de vermindering der vrachtprijzen, die van de verschillende diensten, op daartoe gedane aanvraag, hebben kunnen verkregen worden.

Voor logies wordt, des verlangende, zoo veel immer doenlijk zorg gedragen; de namen en klassen (1ste, 2de of 3de) welke men verlangt, moeten echter ten spoedigste en uiterlijk op 1 Augustus e. k. zijn opgegeven.

(Logies en eenvoudig ontbijt met Thee of Koffij, Brood en Kaas of gerookt Vleesch f 2, f 1,50 of f 1 naar gelang).

BIJLAGE C.**Veertigjarig Herinneringsfeest te Breda.****WIJZIGING VAN HET PROGRAMMA.**

De ontvangst der Feestgenooten zal plaats vinden *Zondag 20 Augustus*, des namiddags ten 7 ure, *niet* in de Trouwzaal van het Gemeenhuis, maar in de Achterzaal van het Hof van Holland (Reigerstraat).

Regeling van den Optogt.

Door de zorg van Heeren Ceremoniemeesters, aan welke tevens het geleide is opgedragen, wordt aangetreden op de Groote Markt, ten 10¹/₂ ure, front makende naar het Gemeentehuis, de regtervleugel ter hoogte van de Veemarktstaat.

Afmarsch ten 11 ure, als volgt: Het muziekkorps van het 6de Regiment Infanterie; — de Feest-Commissie; — de twee Ceremoniemeesters; — het Hoofdbestuur; de Afdeelingen: Amsterdam, 1ste sectie, met het KONINKLIJK VAANDEL; Utrecht; Schiedam; Alkmaar, 1ste sectie; 's Gravenhage, 1ste sectie; Rotterdam, 1ste sectie; Dordrecht, 1ste sectie; Dordrecht, 2de sectie; Bergen op zoom; Breda, 1ste sectie; Nijmegen; Amersfoort; Monikendam; Hoorn; Middelburg, 1ste sectie; Friesland: Vlissingen; Amsterdam, 3de sectie; Rotterdam, 2de sectie; Leeuwarden, 1ste sectie; 's Gravenhage, 3de sectie; Sommelsdijk; Woerden; Brielle; Breda, 2de sectie; Helder; 's Hertogenbosch; Axel.

Aan het Station gekomen worden Vaandels en Banieren, des verkiezende, aldaar tijdelijk in bewaring gesteld.

Bij aankomst aan de halte van het Liesbosch, worden de Feestgenooten door eene Commissie ontvangen en naar het bivouac geleid.

Ten 2¹/₂ ure, aantreden voor den terugtogt, tegenover het Jagthuis.

Aan het Station te *Breda* gekomen, wordt van daar in dezelfde orde teruggekeerd naar de Groote Markt, alwaar de optogt wordt ontbonden.

Regeling van den Maaltijd.

De zitplaatsen der Afdeelingen worden bepaald door het lot.

De loting geschiedt door de Afdeelingen, *den 20sten Augustus*, des avonds ten 7¹/₂ ure, in de Achterzaal van het Hof van Holland; voor de afwezigen loot de Feestcommissie.

De Feestgenooten worden verzocht zich in het Hof van Holland te willen bevinden, ten 4¹/₂ ure; aanvang van het diner ten 5 ure.

De Afdeelingen worden, volgens het door haar getrokken nummer, door de Ceremoniemeesters afgeroepen en door Commissarissen van orde naar hare plaatsen geleid.

Onderlinge ruiling van plaatsen staat daarna vrij, mits bij gelijke getallen.

Het toezigt over de bediening is opgedragen aan Commissarissen van orde.

BREDA, 10. Augustus 1871.

BIJLAGE D.**Programma der Feesten,**

DOOR DE STAD EN DE INGEZETENEN VAN BREDA DEN METALEN-
KRUISRIDDELS AAN TE BIEDEN BIJ HUNNE REUNIE ALDAAR,
OP 20 EN 21 AUGUSTUS 1871.

Zondag 20 Augustus.

Des namiddags van 2 tot 3 ure, in de Bovenzaal van het koffijhuis
het Gouden Kruis, Voordragt van Vaderlandsche Gedichten, door de
Rederijkerskamer *Vreugdendal*.

Des namiddags van 3 tot 4 ure, Muziekuitvoering op de Groote
Markt, door de Koninklijke Muziekvereniging *Vlijt & Volharding*.

Des avonds Muziekuitvoering in de verlichte Kiosk, op de Groote
Markt, door de Harmonie *Voor het Volk, door het Volk*.

Maandag 21 Augustus.

Des namiddags van 3½ tot 5 ure, Vocale Uitvoering op de Groote-
Markt, door de Zangverenigingen *Breda's Mannenkoor, Melomanie* en
Vlijt & Eendragt.

Des avonds van 8 tot 11 ure, Groot Venetiaansch Feest, op de Haven,
met Muziekuitvoeringen door de Koninklijke Muziekvereniging *Vlijt &*
Volharding en de Harmonie *Voor het Volk, door het Volk*.

Groote Verlichting op de Groote Markt, waar zich de Stafmuziek van
het Regiment Grenadiers en Jagers, onder Directie van den Kapitein
Dunkler, zal doen hooren.

Des avonds ten 11 ure: Schitterend Vuurwerk, op de geslechte ter-
reinen buiten de gewezen Boschpoort. Muziek van het Regiment Gre-
nadiers en Jagers.

Oplaten van Ballons, Algemeene verlichting der stad, Bengaalsch Vuur,
Electrisch Licht in verschillende kleuren.

BREDA, 18 Augustus 1871.

De Feestcommissie,

TIMMERS VERHOEVEN, *Voorzitter.*

J. E. VREEDE.

F. DE COTTIGNIES.

J. DE BOOY — VAN ALPHEN.

J. M. KWISTHOUT, *Az.*

F. HOLLINGÉRUS PIJPER.

VAN REIGERSBERG VERSLUIS,

Secretaris-Penningmeester.

BIJLAGE E.

De Commissie, die zich gevormd had om bij gelegenheid der Reünie der Vereeniging »*Het Metalen-Kruis*» alhier, feesten te doen plaats hebben, heeft onderstaand vereerend schrijven van het Hoofdbestuur ontvangen:

's Hage, 24 Augustus 1871.

Mijne Heeren!

Na de schoone en genotvolle dagen van 20 tot 22 Augustus jl. te *Breda* doorgebracht, mag het Hoofdbestuur van de Vereeniging het *Metalen-Kruis* niet nalaten U zijne dankbetuiging over te brengen, voor de vele bemoeijingen, die gij wel hebt willen in het werk stellen als Commissie voor de feesten door de stad en de ingezetenen van *Breda* der Vereeniging bij de reünie aldaar, aan te bieden.

Het Hoofdbestuur zal u niet behoeven mede te deelen hoezeer het die bemoeijingen, die met zoo uitnemenden uitslag zijn bekroond, op prijs stelt en hoezeer het de gevoelens der feestgenooten uitdrukt, wanneer het u de verzekering geeft dat het genot van ons bijeenzijn niet weinig is verhoogd door uwe welwillende medewerking, die zoozeer getuigde van den geest van broederschap en van liefde tot onzen geboortegrond, die steeds in de harten der zonen van hetzelfde Vaderland, bij jong en oud levendig is en blijft.

Neemt Mijne Heeren, die verzekering met welwillende gevoelens aan; het Hoofdbestuur drukt u in gedachte de hand en verzoekt u zijne beste wenschen te willen ontvangen voor het heil van uwe stad, voor dat van hare ingezetenen en voor u en de uwen persoonlijk.

Het Hoofdbestuur van de Vereeniging het *Metalen-Kruis*.

N. P. J. KIEN, *Voorzitter*.

W. M. DE BRAUW, *Secretaris*.

(*Bredasche Courant*, Zondag 3 Sept. 1871.)

De Amsterdamsche Afdeeling,

Eerste Sectie, der Vereeniging METALEN-KRUIS,

van de feestelijke Reünie te Breda terug gekomen, voelt zich gedrongen in de eerste plaats haren welgemeenden dank openlijk te betuigen aan de Militaire Autoriteiten, voor de eer aan het Koninklijk Vaandel bewezen, — en voorts aan allen, die zooveel bijgedragen hebben tot de goede ontvangst en het aangenaam zamenzijn der verschillende afdeelingen; — aan den HoogEdelGestr. Heer Kommandant der Militaire Akademie; aan Heeren Kommissarissen van de Groote Societeit; aan de Rederijkers-Kamer *Vreugdendal*; aan de verschillende Muziek- en Zangvereenigingen.

Dank aan de Feest-Kommissarissen, die onder leiding van den waardigen President en Secretaris, Jhr. Mr. P. Six en J. A. van der Burgh, getoond hebben hoe men met goede orde groote feesten kan organiseren, en eindelijk aan de geachte Burgerij van Breda: Dank, hartelijk dank voor de groote sympathie aan allen, die tot de Reünie behoorden, betoond, voor de uitstekende wijze waarop de mannen van 1830 en 31 ontvangen zijn en voor al wat zij bijgedragen heeft om deze gedenkwaardige Reünie op te luisteren.

Het Bestuur der bovengenoemde Afdeeling.

AMSTERDAM, 25 Augustus 1871.

Na den afloop der Algemeene Reünie van 20—22 *Augustus* jl. zij het aan de Feestcommissie uit de beide sectiën der afdeeling *Breda en omstreken* vergund, haren warmen dank te betuigen voor de krachtige medewerking, welke zij van alle zijden heeft mogen ondervinden, en die haar in staat heeft gesteld hare taak te volvoeren.

Zij voldoet bij deze aan eene aanschrijving van het Hoofdbestuur, dd. 24 *Augustus* jl., waarbij haar werd opgedragen het volgende mede te deelen:

»Het Hoofdbestuur voelt zich gedrongen, namens al de Feestgenooten zijnen dank toe te brengen aan allen, die hunne medewerking zoo ruimschoots hebben verleend, en zoo veel welwillende deelneming in ons bijeenzijn hebben betoond.

»Jong en oud wedijverden om aan de Oud-soldaten van 1830 en 31 het verblijf in *Breda* te veraangename, en, het Hoofdbestuur kan het getuigen, zij zijn in hun pogen volkomen geslaagd!

»Dat de goede en vaderlandlievende geest, die de stad *Breda* bezielt, »moge voortduren, en dat zij, nu de vesting heeft moeten vallen, in »uitbreiding, ontwikkeling en welvaart moge toenemen, opdat in de »toekomst de roem van hare vredewerken haren ouden krijgsroem moge »evenaren!»

Zich met deze gevoelens van het Hoofdbestuur volkomen vereenigende, veroorlooft de Commissie zich nog ook uit eigen hoofde haren hartgrondigen dank toe te brengen aan alle Burgerlijke en Militaire Autoriteiten, Commissiën, Vereenigingen, Ingezetenen en Garnizoen van *Breda*, die zich met zoo veel welwillendheid en belangstelling als om strijd hebben willen beijveren, om aan deze Nationale Feestviering den meest gewenschten afloop te verzekeren.

BREDA, 28 Augustus 1871.

P. SIX.
J. A. VAN DER BURGH.
W. J. H. OOSTERDIEP.
E. G. BUBE.
W. VOIGT.
M. BURGERS.
H. H. WIERDEMAN.

(*Bredasche Courant*, Donderdag 31 Aug. 1871.

DE UITVAART.

Wie het vreemd geweld trotseerden
Vast om 't Leeuwblazen geschaard;
Wie onz' ouden roem verweerden,
In de vuist het heldenzwaard, —
Jaren mogen henen zwenken,
't Lot of zoet of bitter schenken,
't Vaderland vergeet ze niet;
Om zijn hartedank te toonen
Heeft het altoos lauwerkroonen,
Altoos galmen in zijn lied.

.
.

Maar wat d'eisch ook zij van 't heden,
Zij, die de eer der Leeuwbanier
Trouw verweerden en volstreden,
Forsch, als gij, in 't heetst van 't vier —
Jaren, met hun wisselvormen —
Eeuwen mogen henenstormen —
't Vaderland vergeet hen nooit!
Lang reeds sluim'ren ze in hun graven,
Als de dank nog aller braven
Bloemen op hun zerken strooit.

Mr. A. Bogaers. *Aan de verdedigers van Antwerpens kasteel*, in 1832. Jubelzang. Afzonderlijk uitgegeven in 1857. Herzien in 1861, en opgenomen in 's mans *gezamenlijke dichtwerken*, naar tijdsorde gerangschikt en met een inleiding door Dr. N. Beets, Afl. 8, bladz. 27 vgg. —

I.

Hoe men ook denke over de noodzakelijkheid der verdediging van Antwerpens Citadel in 1832 tegen een overmachtig leger, afgezonden door een natie, met welke de onze op voet van vrede verkeerde (1), en die toch zich leende tot het uitvoeren van de besluiten der Londensche conferentie (2), — hoe uiteenlopend het oordeel zij, geveld over sommige personen, die daarbij een hoofdrol vervulden, — één ding staat vast en wordt door ieder erkend. Te weten, dat de hardnekkige verdediging van het Kasteel, beschouwd in het licht van haren tijd, onder de merkwaardige en roemrijke feiten uit onze krijgsgeschiedenis een eervolle plaats inneemt. Fier mogen wij er op bogen, niet minder dan op zóó menige zege, in vroegere dagen op Spanjaard, Engelschman of Franschman behaald. Ruim drie-en-twintig dagen hield de fel bestookte en eindelijk, toen ook de gemeenschap over de Schelde was afgesneden, van alle zijden ingesloten bezetting vol, zich verwerende tegen een twintigvoudige troepenmacht, die, van alles ruim voorzien, door aanhoudenden toevoer alle geleden schade onmiddellijk herstelde.

Neêrlands eer en waardigheid handhavende, predikte de veste aldus aan wie het hooren wilde, dat, als Nederland bukte, het alleen week voor geweld en zwichtte voor de overmacht, en getuigde schitterend van loffelijke plichtsvervulling en onbezweken trouw bij hare verdedigers. —

(1) De diplomatieke betrekkingen met Frankrijk zijn gedurende het beleg, zelfs geen oogenblik, afgebroken geweest.

(2) Er was daar, wat de Fransen noemen: »cercle vicieux". Frankrijk bewoog de conferentie en, in dank, bewoog de conferentie Frankrijk om *zijn eigen zin* te doen.

Trouwens Frankrijks troepen, die eindelijk niets dan overblijfselen van uitgebrande gebouwen, verwoeste bolwerken en door kogels en bommen omgeploegde terreinen, het overschot der vroeger zoo schoone Citadel, bemachtigden, hebben herhaaldelijk en luide de volharding en den moed der onzen geprezen. En toen Chassé met zijn staf de ruïne verliet om zich in krijgsgevangenschap te begeven, ontblootten de vijandelijke bevelhebbers, die hem zagen voorbijtrekken, eerbiedig het hoofd voor den grijzen Veldheer.... Een welverdiende hulde, in zijn persoon gebracht aan de gansche bezetting, die reeds twee jaren lang aan allerlei ongemakken blootgesteld geweest was, toen zij zich aan den harden dwang van een beleg en een bombardement moest onderwerpen!

Immers de Citadel was op het oogenblik, dat een groot deel van het Antwerpsche garnizoen zich in haar terugtrok, nog geenszins in een toestand, geschikt om die ruim 4000 man te huisvesten (1). Lokalen voor zieken, bergplaatsen voor krijgsmateriëel, magazijnen, waterputten enz., alles liet veel te wenschen over. — Menige beleediging, menige terging moest men sinds zich laten welgevalen, welke de Opperbevelhebber, in zijne misschien te groote lankmoedigheid, ongestraft liet, en die velen ontstemden. Terwijl het leger te velde schoone lauweren verworven had, zag men zich geruimen tijd op den *Vijfhoek* tot een ontmoedigende werkeloosheid gedoemd. De grootste moeite moest men zich getroosten om de werken in staat van verdediging te brengen, eerst tegen onverhoedschen aanval en dan tegen beleg. — En na veel

(1) De infanterie, gekommandeerd door den gen.-Majoor de Favauge, bestond uit het 3de bat. 7de afd., onder luit.-kolonel Oudendijk, sterk 693 man; 2 compagnieën van het 2de bat. 9de afd., onder den luit.-kol. Naudascher, sterk 1006 man; 3 bataillons der 10de afd., onder de majoors Rochell, Voet en Meijer, sterk 2415 man, te zamen onder het bevel van den kolonel graaf von Quadt Wyckerath en Isny. — De artillerie, het 3de bat. Nat. Mil. onder majoor Seelig, een detachement van het 6de bat. onder kap. van Deventer en een detachement transporttrein onder luit. Gorissen, was sterk 430 man en 37 paarden. Aan het hoofd der genie stond de majoor van der Wijck.

lijden en verschillende ontberingen, twee jaren lang met geduld gedragen, kwam het ergste nog aan, toen het Fransche leger geen poging onbeproefd liet om de sterkte te bemachtigen en kogels en bommen daarin liet regenen, die de grootste verwoestingen aanrichtten. Zoo viel er een bom op de blindeering, die tot hospitaal diende, sloeg door de balken heen, verwondde zwaar een sergeant en deed menig hart beven van de vrees, dat het lokaal eindelijk instorten en de ongelukkige ingesloten gekwetsten en zieken verpletteren zou. Zoo deed in de werkplaats, bestemd tot het vullen van bommen, een granaat achtereenvolgens den geheelen voorraad met donderend geweld uiteen springen. Zoo werden de blindeeringen vernield, die tot huisvesting der troepen waren gemaakt, en moesten de soldaten zich in de sluippoor-ten, gemeenschapsgangen en kazematten begeven om op den vochtigen grond, dicht aaneen gedrongen uitterusten van hun zwaren dienst. Zoo heerschten er in de laatste dagen onder de bezetting menigvuldige bloeddiarrheën, door het gebruik van bedorven water, toen door de ingevallen bommen de meeste welputten onbruikbaar waren geworden. Daarenboven bemoeilijkten kille regenvlagen en sneeuwjachten den dienst in de open lucht, inzonderheid gedurende de lange nachten, en werd het warme eten schaarsch, ten gevolge der vernieling van het onontbeerlijkste kookgereedschap. »Voeg daarbij,» gelijk Bosscha zegt in zijn klassiek werk: *Neêrlands heldendaden te land*, »de bedorven lucht en de onreinheid in »deze volgepropte hollen, de walm van kaarsen en lampen bij gemis aan daglicht, en de rook, toen ook de »keukens vernield waren en er in de kazematten moest »gekookt worden, dan zal men moeten erkennen, dat »er een loffelijke soldatengeest moest geweest zijn in »de manschappen, die dat alles geleden hebben zonder ontmoediging, zonder morren, en als de dienst »hen riep, op de werken, trouw hunnen plicht hebben »betracht.»

Maar wij zouden ons bestek ver overschrijden, wilden wij in vele bijzonderheden treden en de daden van moed en zelfverloochening vermelden, waarvan de Citadel in die

dagen het tooneel was, of de diensten schetsen, door zóó velen aan Vaderland en Koning bewezen. Daargelaten nog de vraag, of de Schrijver van dit Gedenkboek daartoe bevoegd is, zou hij wellicht, zijns ondanks, — waar tijdgenooten en ooggetuigen in zienswijze omtrent menigen persoon en menig feit verschillen, — zich schuldig maken aan overschatting der verdiensten des eenen en aan miskennis of verkleining van die van anderen. — Daarenboven zijn vele bijzonderheden betreffende personen en zaken meêgedeeld in de redevoeringen, uitgesproken bij de overbrenging van het gebeente, en die in het Gedenkboek op hare plaats zijn opgenomen. Voorts bestaan er vele geschriften, waarin de verdediging geschetst is, en waarvan een opgave voorkomt in de toespraak, op het kerkhof te Ginneken gehouden, een opgave, naar welke wij dus gevoegelijk kunnen verwijzen. —

Hoe het zij, de titel »Verdediger der Citadel” is een Eernaam geworden, én door de hulde, aan de wakkere strijders bewezen door Koning Willem I met de instelling der Citadel-medaille, én door de schitterende ovatiën, hun allerwege, bij hun terugkeer uit de krijgsgevangenschap, gebracht, én door de uitspraak der geschiedenis. Met hoogen lof worden hun namen vermeld, en een jonger geslacht staart met eerbied op hen. Maar ook met weemoed en dankbaarheid wordt de nagedachtenis van allen, die bij de verdediging het leven lieten, gezegend (1). En volkomen begrijpelijk achten wij het

(1) Dit waren van de *7de afd.* 3de bat. inf. de flankeurs Benninks, Bonke, Gerns, Smits, Meijer, Jenkoppelle, van Duuren, Esselink, Geurts, Zanderink, Baarslag, Broekhuis, van Kuik, Boomhouwer en Jansen.

9de afd. 2de bat. inf., de korporaal Sellschop, de fuseliers Voskuil, van Nierop, Boonstoppel, van Dijl, Siepers en van den Berg. 3de bat. de korporaal Jansen, de flankeurs Lensing, Pruimboom, du Sijn, van Manen, Kroon, Bart, Warner, Kriek en Yzerman.

10de afd. 1ste bat. inf., de sergeant Vertin, de fuseliers Snelten, Schouw, Sorgdrager, Tiedeman, Gooijer, Sweers, Taber, van Veen, Brakenburg, Knip, Bos, Teule, van Rosmalen, Tenhoven, Duurdant, Geesthuizen, Brandhoff, Smit,

dan ook, dat het plan om den vermaarden Vijfhoek te sloopen, die het tooneel van hun moed en trouw geweest was, waar zij op het veld van eer gevallen waren, en de hand hunner makkers hun overschot een laatste rustplaats bereid had, — menigeen de ontheiliging deed duchten van reliquiën, iederen rechtgeaarden Nederlander dierbaar, en die ten gevolge van den drang der omstandigheden moesten worden verplaatst. Daartegen moest worden gewaakt! Dit beschouwde men als plicht! Maatregelen moesten er genomen worden om de overblijfselen naar den vaderlandschen grond overtebrengen! — Neen, het was geen wantrouwen jegens onze Zuidelijke naburen en vrienden, dat drong tot het verzoek om het gebeente te laten opgraven. Men begreep, dat België gaarne zich zou aansluiten bij een hulde, aan krijgsdeugd gebracht. — En hierin bedroog men zich niet! Met welwillendheid en sympathie werden van die zijde onze voorstellen ontvangen, en de krachtdadigste medewerking werd toegezegd, toen in 1869 bij onzen Koning het nobele plan oprees om het stoffelijk overschot van de *Militairen*, die bij de verdediging der Citadel gesneuveld en aldaar be-

Eijsten, Kersbergen, Galjaart, Berkveld en de tamboer Williams. 2de bat., de 1ste luit. Lammerts van Bueren, de fuseliers Roos, Bos, Stok, Landa, Cugnot van Brederode, Heespe-link, Scheeper, Aukes, Hageman, van Essen, van Gelderen en Reijn. 3de bat., de kapiteins van Onselen en Morre, de 2de luit. Nantzing, de korpor. Hurrelbrink, de flankeurs van de Stad, Radius, Spaargaren, van Rijswijk, Tolle, Ham, Kuiper, Koppedraaijer, Facen, Wouwenberg, van den Bosch, de Klerk, Sorgdrager, Koning, Molling, Kramer, Douwes, Bruigom en Groen.

3de bat. *art. Nat. Mil.*, de kapiteins van Hoeij Schilthouwer van Oostée en Schutter, de serg.-maj. vuurwerker Jenck, de serg. Mulder, de fourier Remmers, de korporaals Notebos, Cornelissen en Slood, de kanonniers Gooijer, Postma, Adriaansen, Wagener, Vroom, Mulkens, Koster, Houter, Werson, Kerner, Wagner, de Bruin, Bruigom, Nescker, Spaans, Giesen, Muurling, van der Wolf, van den Bergen Overduijn.

Artillerie transporttrein, de treinsoldaat Zandevoets.

De kolonel van den *generalen staf* baron van Gumoëns.

graven waren, door een Nederl. oorlogsvaartuig van Antwerpen te doen afhalen en het plechtig hier te lande ter aarde te bestellen. — Met een niet genoeg te waardeeren ijver en voorkomendheid, werd er een begin gemaakt met het opgraven en kisten der herkende overblijfselen, welke in een der kazematten geplaatst werden (1), in afwachting dat tot de opdelving der overige na de voltooiing der nieuwe vesting — waarschijnlijk in 1873 — zou kunnen worden overgegaan. De vraag, waar de kostbare overblijfselen aan den schoot der aarde op nieuw zouden worden toevertrouwd, behoefde niet lang overwogen te worden. Het antwoord lag voor de hand!..... Waar anders dan te Ginneken op denzelfden doodenakker, waar een Chassé, de Opperbevelhebber der sterkte, waar een Seelig, de kommandant der artillerie, waar een de Boer, chef van den staf, en met hen van Deventer, kapitein der artillerie tijdens de belegering, rustten! Geen andere plek was daarvoor beter geschikt en die eer meer waardig!

Doch ziet: de vijfjarige Reünie van het »Metalen Kruis" nadert. Zij zou te Breda gehouden worden. Daar drukt het Hoofdbestuur dier Vereeniging den wensch uit om de overbrenging van het bereids opgegraven gebeente der Citadel-verdedigers gelijktijdig te doen plaats hebben met die samenkomst, opdat een zóó groot mogelijk aantal hunner voormalige krijgsmakkers aan die plechtigheid zoude kunnen deelnemen en zich aansluiten bij de hulde, door de Regeering te brengen aan hen, die voor Koning en Vaderland op den Vijfhoek gevallen waren.

Dezen wensch zal zeker niemand wraken. Hij kwam voort uit een alleszins te waardeeren gevoel, uit een behoefte des harten. Was het dan wonder dat hij gereeden ingang vond bij de Hooge Regeering? Van daar en van daar alléén, dat van het oorspronkelijke plan tot bijzetting van het gebeente van *alle* gevallen krijgers, te gader, afgeveken werd, en men besloot het reeds opgegraven over-

(1) Opmerking verdient het, dat een der schedels nog omwonden was met een oranje zijden zakdoek, die geheel gaaf en ongeschonden gebleven gebleven was. Zie het Proces-verbaal Bijlage D.

schot naar Ginneken overtebrengen op 21. en 22. Augustus van dit jaar. Dit overschot was dat der kapiteins van Hoey Schilthouwer van Oostée, Schutter, van Onselen en Morre, den 1sten luit. Lammerts van Bueren en den 2den luit. Nantzing en van den sergeant-maj. vuurwerker Jenck, mitsgaders dat van den kolonel Eymael en den luit. de Haan, die reeds in October 1830 te Antwerpen gesneuveld en op de sterkte begraven waren (1). Er bestond dus geen de minste reden tot het verwijt, als zou men minder waarde hebben gehecht aan de overblijfselen der Militairen van minderen rang! De omstandigheid, dat de Gerechtigden tot het dragen van het Metalen-Kruis en daaronder ook zij, die met de Citadel-Medaille versierd waren, in Augustus 1871, — toen het gebeente der genoemde militairen reeds opgegraven en gekist was, — te Breda zouden bijeenkomen en, gelijk wij reeds opmerkten, *zelven* verlangden deelenemen aan de hulde, der nagedachtenis hunner voormalige krijgsmakkers te brengen, was de eenige aanleiding en drijfveer tot het wijzigen van het oorspronkelijk plan. — Daarenboven pleit tegen de gegrondheid van bovengemeld verwijt een eenvoudig feit, te weten dat bij de overblijfselen ook het overschot van den sergeant-majoor-vuurwerker Jenck was. Met drie kanonniers werkzaam in het laboratorium, op het oogenblik dat de aldaar aanwezige granaten en bommen losbarstten, stierf hij een ellendigen dood. Al wat men van hun stoffelijk omhulsel teruggevonden had, was verzameld en tegelijk begraven geworden en bij de opdelving van het gebeente in hetzelfde kistje geborgen. —

Bij tijds werden de noodige voorbereidselen tot de plechtigheid gemaakt. Een programma werd er vastgesteld en uitgevaardigd (2), waarbij aan al degenen, die tot de bezetting der Citadel behoord hadden en aan de plechtigheid wilden deelnemen, doch niet in staat waren uit eigen middelen hun reis- en verblijfkosten te bestrijden,

(1) Zie voor den staat van dienst dezer dapperen Bijlage A.

(2) Zie Bijlage B.

verlof gegeven werd zich tot het bekomen van het benoodigde reisgeld te vervoegen bij de besturen hunner gemeenten, en voor de uitgaven gedurende hun verblijf te Breda en voor de terugreis, bij de administratie der Koninklijke Mil. Academie aldaar. —

Tevens werd er een Commissie benoemd om te Antwerpen de stoffelijke overblijfselen overtenemen en naar Ginneken te begeleiden. Zij was samengesteld uit de HH.: M. D. graaf van Limburg Stirum, gen.-maj. der genie, adjud. des Konings in buiteng. dienst, F. van Exter, kol. komm. van het 2de reg. vesting-artill., die beide tijdens het beleg deel uitmaakten van de bezetting der Citadel, en W. A. de Gelder, gepens. kapitein ter zee, die tot de in die dagen op de Schelde voor Antwerpen gestationeerde zeemacht behoorde. De overblijfselen zouden overgebracht worden aan boord van Zr. Ms. stoomschip de Valk, kommandant kapit.-luit. t./z. Jhr. Clifford Kocq van Breugel, welk Stoomschip begeleid zou worden door de Rammen: Buffel, komm. kapt.-luit. van de Kruysse Pilaar, en Schorpioen, komm. kapt.-luit. van Mansfelt, en de Monitors: Heiligerlee, komm. luit. t./z. 1ste klasse Dinaux, Tijger, komm. luit. t./z. 1ste klasse v. d. Sleyden, en Krokodil, komm. luit. t./z. 1ste klasse Scholten van Aschat. De geheele flotille werd onder bevel gesteld van den Schoutbij-nacht J. J. Wichers, directeur en kommandant der Marine te Hellevoetsluis, die zijn vlag zou hijschen aan boord der Valk. — Veertien gewezen onderofficieren en soldaten, versierd met de Citadel-medaille, werden uitgenoodigd zich bij de commissie als Eeredragers te voegen. Het waren uit 's Gravenhage de HH.: A. J. Carabain, ridder van de Militaire Willemsorde, kamerbewaarder van de Tweede Kamer der Staten-Generaal; J. van der Bilt, controleur aan het paleis van Z. K. H. den Prins van Oranje; T. C. Bruining, ridder van de Militaire Willemsorde, artist-teekenaar, en W. van Starenburg, ridder van de Militaire Willemsorde, oud-stedelijk ambtenaar; — uit Amsterdam de HH.: J. G. Schaak, handelaar; J. J. Simons, ridder van de Militaire Willemsorde, particulier; J. Snieders, beambte, 2de luit.-adjutant der

schutterij; — uit Leiderdorp de Heer H. van Tekelenburg, ridder van de Militaire Willemsorde, oud-directeur van het krankzinnigen-gesticht te Utrecht; — uit Leiden de HH.: G. Hoozemans, manufacturier; M. Koster, ridder van de Militaire Willemsorde, beurtschipper op Haarlem, en N. de Graaf, concierge aan het huiszittenhuis; — uit Haarlem de Heer J. Honing, havenmeester te Haarlem; — uit Rotterdam de HH.: G. Vogel, particulier, en F. W. Reise, scheepstimmerman. — Een commissie, bestaande uit de HH.: W. H. Doorman, gen.-maj., lid van het Hoog Militair Gerechtshof (1); L. E. Tiesselinck, gepens. kolon. en Militie-Commissaris te Eindhoven, die tot de bezetting der Citadel, en G. H. Meesman, gepens. kapt.-luit. t./z., die tot de bemanning der flotille voor Antwerpen behoord had, werd er aangewezen om de eerste Commissie en de Etats-major der oorlogsschepen te ontvangen te Moerdijk, waar een extratrein gereed zou staan om de overblijfselen en allen, die deel zouden uitmaken van den lijkstoet, naar Breda te brengen. —

Door de welwillende medewerking der Belgische Regeering, en met name van den luit.-generaal Eenens, Militairen gouverneur der stelling Antwerpen en kommandant der eerste Belgische territoriale Afdeeling, — een man van ridderlijk karakter, wiens heusche dienstvaardigheid en schrander beleid in deze internationale zaak niet genoeg geroemd kunnen worden, en die zich aanspraak heeft verworven op de erkentelijkheid van alle Nederlanders, die met hem bij die gelegenheid in aanraking geweest zijn, — was te Antwerpen alles in gereedheid gebracht om de overblijfselen zóó plechtig en indrukwekkend mogelijk aan de Commissie overtegeven. Men wilde hierdoor de laatste flauwe sporen van vroegere oneenigheid uitwischen, en tevens de vriendschapsbanden, die België aan Nederland verbonden, nauwer toehalen. — En dit doel is volkomen bereikt! De dag van 21. Augustus heeft de beide natiën inniger met elkander vereenigd. — Verlangt men een proeve van den geest, die de Ant-

(1) Hij werd terstond na de plechtigheid bevorderd tot luit.-generaal.

werpensche bevolking bezielde, en wil men het oogpunt kennen, waaruit zij de plechtigheid beschouwde? Wij wijzen op den welsprekenden welkomstgroet, waaraan het feuilleton van het *Blad le Précurseur d'Anvers* van 20. Aug. gewijd was (1), en waarvan een afdruk aan de leden der Commissie tot ontvangst van het gebeente en aan de *Etats-major* der oorlogsschepen gezonden werd, die deze beleefdheid door toezending hunner naamkaartjes beantwoordden. In warmen stijl herinnert de steller, de Heer A. Goemare, *honorair luit. der genie, professor aan de Koninklijke Academie van Brussel* en *redacteur* van genoemd blad, aan het verschil tusschen *voorheen* en *thans*, aan de vriendschap, de eensgezindheid tusschen Nederland en België, tusschen de Nederlanders en de Belgen.

»De dag van heden is een gezegende dag, die voor de duurzame toenadering van twee zustersnatiën meer doet», dus spreekt de auteur, »dan het werk der diplomaten en staatsmannen vermag. De taak welke gij te Antwerpen volbrengt, is het afscheid voor goed van alle oude aanleiding tot verbittering; zij is de straal van hoop en van licht op ons toekomstig lot geworpen. Wij moeten nu niet meer scheiden; er is een vereeniging sterker dan die door tractaten: onze harten en onze geesten bevestigen haar op dezen dag.» Vervolgens wordt herinnerd: »Uw Nederlandsche Willem de Zwijger is ook de onze; Vondel, Bilderdijk, Tollens ontvangen onze hulde, en onze jeugd zegt hunne degelijke verzen op; de namen van uwen Erasmus, van uwen Boerhaave, hoe afgetrokken de wetenschap dezer mannen zij, zijn populair onder ons geworden.» Ook de krijgshelden van vroegeren tijd worden niet vergeten: »Prins Maurits en Prins Frederik Hendrik hebben den Belgischen bodem verdedigd, toen zij voor den Nederlandschen streken, en de Nederlandsche vloot heeft vaak medegewerkt om aan de Belgische wapenen de zege te verschaffen». De schrijver wijst daarna op de vereeniging van België en Nederland, toen het gold den strijd tegen godsdienstverdrukking, tegen vreemde overheersching; hij doet uit-

(1) Bijlage C.

komen dat de Nederlandsche schilderschool gelijken tred heeft gehouden met de Belgische; hij brengt Nederland en den Nederlanders lof voor de uitbreiding van hunnen handel, voor de ontwikkeling hunner nijverheid, betuigt zijne achting voor de Nederlandsche regeering en zegt vervolgens: »Geen wantrouwen, geen wrok meer! Een band van vriendschap tusschen alle menschen van goeden wil! Zij moeten vallen, de oude slagboomen, de klein-geestige vooroordeelen van kasten, religiën, rassen en nationaliteiten! Laat ons maar één vaderland hebben, dat vaderland, hetwelk gevormd wordt door mannen van hart en geest, om samen te strijden op den weg van vooruitgang!” Hij verklaart vervolgens dat de Belgen er trotsch op zijn, de Nederlandsche vlag naast de hunne op Belgisch grondgebied te zien wapperen, en eindigt met een vurigen wensch naar het behoud van den algemeenen vrede. »Genoeg oorlogen, genoeg rampen, genoeg weêrwraak!” roept hij uit. »Mogen alle volken, als wij, hunne verdeeldheden vergeten, om aan niets meer en aan niets anders dan aan 't gemeene best te denken.” Het opstel eindigt met een hartelijken welkomstgroet aan de dappere Nederlandsche zeelieden, aan de waardige officieren van de *Valk*, *Schorpioen*, *Buffel*, *Heiligerlee*, *Tijger* en *Krokodil*, wier verschijning »in ons midden”, gelijk de schrijver zegt, »de levende uitdrukking is van deze wenschen, van deze hoop”! —

Hetzelfde verlangen, dat de plechtigheid dienstbaar zou zijn aan de verbroedering der beide natiën, straalde ook door in de te Antwerpen gehouden toespraken, maar vooral ook in de woorden, door Z. M. Koning Leopold te Ostende Zondag 20. Augustus gericht tot den Schout-bij-nacht Wichers en diens adjutant, den luit. t./z. Jeekel en den kommandant van de *Valk*, bij gelegenheid dat zij de eer hadden bij den Vorst ten gehoor te worden toegelaten. Op de minzaamste wijze ontvangen, was het streelend voor hun gevoel uit Zijn eigen mond de verzekering te ontvangen van 's Konings sympathie voor de plechtigheid en van Zijn vreugde over de herleving der onderlinge vriendschap, en te vernemen, wat reeds vroeger door het Belgische gouvernement aan het onze

was te kennen gegeven, en wat de Milit. gouverneur van Antwerpen den volgenden dag ten aanhoore eener groote menigte luide verkondigen zou, namelijk, dat op uitdrukkelijk verlangen van Z. M. zelve de overgave van het gebeente met plechtigen luister zou geschieden, om aldus eene schitterende hulde te brengen aan den moed van brave Militairen, gevallen in den dienst van hun vaderland. Tevens betuigde de Koning Zijn ingenomenheid met de komst van het Nederl. Eskader en zijn leedwezen, dat Hij ditmaal geen gehoor kon geven aan Zijn verlangen om het een bezoek te brengen, en ontboezemde Hij den wensch, dat het later mocht terug komen. Z. M. zou dan niet in gebreke blijven er mede een tochtje op de Noordzee te maken! —

II.

In den voormiddag van den 18. Augustus verkondigde het verwijderde gebulder der kanonnen de aankomst van het Nederlandsche Eskader op Belgisch grondgebied; de forten aan den Schelde-oever heschen bij het voorbijsteevenen van het smaldeel de Nederlandsche vlag en gaven een saluut van 21 schoten. —

Te half twaalf ure leverde Antwerpen een schouwspel op, wèl geschikt om ieder naar het strand te lokken, toen de Nederlandsche oorlogsvaartuigen, met de Belgische vlag aan den grooten top, op de reede het anker lieten vallen en met 21 schoten de stad saluëerden, een saluut dat onmiddellijk van de batterij aan het Vlaamsche hoofd werd beantwoord.

Een Nederl. gepantserde vloot was op zich zelve reeds een merkwaardige verschijning, — zooveel te meer nog, daar met de meeste voorkomenheid door de kommandanten de gelegenheid gegeven werd om hun bodems te bezichtigen, een gelegenheid waarvan velen zich haastten gebruik te maken. Enkele schepen hebben meer dan 2000 bezoekers, en daaronder honderden officieren, gehad. Doch de door de vloot te vervullen zending, een zending wel geschikt om de banden van vriendschap en broederzin nauwer toetehalen, gaf aan hare aanwezigheid eene hoogere, eene treffende beteekenis. Wat wonder dan ook, dat een der dagbladen van Antwerpen den welkomstgroet bracht dien wij hierboven reeds vermeldden, en dat allerlei plannen gevormd werden tot een feestelijke ontvangst der Leden van de Nederl. Deputatie en van de Etats-major! Nogtans aan die plannen kon geen gevolg gegeven worden. Immers, ons gouvernement beschouwde de zending zeer zeker wel als een zending van verbroedering en vriendschap. — maar in de eerste

plaats als eene zending van rouw, en in die opvatting was het zijn bepaald verlangen, dat zij, die aan haar deelnamen, gedurende hun verblijf te Antwerpen zich van alle feestviering zouden onthouden! — Bij de aankomst te Antwerpen, begaf zich de kommandant der Belgische Marine, de kap.-luit. Rooze, tijdelijk toegevoegd aan den milit. gouverneur, aan boord, om namens dezen den Nederl. vlootvoogd te verwelkomen. Te twee ure werd ZHEG. namens de Belgische Regeering gecompimenteerd door een commissie, met den generaal Coquilhat, provinciaal kommandant, aan het hoofd. Beide bezoeken werden opgeluisterd door het gebulder der saluutschoten van de Valk, beantwoord door die van het Vlaamsche hoofd, en door het houden van toespraken, getuigende van wederzijdsche sympathie en waardeering, en van het verlangen naar een innige verbroedering tusschen de beide vrije natiën. — Van den toren der Hoofdkerk wapperde de Nederlandsche vlag, terwijl op het klokkenspel de Nederl. volksliederen gezet waren. — Het verblijf van 't eskader, het eerste dat sedert de droevige dagen van 1832 voor Antwerpen verscheen, heeft een onuitwischbaren indruk achtergelaten en tot de verbroedering krachtig bijgedragen. Er was te Antwerpen maar ééne stem over de pracht der vloot en de heuschheid der zee-officieren, die iedereen bereidwillig te woord stonden. —

Aan het terugbrengen der ontvangen bezoeken wijdde de Nederl. vlootvoogd eenige uren van den Zaterdag, steeds vergezeld door zijn adjudant en den kommandant van het vlaggeschip. Des Zondags ging ZHEG. met die Heeren, gelijk we reeds vermeldde, ter audiëntie bij den Koning te Ostende, terwijl verschillende officieren gebruik maakten van de toegangsbewijzen. hun tot het bezoeken van den Zoölogischen tuin met de grootste heuschheid aangeboden, en eene commissie, naar aanleiding van een deswege ontvangen uitnoodiging, de zitting van het geografisch congres, dat juist vergaderd was, bijwoonde. Zij werd daar toen op de hartelijkste wijze toegesproken door den president, den ridder Negri, die der Nederlandsche Marine in sierlijke taal een welverdiende hulde bracht. — Zondag avond kwam de Nederl.

Deputatie aan boord, die zich niet geheel had kunnen onttrekken aan allerlei huldebewijs, dat men haar aangeboden had. — De dag, bestemd voor de plechtige overdracht van het gebeente, brak eindelijk aan. —

Op het achterplein van den Vijfhoek (1), tegen het midden der groote bomvrije afsnijding, was een Lijkkapel opgesteld, met zwart doek behangen. Aan de vier hoeken en in top wapperde de Nederlandsche vlag. Midden in waren op een kleine verhevenheid de negen met rouwfloers bedekte kistjes geplaatst, inhoudende het dierbaar gebeente en prijkende met immortellenkransen en lauwerkronen. Aan de hoeken der kapel stonden zilveren kroonkandelaars met brandende waskaarsen. De grond bij den ingang was met bloemen bestrooid. Krijgstropeeën, smaakvol uit geweren, houwitsers, kanonnen, bommen enz. samengesteld, verhieven zich buiten de kapel, aan de beide zijden van den ingang.

Op een kleinen afstand stond de lijkwagen gereed, die op last van de Belgische Regeering vervaardigd was. Gevormd uit een langwerpigen vierhoek, overdekt met een rouwfloers, waarop een goudlakensch kruis was uitgespreid, en waarvan drie rijen gouden franjes afhingen, was zij bespannen met zes paarden, in rouwkleeden gehuld. Het baarkleed had men eveneens met gouden franjes afgezet en bezaaid met gulden sterren en zilveren tranen. Aan den voorkant een krijgstropee, bestaande uit een casque, twee kanonnen en bundels speren. Aan den achterkant het Nederl. wapenschild. De Heer Mr. van Lansberghe, Nederl. gezant te Brussel, met het gansche personeel der Nederl. legatie, de ridder Pycke van Ideghem, civiele gouverneur der provincie Antwerpen, de Nederl. consul-generaal te Antwerpen, de Heer Cankrien, al de officieren van het garnizoen, die buiten dienst waren, ten getale van minstens 250, met den milit. gouverneur aan het hoofd, in groot tenue met

(1) De oude Citadel noemen de Belgen *Citadelle du Sud*, in onderscheiding van eene grootere, welke bij den bouw der nieuwe vesting ter aansluiting van het Noorder-einde der hoofdomwalling onder Austruweel werd gesticht en *Citadelle du Nord* genaamd wordt.

sierp, bevonden zich des morgens in de Citadel tot ontvangst der Nederl. Deputatie. De bezetting van het Kasteel met een muziekkorps aan de spits, was ook in groot tenue op het plein geschaard, alsmede de 4de en 6de compagniën van het regiment der genie, die de opgraving, kisting en overbrenging der overblijfselen hadden bewerkstelligd en nu als Eerewacht waren opgetrokken.

De kade bood op datzelfde oogenblik een prachtig schouwspel aan. De reë was als bezaaid met kleine en groote schepen en booten, waar tusschen de Nederl. Rammen en Monitors en het Amerik. oorlogsschip de *Joanita* zich fier verhieven. Overal, op de vaartuigen en uit de woningen, wapperden de Nederl. en Belgische vlaggen. —

Overeenkomstig het deswege uitgevaardigde *ordre pour le cérémonial* (1), waarin, met wederzijdsch goedvinden, ten einde tijd te winnen, eenige wijzigingen waren gebracht, — daar het, volgens het gevoelen van den Schout-bij-nacht, Wichers, met het oog op het getij noodig was zóó spoedig mogelijk het anker te lichten om Moerdijk op het vastgestelde uur te kunnen bereiken, — zou de Nederl. Deputatie aan de kade ontvangen, in stede van aan boord begroet te worden. Nadat de kapitein v. Helden, waarn. adjudant van den generaal v. Limburg Stirum, in een sloep den aan dezen opperofficier toegevoegden Belgischen overste der genie Crets was komen afhalen, om dezen aan boord van de *Valk* te brengen, had zich aan den Steiger, die met de Nederl. vlag versierd was, de commissie geschaard, belast om de Nederlandsche Heeren te complimenteeren, en bestaande uit den generaal Coquilhat, vergezeld van den kolonel baron de Biber en diens adjudant, en den kap.-luit. t./z. Rooze, benevens Deputatiën van de regimenten van het garnizoen, met den plaatselijken kommand., den kol. le Normant aan het hoofd. — Daar roffelen de trommen; het muziekkorps heft het Nederl. volkslied aan; de in orde van bataille geschaarde troepen presenteren de geweren, en de Nederlandsche commissie benevens de

(1) Zie Bijlage D.

kommandeerende en beschikbare officieren der schepen stappen uit de sloepen, die onder het bevel van den kap.-luit. van de Kruysse Pilaar, naar den Steiger hadden koers gezet. — De Schout-bij-nacht was met zijn adjudant en den kommandant van de Valk aan boord van het stoomschip gebleven, ten einde daar de overblijfselen in ontvangst te nemen.

Na wederzijdsche begroeting stelde zich de stoet, onder kanongebulder en muziek, in de volgende orde in beweging :

a. twee escadrons cavalerie; *b.* een regiment infanterie; *c.* een muziekkorps; *d.* de Nederlandsche en Belgische autoriteiten in open wagens, — de Nederlandsche commissie, gezeten in het eigen rijtuig van generaal Eenens; *e.* de Etats-major der Nederlandsche oorlogsschepen en dat van den Amerikaanschen bodem; *f.* de deputatiën van Belgische officieren; *g.* de Eeredragers (1); *h.* een bataljon infanterie tot sluiting van den trein. — Een ondoordringbare mensenmassa vulde de kade en vergezelde den stoet op zijn weg, genomen langs de Place verte, de Place de Meir, de Rue des Tanneurs enz., naar 't Kasteel.

Aldaar aangekomen werd de ceremonie aanmerkelijk bekort, daar de vijf processen-verbaal van Overgave reeds den vorigen dag waren geteekend geworden (2).

Het kanon begroette de Nederl. Deputatie bij hare aankomst in de sterkte met 21 schoten, die beantwoord werden door de batterij van de Buffel, terwijl de troepen, welke het geleide hadden uitgemaakt en zich bij den ingang in orde van bataille opgesteld hadden, haar

(1) Dezen zagen zich den vorigen avond bij hun aankomst verwelkomd door eenige Belgische onderofficieren, die waren aangewezen om hen te vergezellen en hun alle mogelijke diensten te bewijzen. Met uitbundigen lof hebben de Eeredragers gewaagd van de heuschheid en gulheid dier onderofficieren, die allen, — en is deze kleine trek niet een welsprekende getuigenis van de tot in de geringste bijzonderheden afdalende voorkomendheid en beleefdheid der Belgische autoriteiten? — de Vlaamsche taal machtig waren.

(2) Zie Bijlage E.

lieten voorbijgaan onder het brengen der verschuldigde militaire eerbewijzingen. —

Het was een indrukwekkend, onvergetelijk oogenblik, toen in de Lijkkapel de Militaire gouverneur, die na den Minister de hoogste militaire waardigheid in België bekleedt, het woord nam en de stoffelijke overblijfselen overdroeg aan de Nederl. Deputatie. Te midden eener eerbiedige stilte verhief zich zijne stem, en op een ongekunstelde wijze trad hij op als de tolk der gevoelens, waarmede België aan Nederland dien kostbaren schat teruggaf. Hij sprak als volgt :

Général et vous, Messieurs de la Députation, soyez les bien-venus sur le sol de la Belgique, où vous venez recueillir les restes mortels de vos compagnons d'armes, morts bravement en défendant cette citadelle.

En me désignant pour vous remettre ces précieuses reliques, le Roi Léopold II a voulu que cette remise fût faite solennellement, afin de rendre un éclatant hommage au courage des braves militaires qui ont succombé au service de leur patrie.

C'est un honneur dont je suis fier, parce qu'il me met en rapport avec des officiers distingués d'un pays ami, et parce qu'il me fournit l'occasion d'exprimer les sentiments d'admiration qu'on éprouve dans l'armée belge pour la bravoure militaire, sans distinction de nationalité.

Le soin de ramener dans leur patrie ces nobles dépouilles, déposées ici depuis bientôt quarante ans, ne pouvait être mieux confié qu'aux braves survivants des défenseurs de cette forteresse et, en première ligne, au digne général comte Van Limburg-Stirum qui s'est illustré pendant le siège de 1832.

Permettez-moi, général, de rappeler en quelque mots les circonstances dans lesquelles ont perdu la vie les officiers dont je vous remets les glorieux ossements.

Parmi eux se trouvent d'abord le colonel Eymael, commandant de la 7me division d'infanterie et le lieutenant de Haan, tous deux morts au champ d'honneur en 1830 et dont les corps ont été inhumés à la citadelle.

Ce fut le 29 Novembre 1832 que l'armée française, arrivée depuis quelques jours devant la citadelle d'Anvers procéda à l'ouverture de la tranchée.

Une flottille, à bord de laquelle servait le capitaine de vaisseau de Gelder, ici présent, fut chargé du rôle difficile de maintenir les communications entre la mère-patrie et la position avancée, confiée à la garde du général baron Chassé, à la tête d'un petit nombre de braves formant la garnison de la citadelle.

Le 6 Décembre, le lieutenant van Bueren, de la 10me division d'infanterie, reçut une blessure mortelle au moment où, à découvert

sur le glacis en dehors de la porte de secours, il exhortait quelques soldats à aborder résolument l'ennemi dans une sortie.

Ce fut le même jour que le général Van Limburg-Stirum, alors lieutenant du génie, fût blessé grièvement en payant de sa personne dans l'incendie du grand magasin qu'une bombe venait d'atteindre et sur lequel l'ennemi concentrait l'action de ses feux courbes.

Le 10 quelques braves, conduits par le capitaine d'infanterie Morre, firent une vigoureuse sortie pour déloger l'ennemi d'une tranchée qu'il venait d'établir en avant du bastion de Tolède. Ils avaient chassé l'assiégeant, détruit la Sape, comblé la tranchée, lorsque les Français s'étant ralliés, reprirent l'offensive avec des renforts considérables. Les troupes de la sortie, malgré leur infériorité numérique, soutinrent le combat quelques temps encore, mais le brave capitaine Morre reçut une blessure mortelle à laquelle il succomba bientôt. Ce fut aussi dans cette affaire que périt le lieutenant Nantzing.

Le 12, le capitaine Van Onselen, de la 10me division d'infanterie, fut tué par un éclat d'obus au moment où il sortait de la poterne du bastion n°. 1 pour vaquer à son service.

Le même jour, le général Chassé informait la garnison, dans un ordre du jour des plus élogieux que le Roi venait de décorer le lieutenant de génie comte van Limburg-Stirum, de son ordre militaire pour sa belle conduite depuis le commencement du siège.

Le 13, le capitaine d'artillerie van Hoey van Ostée fut tué d'un coup de feu à la tête au moment où, debout sur la face gauche du bastion de Tolède, il observait le tir de sa batterie. Cet officier fut vivement regretté par ses camarades et ses soldats qui perdaient en lui, les uns un excellent ami, les autres un chef actif, intelligent et dévoué.

Le 19, le capitaine d'artillerie Schutter, digne émule du capitaine van Hoey van Ostée, périt comme lui et de la même manière, au bastion de Tolède.

La mort de ces deux officiers fut une grande perte pour la garnison et surtout pour l'artillerie dont les officiers formaient un petit groupe d'hommes remarquables par leur intrépidité autant que par leur savoir et au nombre desquels se trouvait le colonel van Exter, une ancienne connaissance que je suis heureux de revoir aujourd'hui.

Enfin le sergent-major Jenck périt lors de l'explosion du laboratoire auquel il était attaché.

Tous ces guerriers furent enterrés dans la citadelle.

La 6me compagnie de sapeurs-mineurs belges, qui par une remarquable coïncidence se trouve présente à la cérémonie de ce jour, fut chargée de mettre leur sépulture en bon état. Un grillage en bois l'entoure et cette faible clôture subsiste jusqu'à ce jour, religieusement respectée par les nombreuses troupes qui ont tenu successivement garnison dans la citadelle.

Et maintenant, général, ramenez triomphalement les restes de ces

nobles héros dans leur patrie, où les attend une réception digne du courage que de leur vivant ils ont déployé dans l'accomplissement de leur devoirs militaires.

Deze toespraak, die een edele geestdrift verwekte en niet minder den spreker vereerde dan degenen, over wie en tot wie hij het woord voerde, werd beantwoord door den president der Nederl. Deputatie, den generaal-majoor van Limburg Stirum, die de gevoelens zou vertolken, welke hem en zijne metgezellen, ja de gansche natie in dien plechtigen stond bezielde.

Zijne rede, die vaak het oog zijner toehoorders deed tintelen en hun pols sneller kloppen, en meermalen door levendige toejuichingen afgebroken werd, luidde aldus :

Monsieur le Gouverneur Militaire de la position d'Anvers.

Je vous remercie, de tout mon cœur, pour les paroles chaleureuses et bienveillantes que vous venez de nous adresser. Elles viennent du cœur de l'homme de guerre, qui sympathise avec le patriotisme, d'où notre mission émane.

Moi sans doute j'ai souffert; tous les hommes savent souffrir. Je n'eus pas le temps d'agir; l'action seule fructifie, enfante l'action.

Quant à la défense, son mérite doit se mesurer non d'après les pertes, mais d'après la durée.

Messieurs.

Je ne saurais assez vous exprimer combien nous sommes heureux, d'avoir été choisis par le Roi, mes collègues et moi, pour remplir cette mission — mission de paix et d'amitié.

Nous allons emporter les dernières traces du déchirement de 1830, — les restes de nos frères d'armes tués dans la lutte de Décembre 1832.

Il y a quinze ans déjà, je signalais la disparition de tout sentiment hostile entre les deux nations. Depuis 1830 elles se sont renouvelées presque en entier. — Elles ont marché avec énergie et fermeté dans la voie du développement intellectuel et moral, dans la voie des améliorations matérielles. Cette noble émulation dans le bien a contribué plus que toute autre chose à effacer des souvenirs douloureux. Une nouvelle génération est surgie et presque tous les hommes — chez vous comme chez nous — qui alors jouèrent un rôle considérable, ont disparu de la scène du monde.

Bientôt la Citadelle, cette grande œuvre d'Alba, disparaîtra, afin que vous puissiez achever la conception grandiose de 1859, et il ne restera aucune trace des lieux mêmes de notre lutte contre la vaillante armée française. Nous devons subir la loi du plus fort; mais dans l'évolution de son *droit*, il y eut de nos jours une variation extraordinaire.

Leçon d'histoire dont profiteront assurément les deux peuples amis, qui fraternisent aujourd'hui sur le champ de cette lutte sans espoir.

Nous étions unis à Quatre-Bras et à Waterloo, les événements de 1830 nous séparèrent; mais nous tendons aujourd'hui vers une alliance d'amitié stable, basée sur l'intérêt commun de l'indépendance. Espérons que dans une prochaine grande guerre on verra votre belle armée et la nôtre verser de nouveau leur sang ensemble comme en 1815 pour la grande cause de la liberté politique.

Depuis le siège j'ai souvent visité votre belle ville. J'ai suivi avec un intérêt bien vif et toujours croissant vos efforts vers la concentration défensive. Ce que j'ai le plus admiré c'est l'immense force intelligente que vous avez déployée pour aboutir à la grande enceinte après les millions du camp retranché de 1852. Faire table rase de choses nouvelles est tâche ardue. La Belgique doit ce grand résultat — résultat unique — à l'énergie de la nation et à la ferme volonté du premier Roi des Belges, aidé par des hommes d'élite dont je ne nommerai qu'un seul: votre illustre ingénieur Brialmont.

Anvers fut de tout temps la clef de la Belgique. Aussi l'oeuvre grandiose que vous achevez maintenant est une conception politique autant que militaire. Comme base matérielle de votre unité nationale, elle est, à mes yeux, un de vos premiers titres de gloire.

Notre Roi, notre armée, le gouvernement et la nation seront vivement touchés de votre réception sympathique et généreuse, et j'ose être ici l'interprète de leur reconnaissance envers sa Majesté le Roi des Belges, votre gouvernement, l'armée Belge et les autorités de cette grande capitale (1) militaire et commerciale.

Nous tenons à remercier ici spécialement monsieur le Gouverneur militaire, monsieur le Gouverneur civil, le général Commandant la province, le colonel Commandant de place et les députations des Régiments de la garnison pour leur salutation fraternelle. Je prie messieurs les Chefs de ces députations de bien vouloir porter à la connaissance de leurs corps l'expression de notre vive reconnaissance. Je dois encore remercier les Compagnies du génie qui ont été chargées de soigner le champ des morts de la citadelle.

Enfin nous avons une dette de gratitude dont nous ne saurions nous acquitter selon notre coeur, envers mon ancien ami le lieutenant colonel Casterman du génie et le garde du génie Duménil, que je connais depuis si longtemps, et qui se sont occupés plus spécialement du soin de retrouver et de conserver les restes que monsieur le Gouverneur militaire vient de nous remettre.

(1) De geachte redenaar heeft bij het uitspreken dezer rede zich wel bediend van het woord *cité*, maar *capitale* was oorspronkelijk door hem bedoeld, gelijk blijkt uit zijne Holl. redevoering, bladz. 103, regel 15 v. b. Op zijn uitdrukkelijk verlangen wordt dus ook hier het oorspronkelijke woord hersteld.

Je leur donne l'assurance que le gouvernement des Pays-Bas apprécie à leur juste valeur les services considérables, qu'ils nous ont rendus. Je suis chargé de leur exprimer sa reconnaissance. Qu'ils veuillent bien en même temps agréer l'expression de la gratitude personnelle des membres de la députation et spécialement de la mienne.

L'hommage rendu aujourd'hui à la mémoire de nos morts du champ d'honneur constitue pour nous tous la solennité la plus imposante, puisqu'il est en même temps une fraternisation militaire et politique de deux nations amies — deux nations qui n'auraient jamais dû être ennemies et qui le furent il y quarante ans — j'ose le prédire — pour la dernière fois. Le souvenir de ce jour restera à jamais profondément gravé dans notre mémoire.

Ook deze rede, met kracht en overtuiging voorgedragen, maakte een diepen indruk, waarvan de daverende toejuichingen aan het einde schitterend getuigden. De indruk werd verhoogd door het uiterlijk des sprekers, die, waardige krijgsmakker dergenen, bij wier overschot men zich bevond, zijn rechterbeen bij de verdediging der Citadel verloren had en op het tooneel van den strijd met de Milit. Willemssorde was versierd. Wel een bijzonderheid, geschikt om aller sympathie voor den redeenaar te winnen, eene sympathie, hem dus reeds voor het houden zijner voortreffelijke rede gewaarborgd en die de door hem gesproken woorden zoo zeer verhoogden.

Hierop plaatste men de kisten in den lijkwagen. De stoet schaarde zich op nieuw in dezelfde orde als vroeger, met dit onderscheid evenwel, dat de Nederl. gezant en de civiele gouverneur van Antwerpen zich bij de Belgische en Hollandsche autoriteiten aansloten, en de lijkoets, met immortellen en lauwerkransen en frissche bloemen overdekt en gevolgd door de Eeredragers, de voor haar bestemde plaats innam. Twee Belgische artillerie-officieren, de HH.: Guillaume en Coemans, en twee Nederl. zee-officieren, de HH.: v. Mansveld en Scholten van Aschat, droegen de slippers van het rouwkleed, aldus op een treffende wijze getuigende van de goede verstandhouding en de vriendschappelijke, zusterlijke betrekking, die, Gode zij dank! thans bestaat tusschen twee natiën, voor 40 jaren zóó vijandig jegens elkander gezind. — Op nieuw ruischten de tonen van

het Nederl. Volkslied. Wederom deed zich het gebulder van het kanon der Citadel hooren en lieten de klokken van alle kanten hare indrukwekkende klanken weërgalmen. De ontzaglijke volksmenigte, bij de toegangen van het Kasteel als saamgepakt, opende zich eerbiedig tot het doorlaten van den stoet, die zich langzaam en statig in beweging stelde naar de kade, welke hij weldra, nu langs den kortsten weg, bereikte. — Niet genoeg kan de plechtige stilte geroemd worden, die onder de opeengehoopte menigte heerschte, welke zich overal, waar de trein voorbijtrok, verdrong; groot was het aantal dergenen, die het hoofd eerbiedig ontblootten. Wel werd soms de doortocht bemoeilijkt en was het niet gemakkelijk zich een weg te banen door die dichte menschenmassa's. Doch geen kreet, geen wanklank werd er gehoord! Zelfs de anders zoo luidruchtige en woelige schooljeugd bewaarde, in weerwil dat de kermis de gemoederen vrij wat opgewonden had, een gepast stilzwijgen.

Bij aankomst aan den Steiger, bood de Schelde-oever en de rivier zelve den belangstellende een nog levendiger en indrukwekkender schouwspel aan dan 's morgens. Welk een beweging! En wat afwisselende tooneelen! Hier zag men stoombooten, opgepropt met belangstellenden. Daar doorkliefdten kleine of grootere sloepen den stroom. Ginds hadden zich schepelingen aan de masten tot boven in den top vastgeklemd of hingen aan de raas en tusschen het touwwerk. In de woningen, die op de rivier het uitzicht hadden, was er geen raam, geen balkon, geen dak, waar niet toeschouwers van allen rang en leeftijd zich verdrongen. Onder het spelen van het »Wien Neêrlandsch bloed" en onder het gedonder van het geschut van de Valk, beantwoord door de batterij van het Vlaamsche hoofd, droeg men de lijkkasten in de gereedliggende barkassen van de Monitors Heiligerlee en Krokodil, overdekte ze met de Nederl. vlag, en namen de Belgische Autoriteiten en onze gezant afscheid van de Nederl. Deputatie, welke zich in de voor haar bestemde booten inscheepte. Al de roeiers der verschillende sloepen verhieven in dit oogenblik zich van hun banken en zetten de riemen op; terwijl alle zich achterin bevindende

personen saluëerden. Vlaggen en wimpels werden halfstok geheschen, toen de barkassen der Rammen de Buffel en de Schorpioen de rouw-barkassen op sleeptouw namen, zooveel mogelijk naast elkander roeiende. Weldra volgden de barkas van den Monitor de Tijger, welke de 14 Eeredragers aan boord had, en daar achter de kapiteins-sloop van het Admiraalschip de Valk, die ook de Nederl. vlag halfstok voorop voerde, met de Nederl. Deputatie, benevens den waarn. adjudant van generaal van Limburg Stirum, den kapit. v. Helden. Vervolgens kwamen twee aan twee de gieken van de Schorpioen, de Heiligerlee, de Tijger en de Krokodil, aan boord hebbende de kommandeerende officieren dier bodems. Daarna, mede twee aan twee, de officierssloepen van al de tot het Eskader behorende vaartuigen met de respectieve Etats-major. Op de schepen zelve stonden detachementen Mariniers onder de wapens aan die zijde, langs welke de sloepen moesten roeien, benevens de equipages. Bij het voorbijvaren sloegen de tamboers den doodenmarsch op hun omfloerste trommen, presenteerden de Mariniers het geweer en ontblootten de bemanningen het hoofd. Ook de bemanning van 't Amerikaansche schip Joanita saluëerde bij het voorbijvaren, terwijl het muziekkorps van het Etat-major 't Neêrlandsche volkslied aanhief. — In volgorde legden de sloepen aan bij het Stoomschip de Valk. De commissie werd daar ontvangen door den Schout-bij-nacht en den kommandant van dien bodem. Met hen schaarden zich de kommandeerende en verdere officieren op het halfdek, bij wie zich nog voegden een der Amerikaansche zeeofficieren, benevens den directeur van het loodswezen te Antwerpen, den Heer C. de Boninge. En terwijl het gansche Eskader, op een gegeven sein, vlag, geus en wimpel halfstok heesch en het geschutgebulder verstomde, werden, te midden eener eerbiedige en indrukwekkende stilte, de lijkkisten op de roosters voor het Roerstel geplaatst op een catafalk van zwart met witte rosetten versierd doek, en met de Nederl. vlag overdekt. Op die vlag werden de kransen en versche bloemen uitgespreid, die op den lijkwagen neêrgelegd waren. Later kwam daar nog bij een met zwart

krip omstrengelde immortellenkrans, waarmede de Schout-bij-nacht, namens de Nederl. Marine, den catafalk versierde. De tropeeën van kanonnen draagbare wapenen, kogels enz., die rechts en links en op den achtergrond zich verhieven en den smaak van den ontwerper, den Heer v. Woelderen, 1ste officier van de Valk, alle eer aandeden, maakten het geheel bijzonder indrukwekkend.

Toen de plechtigheid der plaatsing van de kisten afge-loopen was, nam de Schout-bij-nacht Wichers het woord en sprak met warmte en hartelijkheid de talrijke vergadering aldus toe :

*Generaal en verdere leden der commissie, Kommandanten,
Officieren en bemanningen van 's Konings schepen!*

Het was eene edele gedachte van onzen geliefden Koning, om te bevelen, dat de gebeenten van hen die het leven lieten bij de verdediging der Citadel van Antwerpen, bij het sloopen van dat monument van Neêrlands roem, naar het Vaderland zouden worden overgebracht, om te rusten in de aarde die ook de stoffelijke overblijfselen bevat van hunnen dapperen aanvoerder, den braven Generaal Chassé.

Het Belgisch gouvernement, begrijpende, dat het afstaan van de voor ons zoo kostbare schatten slechts de banden van vriendschap en onderlinge hoogachting van het Nederlandsche en Belgische volk zou toehalen, aarzelde niet ons daarbij welwillend ter zijde te staan.

En zoo staan wij andermaal bij de gebeenten van hen, die hun leven lieten voor het Vaderland, die vielen in den ongelijken kamp, die stierven op hun post onder het volbrengen van hunnen plicht, en den eed aan Koning en Vaderland bezegelden met hun bloed.

Wat eene reeks van gewaarwordingen komen ons in de gedachten!

Daar zien wij de Nederlandsche flotille, en van Speyk's beeld zweeft ons voor oogen!

Hier schittert de vlam uit de brandende puinhoopen der Citadel ons tegen en, van Bueren, u zien wij sneven, terwijl gij een bedrukten vader, die aan zijn achtergelaten kroost dacht, moed inspraak, en u te veel blootgaaft! Morre, Nantzing, wat traadt gij dapper voorwaarts naar de vijandelijke loopgraven, maar het lood des vijands spaarde ook uw dierbaar leven niet! Van Onselen, gij sneefdet als trouw soldaat op het bastion Hernando, en de tranen uwer zonen, die toen nauwelijks den vadersnaam konden stamelen, zullen thans op uw graf vloeien! Van Hoey! gij de beminde officier der bezetting, ook gij stierft den heldendood, en uw krijgsmakker Schutter, sneuvelde als braaf soldaat op dezelfde plek. Eymael en de Haan, reeds vroeger waart gij gesneuvelde, maar ook u voeren wij met ons mede.

Maar al zijn er bijna 40 jaren over heengegaan, Neêrland heeft zijne dappere zonen niet vergeten, die hun bloed op het altaar des Vaderlands plengden.

Deze plechtigheid is er een sprekend bewijs van, want na 40 jaren komt de Nederlandsche zeemacht weder, om de stoffelijke omhulsels te halen van hunne medestrijders op de Schelde.

Dappere verdedigers der Citadel, — uw wanhopend pogen, om het u toevertrouwde goed te behouden was te vergeefs. Met den ontembaren moed van den leeuw kondt gij toch het woedend verderf niet afwenden; de Citadel was verloren, maar Neêrland's eer was gered. Zoolang Neêrland zal bestaan, zal het u nimmer vergeten!

Spitsbroeders, die gerechtigd zijt tot het dragen der Citadel-medaille, aan u is de treurige doch eervolle taak opgedragen, om andermaal de gebeenten van uwe krijgsbroeders, van hen, die gij zoo trouw ter zijde stondt, naar eene nieuwe rustplaats overtebrengen; in u ziet het jongere geslacht nog steeds het toonbeeld van waarachtigen moed, roemvol beleid en onkreukbare trouw aan het Huis van Oranje.

Met zulk een voorbeeld voor oogen is Nederland onverwinbaar!

Als Kommandant van het Nederlandsch eskader, dat de stoffelijke overblijfselen van de gesneuvelde officieren vergezellen zal, plaats ik, namens de Kon. Ned. Marine, dezen immortellenkrans op de lijkken gedurende den overtocht, als een oprecht bewijs van waardeering van de diensten van de gesneuvelde officieren van het Nederlandsche leger, met hetwelk de Marine zich onafscheidbaar verbonden acht. En aan u, gebeenten der dappere soldaten der Citadel, roep ik voorloopig een tot wederzien toe. Ook weldra zult gij rusten bij uwen aanvoerder en officieren, die gij zoo trouw ter zijde stondt."

Deze echte, door waarheid, rondborstigheid en eenvoud zich kenmerkende zeemanstaal, vond in de harten den weêrklank, dien zij ten volle verdiende. De graaf van Stirum beantwoordde haar op waardige wijze met een kort, maar hartelijk woord van dank. Onder den indruk van het gehoorde ging men uiteen om zich te begeven de een naar zijn schip, de andere naar den wal. — In den korten tijd van minder dan drie uren was alles afgelopen; wel een treffende getuigenis voor de hoogst welwillende medewerking van den Militairen gouverneur in het bijzonder en verder van alle andere autoriteiten, en voor het overleg, waarmede de maatregelen tot welslagen van de zaak bearaamd waren!! — Het sein werd gegeven tot vertrek. De ankers werden gelicht, en het smaldeel stelde zich langzaam en statig in beweging en doorkliefde den breeden Scheldestroom, beladen met de kostelijke vracht, die het

zoo spoedig mogelijk naar het Vaderland moest overbrengen. Om tijd te winnen was er met wederzijdsch goedvinden bepaald, dat er verder geen saluutschoten meer gewisseld zouden worden. Vooraan stoomden de Monitors, de Rammen volgden, en eindelijk verliet tegen half één ongeveer het Admiraalschip de reë. — De eerste plechtigheid was geëindigd, die ongetwijfeld op allen die haar bijwoonden, een diepen indruk maakte, de banden die ons met België vereenigen, nauwer toehaalde, maar ook in de harten onzer officieren van zee- en landmacht beide, een diep gevoel van erkentelijkheid achterliet voor de sympathetische hulde, door de Belgische Regeering en Antwerpen's ingezetenen aan de nagedachtenis hunner, vóór 40 jaren op het veld van eer gevallen krijgsmakkers gebracht.

III.

Sombere wolken hingen er den 22. Augustus boven de stad Breda en hare omstreken. Een aschgrauwe tint was over alles verspreid. Het scheen of de natuur zich in een rouwfloers gehuld had, als wilde zij van hare instemming doen blijken met de aandoenlijke plechtigheid, welke op dien dag zou plaats hebben. Geen zonnestraal brak er door de benevelde lucht heen. Nog meer: alles deed een naderenden regen duchten, die de uitvaart dreigde te verstoren. Gelukkig bleek die vrees ijdel. Wel bleef de zon zich den ganschen morgen verschuilen, doch voor regenvlagen werd men bewaard.

Zoowel te Breda als te Moerdijk waren allerlei toebeidselen gemaakt om van de deelneming der bewoners in de plechtigheid te doen blijken. Een commissie had zich te Moerdijk gevormd om hulde te brengen aan de nagedachtenis der braven, die bij de vervulling van hun krijgsplicht het leven lieten, en tot een gepaste ontvangst van hun gebeente bij te dragen. Zij was samengesteld uit de HH.: J. Hofman, president, C. J. Merkelbach, Joh. Hofman, J. E. de Kok en W. F. van Bochove, secretaris, allen ingezetenen van Zwaluwe, de gemeente, onder welke het gedeelte van Moerdijk behoort, waar de stoffelijke overblijfsels zouden worden aan land gebracht. Door hare volijverige bemoeiingen waren spoedig de noodige aanstalten gemaakt, toen het bleek dat er van wege het gemeentebestuur geen officiële eerbewijzen zouden worden gebracht, en er niets gedaan werd dan het richten eener uitnoodiging aan de ingezetenen tot het uitsteken van de vlag. Op haar verzoek vereenigden zich eenige jonge meisjes van onderscheiden leeftijd, stand en kerkgenootschap, met name J. van Aalst, B. Baars, J. van Bavel, N. van Beek, M. Brand, L. Engles, B. Ge-

luk, F. de Graaf, W. C. Hofman, J. M. J. Hofman, C. J. Hofman, P. Hofman, M. Parré, A. de Rooijen, L. d., A. de Rooijen, J. d., IJ. de Rooijen, J. Simon en M. Schriek, om de lijkstijes met bloemen en loover te bestrooien. Een groot aantal Heeren, en daaronder een met het Zilveren Kruis versierd, de Heer Beeldhouwer, sloten zich bij haar aan om als *Garde d'honneur* dienst te doen. Hiertoë door vrijwillige bijdragen harer medeburgers in staat gesteld, had zij ook voor lijkkranen, het kostuum der meisjes, het luiden der klokken, enz. gezorgd.

In den omtrek van de haven, waar, ook op uitnoodiging der genoemde commissie, alle schepen de vlag in top doch ter halver stok geheschen hadden, verdrong zich des morgens tegen acht uur eene groote menigte. Aan den ingang dobberden een aanzienlijk aantal schuiten en jachten, opgepropt met belangstellenden, op de zacht kabbelende golven. Uit alle woningen, zoover het gezicht reikte, wapperde de Nederl. driekleur, ter halver stok uithangende. Aan de landingsplaats bevonden zich de commissie tot ontvangst van het gebeente op den Vaderlandschen grond, en de bevelhebber in de tweede Militaire Afdeeling, gen.-majoor baron van De dem met zijn adjudant, benevens een groot aantal burgers en militairen van alle rangen, — waaronder de burgemeesters van Zwaluwe en van Klundert, de bovengenoemde jonge meisjes en *gardes d'honneur*, die zich in plechtstatigen optocht uit de woning van den Heer J. Hofman naar het station begeven hadden. — Daar zag men in de verte rookwolken oprijzen.... Zij naderden al meer en meer en werden al zwaarder en zwaarder.... Eindelijk onderscheidde de turende blik de oorlogsbodems. Tegen negen uur was het smaldeel in het gezicht. Het was den vorigen avond voor anker gekomen op de Ooster-Schelde voor Wemeldingen. Met bijzonder goeden uitslag was de tocht door het Zuid-Bevelandsche kanaal volbracht. De bewering van Belgische zijde gezeten, dat door dit kanaal geen behoorlijk equivalent verkregen werd voor het vaarwater in de Ooster-Schelde langs Bath, was gebleken onjuist te zijn. De ondervinding had nu geleerd, dat een smaldeel van zes schepen

van belangrijke afmetingen en diepgang, zonder groote moeilijkheden te ondervinden aan de sluizen en de bruggen, in zes uren tijds van Antwerpen op de Ooster-Schelde kon komen! Wel eene ondervinding, ook voor onze Marine van groote waarde, en die dezen tocht voor haar een verhoogde belangrijkheid bijzette! — Zeer vroeg in den morgen had het Eskader stoom opgemaakt en ten vier uur reeds zette het koers naar Moerdijk. Onder weg sloot de stalen kanonneerboot n°. 3 zich bij het smal-deel aan. —

Daar donderde een schot. En de vuurmonden van de Valk verkondigden met dof dreunend, langs het water voortrollend en aan de huizen weërkaatst geluid, dat de kostbare last, dien men te Antwerpen aan boord genomen had, behouden aangekomen was. — De schepen lieten het anker vallen.

Terwijl het geschut voortging met bulderen en de tamboers der Mariniers op hun met rouwfloers overdekte trommen den doodenmarsch sloegen, begeleid door de schelle fluitjes der pijpers, en de klokken der Catholieke en Protestantsche kerken te Moerdijk begonnen te luiden, verliet in dezelfde orde, die te Antwerpen bij het inschepen der kisten gevolgd was, de flotille van barkassen en sloepen het Admiraalschip, waarbij zij zich tot opneming van haar vracht of hare passagiers vereenigd had. Alleen dit verschil viel er bij optemerken, dat de Schout-bij-nacht en zijn adjudant, benevens den kommandant van de Valk hunne plaatsen in de flotille hadden ingenomen, en dat de sloepen de kommandanten der Monitors en de eerste officieren der Rammen, benevens het geheele beschikbare personeel der Etats-major aan boord hadden. — Dezelfde ceremoniën bij het aflaten der lijkkisten en het voorbijroeien der oorlogschepen werden ook thans in acht genomen. Met moeite baande zich de flotille een weg te midden der schuiten en booten, die zich bij den ingang der haven verdrongen. Eindelijk kwam zij aan wal. De ontscheping had plaats. En terwijl de Eeredragers de lijkkisten plaatsten vóór den toegang tot het station, waar de *Garde d'honneur* en de Eerewacht van jonge meisjes zich in twee rijen geschaard hadden,

nam de Heer de Jongh, burgemeester van Zwaluwe, het woord om aan de beide commissiën een welkomstgroet te brengen en de verzekering te geven dat 't gemeentebestuur het met hem een duren en heiligen plicht rekende, onder medewerking van de ingezetenen, der weemoedvolle plechtigheid alle mogelijke eer en allen luister bijzetten. Nadat door den generaal van Limburg Stirum deze welkomstgroet met een kort woord van dank beantwoord was, bestrooiden de geheel in het wit gekleede en met zwarte écharpes en rouwkapsels versierde jonge meisjes, met palmtakken of eiken- en cipressenloof de kistjes, die reeds door een aantal kransen en loover, uit den vreemde medegebracht, waren overdekt, en ontvingen voor dit huldeblijk den dank der commissiën. — Toen het eindelijk gelukte een weinig stilte te verkrijgen, vatte de grijze generaal Doorman namens de commissie, aan welke de eervolle taak opgedragen was om op den vaderlandschen grond de deputatie te verwelkomen, die het gebeente te Antwerpen in ontvangst genomen had, het woord, en riep met eene, ondanks zijn hooge jaren nog heldere, doch thans van aandoening trillende stem den stoffelijken overblijfsels zijner gevallen krijgsmakkers en zijn geachten wapenbroeders, die ze hadden overgebracht, een hartelijk welkom toe. »Welkom"! dus sprak hij ongeveer :

Welkom, welkom op den vaderlandschen grond met de stoffelijke overblijfselen van onze gevallen krijgsbroeders. Welkom, geachte wapenbroeders, met het gebeente van hen, die, midden in een fellen strijd, in het vervullen van hunne plichten het leven lieten bij de verdediging onzer heiligste rechten, bij de verdediging van het lieve Vaderland! Schoon is de taak, die het Z. M. onzen geëerbiedigten Koning behaagde u op te dragen, en hartelijk wensch ik u geluk met de aanvankelijke volbrenging van den door u, even als door mij, zoo gaarne aanvaardden last.

Tot u, mijn oudsten vriend en kameraad, in het bijzonder een enkel woord om u mijne voldoening te betuigen, dat het mij gegeven is u hier te ontmoeten. Tot u, die een der eersten waart dien het ongeluk moest treffen, waarvan gij sedert de blijken draagt. Gij, die in de vervulling van een opgedragen last, zoo noodlottig verminkt werd, aan u is het mij eene behoefte, de woorden van onzen braven Seelig in herinnering te brengen bij het vernemen van het onheil dat u trof. »Dat is een ramp", zeide hij, »die niet vergoed kan worden"! Die

woorden zijn u een troost; zij waren de juiste erkenning uwer verdiensten, die wij ook allen huldigden. Het zij u gegeven, geachte kameraad! nog menig jaar de voldoening te genieten van een in den dienst van het Vaderland wel besteed leven.

En gij, waarde wapenbroeders der Koninklijke Marine, die onder den heldhaftigen Koopman, zulk een krachtadig aandeel in de verdediging des Vaderlands hebt genomen, ook aan u mijnen dank voor de overbrenging der asch onzer gesneuvelde broeders.

Was de samenwerking van de marine met het leger zooals die toen plaats vond, zoo gewenscht mogelijk, ook thans is het mijne innige overtuiging, die ik hier met den meesten nadruk te kennen geef, dat alléén door eendrachtig samenwerken van zee- en landmacht, het Vaderland in de ure des gevaars even roemrijk zal verdedigd worden als toen, en wij allen, zoo noodig, ons leven zullen laten voor Vaderland en Koning! Het zij zóó!

Generaal van Limburg Stirum, wiens mond overvloedige van lof voor de hartelijke wijze, waarop de Deputatie te Antwerpen door Regeering en bevolking was ontvangen en bejegend, betuigde daarop in waardige taal zijn welmeenenden dank voor die gevoelvolle toespraak en voor de heusche woorden, in het bijzonder tot hem gesproken, en verklaarde dat het voor de gansche commissie een groote voldoening was op den vaderlandschen grond te worden verwelkomd, inzonderheid door den man, die in de artillerie-verdediging der Citadel een zóó belangrijk aandeel gehad had, — den officier van 1815, den oudste in jaren en hoogste in rang van de Citadel-strijders, die nog in werkelijken dienst waren. Eveneens sprak de Schout-bij-nacht Wichers namens de Marine een kort en krachtig woord van dank. Beide sprekers bezegelden hun woorden met een warmen, oud-Hollandschen handdruk, een niet minder welsprekende uiting van het gevoel, dat hen bezielde.

Tusschen de in twee rijen geschaarde eerewacht van *gardes d'honneur* en van jonge meisjes, werden nu de negen kistjes door de Eeredragers, onder leiding van de HH.: Carabain en van der Bilt, naar den lijkwagen gebracht en daarin neêrgezet. — Alle eer komt der firma Kamerling te Breda toe voor de smaakvolle wijze, waarop zij in den korten tijd van minder dan twee etmalen een gewonen goederenwaggon in een rouwwagen

had herschapen. — Op uitdrukkelijk verlangen van den Minister van Oorlog moest de drapeering deftig en eenvoudig, zonder veel uiterlijke praal zijn. De waggon was met fijn zwart fluweel bekleed. Op elk der vier zijwanden was een groote Frontispies aangebracht, met den plattegrond der Citadel, in zilver, versierd. Aan de vier hoeken prijken kanonnen, halverwege uit den waggon te zien, en uit wier monden zich vlaggen verhieven, met fluweelen strikken omfloerst. De groote zijopeningen waren van vier zware fluweelen gordijnen voorzien, die met fraaie banden opgehouden werden. Het onderstuk had men bijna geheel met fluweelen *lambrequins* gemaskeerd. In den waggon was een catafalk opgericht, waarover, tot dekking der kistjes, in bevallige plooiën het rijk met zilveren franje omboorde en met twee zilveren afbeeldingen van de Citadel versierde lijkkleed gespreid was. — Allen die deel zouden uitmaken van den lijkstoet, en daaronder, behalve de commissiën, de Schout-bij-nacht Wichers, en de gener.-majoor van Dedem met hun adjudanten, de kommandanten van de Valk en der Monitors en de eerste officieren der Ramschepen, benevens de Etats-major van alle schepen, plaatsten zich in de voor hen bestemde rijtuigen. Een laatst saluutschot deed zich van de Valk hooren, en onder het schrill gerespekt geffluit der locomotief stelde zich de trein in beweging, om te 11 $\frac{1}{2}$ uur ongeveer aan het station te Breda stil te houden. —

Het gebulder der exercitie-batterij van de Kon. Milit. Academie verkondigde der bevolking, dat het kostbaar gebeente het gebied der stad bereikt had. Den ganschen ochtend door hadden zich een groot aantal belangstellenden reeds langs de straten bewogen, in afwachting der dingen, die komen zouden. Die menigte groeide van oogenblik tot oogenblik aan. Uit alle huizen, waar langs de stoet moest trekken, wapperde de Nederl. vlag ter halver stok voorzien van een zwarten wimpel, of wel was deze uitgestoken, met rouwstrikken omstrengeld of in floers gehuld. — De Minister van Oorlog, de generaal-majoor Engelvaart, 's Konings vertegenwoordiger bij de plechtigheid van 22. Augustus, zelf een Citadelstrijder, was bereids den vorigen avond aangekomen en

wachtte in het Hôtel de Zwaan het bericht der aankomst af. Aan het station verdrong zich een onafzienbare menigte, en stond een groot aantal rijtuigen gereed tot opneming van hen, die aan den optocht zouden deelnemen. Het geheele garnizoen in groot tenue was er geschaard; deputatiën uit het Nederl. leger, uit de Schutterij en het Oost-Indische leger, de burgemeester en wethouders van Breda, verschillende sectiën van het Metalen-Kruis met hare banieren, de versierden met het Zilveren Kruis, de betrekkingen der Militairen, wier gebeente zou worden ter aarde besteld, in één woord allen, die met de van Moerdijk gewachten den stoet zouden uitmaken, waren tegen elf uur aanwezig.

Bij den ingang stond de lijkkoets, insgelijks door de firma Kamerling, op even nette en smaakvolle als doelmatige wijze versierd. Zij was bespannen met vier paarden, in zwart laken gehuld, en aan de koppen met staatsiepluimen getooid. Die koets dagteekent uit de 17de eeuw en heeft waarschijnlijk behoord tot de rijtuigen van het Oude Hof der Prinsen van Oranje, baronnen van Breda. Zij was geheel met zwart laken gedrapeerd. Aan de vier hoeken hingen zilveren lauwerkransen, vastgestrengeld met strikken van zwart fluweel. Midden op het bovenvlak verhief zich een sierlijke urn, halverwege omhuld door een zwart zijden-fluweelen, met zilveren franje omboord lijkkleedje; urn en kleedje waren omvat in een grooten zilveren lauwerkrans. De groote hangriemen van den wagen waren voorzien van zware zilveren gespen in antieken stijl. In den wagen was een catafalk geplaatst, overdekt door een zwart lakensch, met zware zilveren franje omzet lijkkleed, aan beide zijden prijken met zilveren afbeeldingen der Citadel. —

Van de aankomst des treins werd per estafette bericht gezonden aan den Minister van Oorlog, die daarop zich naar het station begaf, waar hij door de gezamenlijke Opp- en Hoofdofficieren werd ontvangen. Overeenkomstig het programma der plechtigheid, gaf de graaf van Limburg Stirum aan 's Konings vertegenwoordiger verslag van de schitterende ontvangst der commissie te Antwerpen en van de overbrenging van het gebeente naar

Breda. Hierop gelastte de Minister de stoffelijke overblijfselen in den rouwwagen te plaatsen. Nadat aan dien last, onder een krachtig bataljons-salvo, gevolg gegeven was, en de met de lauwertakken en bloemen versierde lijkstijlen door de Eeredragers in de koets gezet en met een lijkkleed overdekt waren, legde de Minister daarop twee groote, prachtig bewerkte kransen neder, een lauwer- en een immortellenkrans, die, ovaal van vorm, één meter groot over de lengte en omstrengeld met linten als van de Citadel-Medaille, hem te dien einde door Z. M. den Koning toegezonden waren. Bij den lijkwagen staande, sprak hij met een stem, die getuigde van de diepe aandoening, welke hem vervulde bij het volbrengen van den eervollen, hem door Z. M. opgedragen last »het brengen eener erkentelijke hulde aan de nagedachtenis zijner voormalige wapenbroeders”, ongeveer de volgende indrukwekkende woorden :

»Z. M. onze geëerbiedigde Koning heeft mij den vereerenden last opgedragen, om de stoffelijke overblijfselen van de dapperen, die voor het Vaderland het leven lieten, op de Citadel van Antwerpen begraven werden, gedurende de overbrenging van hier naar hunne laatste rustplaats op vaderlandschen bodem, met een lauwerkrans en een immortellenkrans te versieren.

Z. M. had daarbij op het oog hulde te brengen aan zóóveel verdienste, zóóveel zelfopoffering, zóóveel liefde voor Koning en Vaderland, als waarvan door deze braven blijken zijn gegeven.

Het is verder Zr. Ms. verlangen dat deze beide kransen, na gediend te hebben op het lijkkleed, en na afloop der plechtigheid op het kerkhof te *Ginneken*, zullen gezonden worden: de lauwerkrans aan de Kon. Milit. Academie (1); — de immortellenkrans aan het Kon. Instituut voor

(1) Deze krans is den 14. Oct. 11. door het korps kadets in tegenwoordigheid van het gansche personeel van militaire en burgerlijke beambten aan de Academie, in ontvangst genomen. Bij deze gelegenheid hield de waarn. Gouverneur, Majoor van der Star, een warme toespraak, waarin hij op de bedoeling wees, welke de Koning met het aanbieden van dit geschenk had, eene bedoeling, ongetwijfeld door ieder hoogelijk gewaardeerd. Hij herinnerde voorts aan de dagen van November en December 1832 en aan de dappere verdedigers der Citadel, wier namen hij niet allen kon vermelden, doch van welken hij sommige niet met stilzwijgen kon voorbijgaan. Dit was het geval met den toenmaligen Majoor Seelig, tijdens de belegering kommandant der artil-

de Marine te *Willemsoord* (1). De Koning vertrouwt dat, dáár bewaard, die kransen zullen strekken, om bij de jeugdige krijgslieden de herinnering levendig te houden aan hen, die door moed en plichtbesef uitblonken en de eer van de vlag door onkreukbare trouw wisten te handhaven, waardoor eene schoone bladzijde aan de geschiedenis van ons Vaderland kon worden toegevoegd.

lerie, en die later gedurende zoovele jaren aan het hoofd der Academie geplaatst, zóóveel had toegebracht tot den bloei der inrichting, en ook met de bij de verdediging gesneuvelde militairen, wier gebeente onlangs naar Ginneken was overgebracht, en aan wier nagedachtenis de spreker een erkentelijke hulde bracht. Na de jongelieden op het door dezen gegeven voorbeeld van dapperheid en zelfopoffering gewezen en hen krachtig aangespoord te hebben om dit natevolgen en al de plichten te betrachten, aan den kriegsstand verbonden, eindigde de Heer van der Star met tot alle aanwezigen de uitnoodiging te richten om hun ingenomenheid met het ontvangen geschenk uittedrukken door het aanheffen van den kreet: »Leve de Koning!» Aan die uitnoodiging werd tot driemaal toe met groote geestdrift voldaan. —

De krans, gezet in een fraaie lijst en van een opschrift voorzien, prijkt thans in de Uitspanningszaal der kadets tusschen de portretten der Nederlandsche helden, welke die zaal versieren.

(1) Op den 12. October is deze krans in tegenwoordigheid van het geheele personeel aan het Instituut verbonden, door den Schout-bij-nacht van der Meersch, directeur en kommandant der Marine te Willemsoord, na afloop eener, ter eere der plechtigheid gehouden groote, darade met een toespraak overhandigd, die op al de aanwezigen een diepen indruk maakte, een indruk nog verhoogd, toen ZHEG. het borstbeeld van den onverschrokken van Speyk, met den krans omgaf. De kommandant van het Instituut, de kapit.-luit. t./z. Andrau, verklaarde daarop het geschenk als een hoog gewaardeerd bewijs van 's Konings welwillendheid met erkentelijkheid te aanvaarden en stelde den krans voor als een blijk van hulde, door Z. M. gebracht aan al de dapperen, die voor Antwerpen het leven lieten voor Vorst en Vaderland. Onder dezen meende de spreker inzonderheid van Speyk te mogen vermelden, wees op den uitnemenden geest, die dezen onsterfelijken held bezielde en uitte den wensch, dat in alle aanwezigen diezelfde geest immer zou leven. En na den Schout-bij-nacht verzocht te hebben, daar, waar hij zulks oirbaar zou achten, de tolk van die gevoelens te willen zijn, noodigde de kommandant alle aanwezigen uit zich met hem te vereenigen in een welgemeend: »Leve de Koning!» Bij herhaling en met geestdrift werd die kreet aangeheven, terwijl de plechtigheid besloten werd met het spelen der Vaderlandsche liederen door de stafmuziek der Marine. —

De krans prijkt thans in de vestibule. Hij omvat het daar geplaatste borstbeeld van van Speyk, en is voorzien van een toepasselijke inscriptie.

Ik houd mij overtuigd, dat allen hier tegenwoordig de gevoelens van den Koning, welke Hem aanleiding gaven om den lijkwagen met deze kransen te versieren, even als ik, dankbaar zullen waardeeren”.

En zoo was nu de ure genaderd, dat de stoffelijke overblijfselen der helden van de Citadel aan den vaderlandschen grond zouden worden toevertrouwd.

Onder leiding van den plaatselijken kommandant van Breda, kol. jhr. Leyssius, vormde zich nu de stoet, met een geringe wijziging in het programma, hierin bestaande dat de Bredasche Weërbaarheid *Godevaert Montens*, benevens een Deputatie uit de schutterij en de stafmuziek van 't regiment grenadiers en jagers er zich bij aansloten (1). Op dat oogenblik zweeg het kanon, en begonnen de klokken hare sombere tonen door het lucht-ruim te laten weërgalmen, om niet te verstommen zoo-
lang de trein zich op het gebied der gemeente bevond. Onder de weemoedige, indrukwekkende accoorden van de treurmarschen, aangeheven door de stafmuziek der grenadiers en jagers en het muziekkorps van het 6de regiment infanterie, stelde zich de stoet in de volgende orde in beweging :

- 1°. Tot opening van den trein de divisie Marechaussee met den kapit. kommandant Chappuis aan 't hoofd, allen te paard;
- 2°. een piket cavalerie;
- 3°. een bataljon van het 6de reg. inf. met den staf en het vaandel, en de muziek voorop;
- 4°. de scherpschutters der Vereeniging *Godevaert Montens*;
- 5°. de stafmuziek der grenadiers en jagers; — en vervolgens, met uitzondering der personen onder 8°. en 13°. vermeld, in rijtuigen gezeten :
- 6°. de kol. Leyssius, plaats. kommandant van Breda;
- 7°. de gen.-majoor van Limburg Stirum, de kol. van Exter en de gepens. kap. t./z. de Gelder, leden der commissie tot het overbrengen van het gebeente uit Antwerpen, en de kap. van Helden, tijdelijk adjudant van den generaal. —

(1) Zie de Bijlagen B en G.

- 8°. De rouwwagen. De slippen van het lijkkleed werden gedragen door de H.H.: C. Ouwendijk, kapit.-magazijnm. der artillerie; G. M. Ingenluyff, offic. van gezondh. 2de klasse; A. van Tuinen en A. A. E. H. Bachman, gep. kapiteins der infanterie, allen versierd met de Citadel-Medaille, terwijl de 14 Eeredragers den wagen volgden;
- 9°. de bloedverwanten der gesneuvelden, met name de H.H.: van Onselen, gep. kapit.-magazijnm. der artillerie, van Onselen, gep. officier van Administratie 1ste klasse bij de Marine, de kapitein der infanterie van Hocx Schilthouwer en drie Heeren Lammerts van Bueren;
- 10°. de Minister van Oorlog en zijn adjudant, de kapit. Schneider;
- 11°. de generaal-majoor Doorman, de gep. kol. Ties-selinck en de gep. kapit.-luit. t./z. Meesman, leden der commissie tot ontvangst te Moerdijk;
- 12°. de H.H.: Dröher, maj.-magazijnm. der artillerie, Hendriks, gep. 1ste luitenant, Coert, oud-officier van gez., thans geneeskundige en Wethouder te Hendrik-Ido-Ambacht, die als officieren deel namen aan de verdediging der Citadel;
- 13°. eenige militairen en oud-militairen, beneden den rang van officier, die behoord hebben tot de bezetting van de Citadel of tot de bemanning der flotille voor Antwerpen in 1832;
- 14°. de gener.-majoor baron van Dedem, bevelhebber in de tweede milit. afdeeling, en de Schout-bij-nacht Wichers, met hun adjudanten, den luit. der infanterie van Hoogstraten, en den luit. t./z. 1ste klasse Jeekel;
- 15°. deputatiën uit de verschillende korpsen van het leger hier te lande, als: infanterie: A. W. P. Weitzel, kol.-kommand. van het 2de reg. en H. P. J. Hen-nus, kapit.; — cavalerie: jhr. J. G. A. van Speng-ler, maj. en jhr. H. K. J. Meijer, ritm.; — artillerie: L. S. R. Sessler, maj. en J. J. Bergansius, kapit.; — genie: jhr. J. F. van Thye Hannes, kol. en T. P. Klijnsma, kapit.;

- 16°. een deputatie van het Nederl.-Indische leger, bestaande uit de HH.: E. C. van Daalen, kol., en H. C. Staring, gepens. luit.-kol. (1); — beide der inf.; — E. H. W. Ubbens, luit.-kol. der artillerie en A. J. H. van Kappen, majoor der genie;
- 17°. een deputatie van de Marine, bestaande uit de kommandanten van de Valk en de Monitors en de eerste officieren der Ramschepen, benevens van elken bodem een of meer andere officieren;
- 18°. een deputatie der Schutterij, bestaande uit de HH.: W. H. Roelants, luit.-kol. komm. der d.d. S: te Schiedam, G. H. van der Schrieck, luit.-kol. der rustende S: te Roosendaal (N.-Brabant), M. J. Souterdam, maj. kommand. der d.d. S: te Goes, L. van Koetsveld, kapit.-adj. der d.d. S: te Rotterdam, J. Bormeester, kapit.-adj. der d.d. S: te Amsterdam en C. J. van Deventer, 1ste luit.-kwartierm. der d.d. S: te Utrecht;
- 19°. de Burgemeester en Wethouders van Breda;
- 20°. het Hoofdbestuur en eenige leden der vereeniging »het Metalen-Kruis”;
voorts te voet;
- 21°. de oud-militairen, versierd met het Zilveren-Kruis;
- 22°. de sectiën der vereeniging: »het Metalen-Kruis”, met banieren en standaards, en den tamboer der Bossche afdeeling aan 't hoofd, gevolgd door de 76-jarige Marktentster uit Utrecht, gezeten in een vigilante; en
- 23°. tot sluiting, een piket cavalerie.

Langzaam en statig doorliep de trein onder een verbaazenden toeloop de aangewezen straten. Zichtbaar maakte de plechtigheid een diepen indruk. Wat al gewaarwordingen wekte zij niet op in het gemoed van den toeschouwer! Het gezicht van die krijgslieden van allerlei rang bij land- en zeemacht, die Vaderland en Koning met eere hadden gediend of beiden nog hun beste krachten wijdden;

(1) Thans referendaris en chef van 't bureau C (Militaire Zaken enz.) van het ministerie van koloniën.

van al die warme vrienden van hun vorst en hun volk, die bereid waren hun bloed voor beiden te storten of getoond hadden daartoe bereid te zijn; ook van hen, die in raadzaal en burgerlijke betrekking de belangen van stad en land met toewijding behartigden, deed den boezem zwellen van rechtmatigen trots op hun bezit en verlevendigde bij menig een de overtuiging dat Nederland, zóólang het zulke zonen en zonen van dien aanleg telt, bij eendracht niets van de toekomst te duchten heeft. Maar ook de aanschouwing van den lijkwagen, beladen met zijn kostbare vracht, deed de teêrste snaren in menig hart trillen, snaren van weemoed bij de gedachte aan de braven, in de kracht huns levens weggerukt, van vreugde over de terugbrenging van hun gebeente naar den vaderlandschen grond, en over de welverdiende hulde, aan hunne nagedachtenis gebracht, en vooral van dankbaarheid jegens den Koning, die de behoefte gevoeld had hunne diensten, na 40 jaren, zóó te eeren. — Als een bewijs der stemming van Breda's ingezetenen bij de plechtigheid, diene dat in de Boschstraat voor de woning van den Heer van der Maas, de volgende door hem vervaardigde dichtregelen, met groote zwarte letters op een wit veld, tusschen de beide ramen prijkten:

't Moge ieder tot ontzag
 En diepen eerbied wekken,
 Die eene plechtigheid
 Als heden, ziet voltrekken,
 Aan hen, die voor hun VORST,
 Als wakkre helden leefden,
 En voor hun VADERLAND
 Niet minder roemrijk sneefden!
 Hun edel overschot
 Is veel te groot van waarde,
 Dan dat 't niet rusten zou
 In NEDERLANDSCHE aarde.

Een eerbiedige stilte heerschte overal, waar de stoet voorbijtrok, onder de schare, die van heinde en ver toegestroomd was om van dit schouwspel getuige te zijn. Ieder ontblootte bij het voorbijrijden van den lijkwagen

het hoofd. Soms in minder breede gedeelten der stad of op punten, waar de straten elkander kruisten, was het noodig een oogenblik stil te staan, of werd het moeilijk zich bij den aandrang der menigte een weg te banen. Toch deed zich geen wanklank hooren, en bleef de diepste stilte heerschen, en kon men op een grooten afstand de indrukwekkende tonen der treurmuziek hooren. Zoo trok men langs de Boschstraat, St.-Catharinastraat, Groote Markt, Ridderstraat, Eindstraat en Ginnekenstraat, terwijl voor alle woningen belangstellende toeschouwers zich verdrongen, langzaam voort tot aan het dorp Ginneken. Toen men aan de grens van het gebied der stad gekomen was, hielden de klokken te Breda op met luiden, en begonnen die van Ginneken hare doffe tonen te doen hooren, en sloot het college van Burgemeester en Wethouders dier gemeente zich bij den trein aan. Het dorp vertoonde hetzelfde schouwspel als de stad. Overal vlaggen ter halver stok of met rouwfloers omwonden: overal een onafzienbare rij toeschouwers: overal een diepe, eerbiedige stilte! —

Nabij het kerkhof gekomen, stelden zich de troepen in orde van bataille en lieten onder het presenteeren van 't geweer den stoet voorbijtrekken. Eindelijk stond deze bij het ijzeren hek van den doodenakker stil. In dezelfde orde, waarin zij elkander in den optocht volgden, verlieten nu de personen, die tot den trein behoorden, hun rijtuigen en schaarden zich allen op het kerkplein. — Door de zorgen van het kerkbestuur der Herv. gemeente was er op het kerkhof een gemetselde kelder gereed gemaakt, groot genoeg om ook het overschot der andere, bij de verdediging der Citadel gesneuvelde militairen te bevatten, en op zoodanige plaats, dat elk gedenkteeken ter eere der gevallen strijders, 't welk daarop zal verrijzen (1), van den straatweg in het oog moet vallen. —

De kisten werden uit den wagen op de baar geplaatst, en, onder de sombere tonen der treurmuziek, trok de stoet langs de graven van Chassé en de Boer en het gedenkteeken, aan Seelig gewijd. Een liefelijken indruk maakten op velen die graven en dat monument,

(1) Bijlage H.

versierd als ze waren met rouwvlaggen en immortellenkransen. Nabij den kelder was een peloton infanterie opgesteld, dat bij het voorbijtrekken van de lijksbaar, op het kommando: »Hoog! vuur!» een salvo lostte en verder de verschuldigde militaire eerbewijzingen bracht. — De baar werd voor de opene groeve gezet: op den buitenmuur van den kelder plaatsten zich de Minister van Oorlog en de beide Commissiën. Al de aanwezigen schaarden zich met bewogen gemoed in het rond. Het klokgelui houdt op. Een diepe stilte heerscht op den gewijden grond. Daar verheft de graaf van Limburg Stirum zijne stem, na hiertoe verlof van den vertegenwoordiger des Konings bij de teraardebestelling te hebben gevraagd en bekomen, en spreekt met al de kracht eener warme overtuiging een indrukwekkende rede uit, bestemd om de beteekenis der plechtigheid te verklaren tegenover zijn vroegere en tegenwoordige krijgsmakkers en het gansche volk van Nederland. De mannelijke taal, welke zijn mond ontvloeide, zou reeds wegens den rijkdom der medegedeelde bijzonderheden en de verheven gevoelens die zij ademde, een eervolle plaats beslaan in dit Gedenboek, ware het niet dat de volledigheid eischte die toespraak in haar geheel optenemen. Zij luidde aldus:

WAARDE LANDGENOOTEN.

De Koning — hier vertegenwoordigd door den Minister van Oorlog, een wapenbroeder van 't Kasteel — droeg ons den vereerenden last op het gebeente der kameraden, te Antwerpen gevallen in den strijd der scheiding met België, die in 't kasteel begraven werden, naar herwaarts over te brengen. De Koning wilde dat die overblijfselen in Oud-Nederlandschen grond zouden rusten, naast deze graven, — bij het graf van Chassé (1).

Hoe kwam dit na zoovele jaren? Mag ik het U verhalen? Die vermaarde veste, door Alba voor drie eeuwen gesticht, zal worden gesloopt. Dit is noodig voor de voltooying der omwalling van de nieuwe vesting, waaraan de laatste hand wordt gelegd. De oude vesting zelve,

(1) Op het kerkhof te Ginneken waren vroeger ter aarde besteld de stoffelijke overblijfsels van: den generaal der infanterie, Baron Chassé, opperbevelhebber der citadel, den luitenant-generaal Seelig, die als majoor de artillerie der bezetting kommandeerde, den luitenant-kolonel Jonkheer de Boer, chef van den staf op de citadel en den luitenant-kolonel der artillerie van Deventer, destijds kapitein.

de grootste van 't voormalig Rijk der Nederlanden, is verdwenen, en van den vijfhoek zal weldra niets meer over zijn dan roem.

Op het verzoek door ons bestuur, naar 's Konings bevelen, aan 't Belgische gericht, hebben hun autoriteiten, met eene liefderijke zorg — niet genoeg te erkennen en roemen — vóór de afgraving der bolwerken het gebeente doen verzamelen. Gister werden de overblijfselen door ons plechtig in ontvangst genomen.

Wij werden ontvangen met groote pracht en militairen luister. Het gebeente werd overgegeven in 't kasteel zelf door de hoogste militaire macht, den gouverneur der stelling van *Antwerpen*.

Het was de uitdrukkelijke wil van Zijne Majesteit den Koning der Belgen, dat de overblijfselen op de plechtigste wijze zouden worden overgegeven, ten einde eene schitterende hulde te brengen aan den moed van hen die gesneuveld zijn in den dienst van hun vaderland. De belgische regeering, alle autoriteiten van de militaire en handelshoofdstad van België, Antwerpens ingezetenen, — ja het belgische volk — hebben gewedijverd in het brengen van eene edele hulde aan onze dooden van het veld van eer. De plechtigheid was hoogst indrukwekkend, wijl ze tevens was eene verbroedering van twee gelukkig nu bevriende volken, volken die nooit vijandig hadden moeten zijn en die voor veertig jaar — ik durf het met vertrouwen spellen — dit waren voor de laatste keer. De herinnering zal ons blijven diep gegrift in den geest. Voor die hulde is uitbundig dank betuigd. Daarbij heb ik tot hen, die het meest en zeer veel bij de opsporing en bewaring van het gebeente zijn betrokken geweest — mijn vriend Casterman (1) en den opzichter Dumenil — een speciaal woord van innige erkentelijkheid gericht.

De rol van 't kasteel in de gebeurtenissen van 1830—31 en 32 was hoogst belangrijk. Zij is beschreven in tal van werken, o. a. in Koopman's Zeemacht voor Antwerpen, in Lastdrager's geschiedenis, in de Herinneringen van Staats, in Engelberts Gerrits' en in Bosscha's Heldendaden, in Knoop's arbeid op Seelig's journaal, om slechts van Nederlanders te gewagen. De oude vesting was de sleutel van België en het kasteel was de sleutel der vesting. Dus, sinds eeuwen haakte een ieder die in België invloed wilde oefenen, naar dien kostb'ren schat, en moest hij, na het uitbarsten der onlusten te Brussel op 24 Augustus 1830, in kort tot strijd aanleiding geven.

Welke was die rol? Zij moge hier kortelijk worden aangeduid.

Toen op 26 October 1830, in Antwerpen, na het vertrek des Prinsen van Oranje, het oproer uitbarstte, werd de citadel het toevluchtsoord der trouwe bezetting. Den volgenden dag reeds stelde zij onder het beleid van Chassé, geschraagd door de jeugdige kracht van Bernhard van Saksen, paal en perk aan de beweging, die haar gebied — om mij van Bosscha's woorden te bedienen — dreigde uit te breiden over de grenzen van Oud-Nederland.

(1) Luit.-Kolonel en Kommandant van het regiment der genie.

Wijl 't toch bleek, dat geen ander middel baten zou, liet de heldhaftige bevelhebber de stad bewerpen (1). Hierdoor kwamen de gemoederen ras tot bedaren en kon men de benden weren, die de sterkte bestoken wilden.

Gelijktijdig handhaafde de zeemacht voor Antwerpen onder Lewe glansrijk haar alouden roem en de eer van Nederland. Ik behoef slechts te herinneren het geduchte vuur van *d'Euridice*, het vlagschip, van *de Komeet* onder Koopman, van *de Proserpina* onder van Maaren, van *de Gier* onder Zoutman en van de kanonneerbooten tegen de kaaïen en de keel der stad, — te wijzen op de zware verliezen door

(1) Het was de Hertog van Saksen-Weimar, die Chassé bewoog om van 't Kasteel de stad te doen bewerpen. De zeemacht op de Schelde had reeds, zonder last, ja veeleer tegen de stelligste bevelen in, met schieten een begin gemaakt. — En die handeling is gemakkelijk te verklaren. De schepen toch hadden veel overlast van het Antwerpsche gepeupel, dat uit allerlei schuilhoeken de opene kanonneerbooten beschoot. Op boot n°. 4 vielen eindelijk twee dooden en toen ook liet haar kommandant J. Schröder. (later bevelhebber der Pruisische marine) een kanonschot doen, — het eerste. »Ongeduldig'', dus luidt al verder hoofdzakelijk het verhaal van den bevelhebber der flotille voor Antwerpen in 1832, J. C. Koopman, in zijn geschrift: *Zr. Ms. Zeemacht voor Antwerpen* 1830—32, »ongeduldig zag toen ieder op naar het kommandantsschip en wachtte het sein tot vechten: maar wachtte te vergeefs. »'t Was reeds half vier ure. Van het kommandantsschip zag men uit »naar de Citadel om het met den opperbevelhebber bepaalde teeken voor »den strijd van daar te zien opgaan, maar men zag te vergeefs uit.... »En op de kanonneerbooten kwamen meerdere gekwetsten, zoodat men »nu op geen bevel meer wachtte. De booten, daarna *de Gier*, en »delijk na dien *de Komeet* ontlastten hun toorn op een voor den vijand »gevoelige wijze. Eerst verbood een sein van den kommandant des eskaders het vuren, doch na een oogenblik stilte hervatte men het gevecht. »Spoedig daarop liet zich het dof dreunend geschut van de Citadel »hooren!'' —

Men ziet het: eerst de schepen, en daarna het Kasteel. Het was trouwens heel natuurlijk dat dit het laatste begon. Het vuren der bodems geschiedde louter uit zelfverdediging, of, wil men, uit wraak. De stukken waren slechts gericht op de kade, om deze schoon te vegen, wat ook gelukte. Doch dit vuren was tevens de electricke vonk, die de batterijen van het Kasteel deed losbarsten en verderf zaaien over de gansche stad, een daad van veel grootere betekenis en gevolg. — Men kon de booten niet aan haar lot overlaten! Daarenboven moest de stad tot inkeer gebracht worden. — Dit begreep de Hertog van Saksen, en dit deed hij ook Chassé gevoelen, wiens lankmoedigheid eindelijk uitgeput raakte.

haar geleden, op het kostbaar bloed van Klinkhamer, van Maas en vele mindere braven, die op dien dag getroffen werden.

Die bewerping was het eenige voorbeeld van 't gebruik door ons van indirecte middelen in den hachelijksten strijd. De nood drong; er was geen tijd te verliezen; Antwerpen's burgerij moest worden gebracht tot het besef der »noodzakelijkheid van niet langer de gewapende menigte teugelloos te laten voortdollen," de bezetting was afgesneden en de boodschap van hare macht — van haren wil — was langs geen anderen weg te brengen.

Na die tuchtiging van de woelige handelstad, genoot de veste over ruim twee jaar eene betrekkelijke rust. Wel wilden de bureu — toen onz' ergste vijanden, thans onz' beste vrienden — haar voor eigen rekening gaan belegeren; maar de plans daartoe, die zij — aangemoedigd door onze lijdzaamheid — reeds ten halve hadden mogen uitvoeren, vielen plotselijk in duigen door de rassche vorderingen van ons zegevierende leger, onder de aanvoering van den held van Quatre-Bras — Willem van Oranje, 's Konings onvergetelijken vader — en vooral ook door de energieke optreding der bezetting in den gedenkwaardigen uitval van den 5. Augustus 1831, waarbij verscheidene wapenbroeders hoogen roem verwierven.

Het tractaat van November 1831 waarborgde aan België het bezit van 't kasteel en van de andere sterkten aan de Schelde, die in onze handen waren, de stelling van 't Vlaamsch Hoofd, de forten Lillo en Liefkenshoek.

Aan dien harden eisch weigerde Willem I te voldoen. De uitvoering van den waarborg hadden twee groote volken, in een bond van baatzucht en van vrees, Engeland en Frankrijk, op zich genomen en in November 1832 werden onze havens geblokkeerd en verscheen een machtig fransch leger in België om ons van de Boven-Schelde te verdrijven. De citadel werd belegerd. Zij hield, onder den heldhaftigen Chassé, stand van 30 November tot 23 December, ruim drie en twintig dagen. Bezien aan 't licht dezer dagen, is dat voor een plaats, welke men nu een kogelvanger zou noemen, inderdaad veel. Hare bezetting leverde door die verdediging tegen een twintigvoudigen vijand, gesteund door de grootste wapenplaats van België, door alle hulpbronnen van dit rijke land en van het machtige Frankrijk, gesteund ja door de vrees van Groot-Brittannië, het schoonste protest van recht tegen macht, waarvan de geschiedrollen der eeuw gewagen. Hoe treffend wordt nu dat protest aan de jongste wereldgebeurtenissen! De groote natie, die op ons toen het recht van den sterkste oefende, was er ver af van te denken, dat binnen veertig jaar, datzelfde recht, met veel meer klem nog, op haar zou worden toegepast! Ziet: de wereldgeschiedenis is het wereldgericht.

Zoodanig nu was in den strijd der scheiding van België de gewichtige rol van dat kasteel, hetwelk staat geslecht te worden als een verouderd ding, dat in geen nieuw stelsel meer kan passen.

De Koning weigerde en Chassé volbracht den last. Zij allen, die aan de verdediging hebben deel genomen, — ja geheel de natie, — moeten hulde brengen aan de nagedachtenis van dien Vorst, wegens zijn verzet tegen den wil der mogendheden. Er was toen, als schier altoos in zulke gevallen, eene partij van hopeloozen: het bloed, wilden zij, werd nutteloos vergoten: men wist ja dat verzet tot geen goed eind' kon leiden. Maar nu zeggen wij allen: niemand kan uitmaken, dat er geen hoop is; en bloed vergoten tot handhaving van beginselen, tot handhaving van Neêrlands eer, kan geen dood offer zijn, moet vruchten baren. Om mij te bedienen van woorden bij eene vorige gelegenheid, ten opzichte van zijn kleinzoon gebezigd, — Willem I droeg een warm hart toe aan al wat het geluk en den roem des vaderlands bevorderen kon, — hij stelde zijn hoogste belang in de eer van Nederland — eer, roem en geluk sinds eeuwen reeds nauw verbonden aan den roem en de eer en dus ook aan het geluk van zijn roemrijk stamhuis. Welnu, — juist door dat protest gaf hij van die verhevene liefde het treffendste bewijs. Wie de verdediging van 't kasteel beschouwt in verband met de gebeurtenissen, met het gevoel van den dag, moet erkennen dat de krachtdadigste tegenstand gebiedend gevorderd werd om de verhevenste belangen des vaderlands. In die overtuiging zeer zeker, zijt gij, als ik doordrongen van erkentelijkheid jegens den vorst, die in gindschen hachelijken tijd, 's lands zaken leidde, des dat hij den ongelijken doch rechtmatigen strijd gebod.

Er is nog eene merkwaardige bijzonderheid, die in verband staat met de rol van Antwerpen en 't kasteel. Tevens, echter, raakt zij den roem van den zoon van Willem I, die nog als weldoener in ons midden leeft, den edelen Prins Frederik. Hierom vooral wil ik ze u verhalen.

Toen de Juli-revolutie uitbrak was de opper-directie van het Departement van Oorlog opgedragen aan den Prins, die op 28 Februari zijn vier en dertigsten jaardag vierde. Zoodra de onheilspellende mare tot hem kwam, begreep hij terstond het bereik van den opkomenden storm en sloeg aan zijn Vader voor, de Belgische vestingen in staat van beleg te stellen. Het Tory-ministerie van Wellington scheen ons te willen bijstaan, en, zoo kwam het, dat de Koning tot dien gewichtigen stap niet wilde overgaan, zonder het britsch bestuur te hebben geraadpleegd. De hertog had bijgedragen tot de vorming van het Koninkrijk; men mocht verwachten dat hij de schepping zou handhaven. De Koning zond dus den Generaal chef van den staf, Baron de Constant Rebecque, naar Londen om te polsen. Wat was het antwoord? Wel, in gewone taal, dit: »doe 'in 's hemels naam — als ik u bidden en dreigen mag — niets wat Frankrijk aanstoot geven kan, het allerminst wat de Prins begeert.» Zoodan, had zich de Koning de handen gebonden, en kon er van den wijzen raad niets komen voor het te laat was. Drie maanden later, 16 November, kwamen de Whigs, destijds Oud-Nederland en 't Huis van Oranje vijandig, aan het roer.

Thans kan men met vertrouwen verzekeren, dat de fransche Koning, Lodewijk Philips, die in den aanvang wrak stond, zich in Augustus en zelfs nog in September, geenszins tegen den staat van beleg gekant, maar veeleer den maatregel toegejuicht zou hebben.

Ware terstond aan 's Prinsen raad gevolg gegeven, op 26 October had er geen oproer *kunnen* zijn, we zouden in 't bezit zijn gebleven van Antwerpen — de groote wapenplaats — en, wegens dat bezit, had men, in den strijd der belangen, ons wel moeten ontzien. Het ontweldigen van Antwerpen met de vrije *Schelde* zou groote offers hebben geëischt.

Gij ziet aan welk fijn haar die *sleutel* gehangen heeft, en weet nu, dat het energiekste voorstel van dien veel bewogen tijd van Prins Frederik is uitgegaan. Ik heb aan een sinds lang gekoesterden wensch voldaan; mij van eene hoogst aangename taak gekweten. Er moest recht geschieden in de openbare meening. De Prins zweeg — zou niet hebben geduld dat ik sprak; maar 't werd eindelijk, na meer dan veertig jaren, hoog tijd zijn schrander beleid — zijn kloek besluit — aan 't licht te brengen. Ik mocht niet langer zwijgen.

Welke daden in 't begin van den strijd droegen 't meeste bij tot verheffing van den moed der natie, tot verhooging van 't zelf-vertrouwen der zee- en landmacht?

Er kan geen twijfel zijn: de bewerping van Antwerpen en het groote offer van 5 Februari. Bernhard van Saksen door zijn' energie en van Speyk door zijn vrijen dood hebben aan 't vaderland onschatbare diensten bewezen. Deze sterke mannen begrepen niets van lijdzzaamheid als die, waaronder de bezetting van 't kasteel, na hen, zes maanden lang, ter wille van de politiek, gebukt *moest* gaan. Lijden kunnen allen: handelen slechts enkelen. 'T is de *daad* die opwekt en nieuwe daden baart.

De bezetting was nabij 4500 man sterk. Daarbij kwam de zeemacht voor Antwerpen en die op de Beneden-Schelde en voorts detachementen op den linker oever.

Bij 't oproer van 26 October sneuvelden, behalve minderen, twee officieren, de kolonel Eymael en de luitenant de Haan; — gedurende de belegering, op de Beneden-Schelde eenige schepelingen en de schout bij nacht Lewe van Aduard, en van de bezetting 122 man, waarvan 7 officieren: de kolonel von Gumoëns van den generalen staf; de kapiteins Morre en van Onselen en de luitenants van Bueren en Nantzing van de infanterie, alle van de 10de afdeeling; en de kapiteins Schutter en van Hoey Schildhouwer van Oostee van het 3de bataljon artillerie nationale militie. Het aantal gewonden van 't kasteel bedroeg 275.

Met uitzondering van Lewe en von Gumoëns werden die officieren in de citadel begraven.

Lewe trad in dienst in 1788. Zijn loopbaan was bewogen. Hij had zich meermalen onderscheiden, o. a. in 1822 in de actie tegen Pa-

lembang, bijzonder. Gedurende de belegering kommandeerde hij 't fregat *Euridice* en de 2de divisie van de 1ste afdeling der linie van defensie te water op de Schelde. Hij sneuvelde roemvol op 12 December. Op het dek van zijn schip werd hij aan het hoofd getroffen door eene granaat, geworpen van de Kruisschans, terwijl hij zelf den strijd bestuurde. Zijn adjudant, van Swinderen, stond naast hem. Het stoffelijk overschot werd naar Vlissingen overgebracht en op het kerkhof in de nabijheid der graven van Maas en Klinkhamer, met de grootste militaire plechtigheid, ter aarde besteld. Hem werd aldaar een monument opgericht (1).

Von Gumoëns was van Orbe in Zwitserland. Zijn roemrijke baan is beschreven in den *Militairen Spectator* voor 1833 (2).

Hij had reeds vóór de belegering een jaar op het kasteel doorgebracht. Toen de Franschen kwamen opdagen, was hij bij 't leger te velde. Hij wilde de gevaren der verdediging met zijn oude kameraden deelen en verzocht naar de sterkte te mogen terug keeren. Het bestuur willigde in 't verzoek, doch met weêrzin. Zulke mannen mist men noode. Gedurende de belegering bewees hij de belangrijkste diensten. Overal waar gevaar was en in liefdedienst in 't hospitaal zag men hem.

Op 22 December des morgens in de rechterflank van bastion Hernando (N°. 1) bekam hij zware vleeschwonden van splinters eener affuit, verbrijzeld door een schot uit de contrebatterij. Na de overgaaf werd hij vervoerd naar het militaire hospitaal in Antwerpen, en dáár overleed hij, in den avond van 29 December, aan de onverbiddelijke mondklem.

Het lijk van von Gumoëns werd op 31 December te Bergen-op-Zoom plechtig begraven. In 1833 is hem door de officieren van den generalen staf op het kerkhof der hervormden aan den nieuwen weg naar Scheveningen eene gedenknaald opgericht en dáár werd het stoffelijk overblijfsel van den edelen krijgsman op 28 April 1834 in den kelder bijgezet.

Nu kom ik tot hen, wier gebeente hier de laatste rust zal vinden.

Eymael werd in 1799, slechts ruim 17 jaar oud, op het slagveld 2de luitenant. In 1810 diende hij als 1ste luitenant-adjoint bij den generalen staf in de hollandsche brigade onder Chassé, in Spanje; werd krijgsgevangen en trad in 1814 weer in Nederlandschen dienst.

In 1830 in Antwerpen voerde hij het bevel over de 7de afdeling infanterie, toen op 26 October het oproer uitbrak. Een onophoudelijk geweervuur uit de huizen aan den wal en in de straten, die op den wal uitliepen, trof menigen trouwen krijgsman: zoo werd hij aan het hoofd van zijn korps, door een kogel, en terwijl hij op geweren werd weggedragen, door een tweeden kogel getroffen, — wonden waaraan hij vier dagen later bezweek.

(1) Bijlage I, voor den staat van dienst en andere bijzonderheden betreffende Lewe.

(2) Bijlage K.

De Haan, die van pijper af gediend had, was 1ste luitenant bij het korps van Eymael. Hij werd bij dezelfde gelegenheid gewond, en overleed aan de gevolgen op 6 November.

Van de zes officieren, die, behalve von Gumoëns, in 't beleg gevallen zijn, kan ik u het volgende mededeelen:

Opmerkelijk: met uitzondering van van Onselen, waren zij alle, als d'e Haan, van de Militaire Willems-orde.

Lammers van Bueren was de eerste officier der bezetting wien de dood der braven trof. Op 6 December deed hij den vijand in de loopgraven bij St. Laurent bestoken. Om een ander den weg van eer te wijzen, ging hij buiten de palissaden. Daar trof hem een kogel in de lies. Drie dagen stierf hij in het hospitaal. Ik lag naast hem. Mij klinkt het nog droevig in de ooren, hoe hij, onder de hevigste smarten, telkens uitriep: »'t Is voor Koning en Vaderland dat ik lijde, daarin is mijn troost." Van Bueren was een vrome krijger.

Morre — de dappere Morre — voerde het bevel over den roemvollen uitval van 10 December, tegen de loopgraven in 't glacis voor bastion Toledo (n°. 2) waarbij ook Nantzing was. De sappe werd vernield, — het doel bereikt; maar de zege kwam ons duur te staan. Morre trof een geweerkogel doodelijk, en Nantzing (1) liet er als braaf soldaat zijn leven. Morre stierf twee dagen later in 't hospitaal.

Het was bij dien uitval dat mijn vriend Camerlingh de uitstekende onderscheiding verdiende van tot ridder van de 3de klasse der Willems-orde te worden benoemd.

Morre trad in dienst als soldaat in 1798 en Nantzing bij de garde-pupillen in 1811.

Van Onselen begon in 1806 als jager. Hij werd meermalen gewond. Op 12 December 1830, bij het uitgaan van de poterne van Hernando (n°. 1), voor dienst, werd hij door het treffen van een granaatschot gedood.

Van Hoey en Schutter sneuvelden beiden nagenoeg op dezelfde plaats der linkerface van bastion Toledo (n°. 2) — het bastion van aanval, gelijk gij weet — door buskogels uit de loopgraven — van Hoey op 13 en Schutter op 19 December — terwijl zij bezig waren met over de borstwering heen, de werking van ons vuur gade te slaan. De artillerie heeft gedurende de geheele verdediging, en vooral in haar tweede helft, voortreffelijk gewerkt. Er waren maar vijf kapiteins, zoodat het verlies in dit tijdperk van die twee uitstekende mannen al heel gevoelig was. Aan hen werd door de officieren van hun wapen een monument opgericht in de Nieuwe kerk te Delft.

Van Hoey begon te dienen in April 1814 als kadet bij het 2de ba-

(1) Even als v. Speyk was Nantzing een burgerwees uit Amsterdam. In het burgerweeshus aldaar worden zijn degen, epauletten, Mil. Willems-orde en Metalen-Kruis als een kostbaar aandenken bewaard.

taillon artillerie van linie en Schutter als leerling bij de fransche marine in Januari 1844.

Onder de minderen die hun leven lieten voor het vaderland, was er één, van wien ik u, wegens het ontzettende der omstandigheden, verhalen wil: de sergeant-majoor vuurwerker Jenck. In den namiddag van 7 December was hij bezig in het laboratorium, toen eene bom door de blinding sloeg. Jenck kon er niet uit. Gij zult u van zijn lot een denkbeeld vormen, als ik u zeg, dat meer dan twee honderd groote bommen en tal van granaten ras achtereen met vervaarlijke slagen sprongen. Het verlies was groot. Van den armen Jenck was schier geen spoor meer te vinden.

De verdiensten van hen, die de hoofdrollen in de verdediging vervulden zijn sinds bijna 40 jaar meermalen en in woord en in schrift gevierd worden. Chassé werd door drie vorsten uit het Huis van Oranje geëerd, — den Koning in de gedenking van 1857, — zijn onvergetelijken Vader en Willem I, die 't Land leidde in den strijd. Seelig rust hier en aan hem heeft onze grootste levende militaire schrijver hulde gebracht, in rede aan zijn graf en in schrift bij 't journaal van den schranderen chef. Van von Gumoëns heb ik gesproken. Over Favauge, mijn waardigen chef van der Wijck, de Boer, Rochell, Croissant, Rodi — van hen de eenige die nog leeft — mag ik nu niet uitweiden. Alleen op twee wensch ik meer bepaald te wijzen, Koopman en Voet, den ridderlijken zeeman en den Bomvrijen majoor.

Koopman voerde het bevel over de marine voor Antwerpen. Ik heb maanden lang aan het Vlaamsch Hoofd, waar zijn hoofdkwartier was, in zijne nabijheid geleefd. Hij heeft zelf de gewichtige rol der zeemacht in de verdediging beschreven in eene belangrijke bijdrage tot de geschiedenis van onzen tijd, die in 1853 te Utrecht verscheen. Koopman was een onversaagd zeeman, gul en gastvrij in hooge mate en welwillend. Gedurende de belegering stond hij Chassé bij met raad en daad. Schier dagelijks voer hij naar 't kasteel. Door de zeemacht werd onze gemeenschap met Holland onderhouden, en onder zijne minderen, door zijn geest beziel, wist Koopman altoos dappere mannen te vinden, die daartoe de gevaarlijkste tochten ondernamen: Kempe, van de Velde, Zillesen, Hoek, de Gelder en anderen meer.

Koopman droeg mee zorg voor de zwaar-gekwetsten in de citadel. Hij zond hun van allerlei. Ik heb dit zelf ondervonden. Van zijn goed hart blijkt het best aan zijn rapporten, als hij schrijft van den dood van van Speyk en van het lijden van Klinkhamer, die aan zijne zijde zoo vreeselijk getroffen werd.

Bij de capitulatie redde hij de eer der vlag op de Schelde. Hij weigerde standvastig de kanonneerbooten over te geven. Zij werden uitgesloten. Ééne — n°. 8 onder Meesman — trachtte te ontkomen, doch raakte aan wal en gevangen. De anderen, alle, deed hij verbranden.

Voet had den grootsten oorlog van 1812 meegemaakt. Van de 10de afdeeling, was hij gedurende de verdediging belast met de belangrijke functiën van plaatselijken kommandant. Zijne werkzaamheid was onvermoeid. Rust kende hij noch bij nacht noch bij dag. Waar gevaar was of moed te wekken trof men hem. Nooit wellicht gaf het volk een meer sprekenden bijnaam dan die van »Bomvrije Majoor.” Voet was de oudste zoon van den Generaal, die de militaire school te Delft bestuurd had. Ruim 16 jaar na de belegering werd hij in de moeilijkste omstandigheden van 1848, 't jaar van bezuiniging door vereenvoudiging, door 't vertrouwen van Willem II geroepen tot de hoogste militaire betrekking. Zoo uitstekend zijn moed, zoo goed was zijn hart.

Wij gedenken de nagedachtenis der braven in den strijd om 't bezit van Antwerpen gevallen, die in 't kasteel eene eerste rustplaats vonden; wij bewijzen hun de laatste eer. Zoo wordt tevens hulde gebracht aan hen allen, die deel namen aan den kamp der scheiding met België, aan hen vooral die gehandeld hebben en geleden.

Deze plechtigheid getuigt treffend van 't hooge belang door den Koning gesteld in den roem van Oud-Nederland, van zijne erkentelijkheid voor het offer des levens op 't altaar van 't Vaderland gebracht, van zijn edelen zin, van de dankbaarheid der natie. De Koning wilde dat aan haar de luister zou worden bijgezet van macht. Ons konvooi op de Schelde, aangevoerd door den Schout bij nacht Wichers, was van twee rammen en drie monitors, — vermogende pionniëren van 't nieuwe zeewezen. De Koning wilde, dat we bij 't aan wal stappen in 't Vaderland zouden worden begroet door eene commissie van kameraden van 't kasteel en van de Schelde onder de leiding van mijn hooggeachten vriend en leermeester, Doorman, die als oudste 1ste luitenant en als adjudant van Seelig, in de roemrijke artillerieverdediging een zoo belangrijk aandeel had. De Koning wilde dat militaire glans ons hier omgeven zou. Eere Hem.

Deze vereeniging aan 't graf van Chassé, van militaire macht en van belangstellenden uit alle rangen en alle standen, om den afscheidsgroet te brengen aan gevallen braven zal strekken tot verhooging van het zelfvertrouwen en van den moed der natie. Thans meer dan ooit vroeger, na den strijd van 1832, verdient ieder streven naar dat doel aller bijval, aller samenwerking.

Moge de hulde uit naam des Konings en der natie heden gebracht, in uwen geest verwijlen als eene der ernstigste gebeurtenissen van uw leven, bij u in aandenken blijven als eene verheerlijking van die zedelijke kracht, welke onmisbaar is ter verzekering van het hoogste goed — een onafhankelijk volksbestaan. Zoo zal zij ook beantwoorden aan het verheven doel: opwekking bij de zee- en landmacht van den echten krijgsmansgeest, waartoe — ik herhaal het — vooral behooren zelfopoffering zonder ophef en een bestendig streven naar roem — voor het Vaderland.

Weldra zullen deze reliquiën in gewijden grond worden bijgezet, gewijd door den Koning, — ziet deze kransen, — gewijd door de natie, gewijd door gindsche graven, gewijd door uw bijzijn. De rust der dooden is onverstoorbaar; doch deze daad verschaft der natie rust, in 't besef van een heiligen plicht te hebben vervuld.

Het zij mij thans vergund, uit naam aller kameraden van de zee-macht, van de landmacht, uit naam aller krijgsbroeders van 1815, 30, 31 en 32, uit uwen naam, uit naam van 't Nederlandsche volk, tot den Koning een open woord van dank te richten voor de instelling dezer plechtigheid, die allen zoo na aan 't harte gaat. Hij was nu, gelijk vroeger zoo vaak, naar de wijze van het Stamhuis van Oranje, — edel door roem onder de edelste der heerscher-geslachten, — de trouwe tolk van 't beste gevoel der natie.

Vaart wel: aan U allen, kameraden en landgenooten, betuig ik mijn persoonlijken meest hartelijken dank voor de welwillendheid aan uw geduld getoond.

Ik heb gezegd.

Ten besluite droeg de redenaar de volgende regelen van den dichter Burlage voor, die door ongesteldheid verhinderd was geworden bij de plechtigheid tegenwoordig te zijn:

Zoo zij dan de *eerste* stof van Neêrlands *laatste* wacht,
Die aan den Scheldestroom moest vallen,
Met eere, uit de ons vervreemde wallen,
Naar 't Vaderland teruggebracht.

Thans, in des *Konings* naam, op eigen grond begraven,
Worde, in den naam van *God*, die Neêrlands bede hoort,
Die laatste rustplaats nooit gestoord,
Als 't eenig eigendom der *Braven*,
Die, met de wapens in de hand,
Gesneuveld zijn voor de eer van 't land.

Voor eeuwig zij dit graf, dit heiligdom gesloten,
Dat zulk een onwaardeerbren schat
Van zelfverloochening, van moed en trouw omvat,
In 't *steenkille* overschot van zóóveel strijdgenooten.

Slaat eenmaal — (God were 't af!) — weer 't vreeslijk oorlogsuur,
Dan moge, ook na 't verloop van bijkans veertig jaren,
De geest, die *dit Gebeente* eens gloeien deed als vuur,
's Lands kindren weer zijn ingevaren.

Want dan, voor de eer van Neêrlands grond, —

Die toenmaals nergens hulpe vond, —

Dan zal Europa 't weer getuigen:

»*Hoe klein hun erf ook zij, dat volk weet van geen buigen;*

»*Want wat daar zwichte, wat er vall',*

»Oud Hollands trouw staat pal!"

Diep was de indruk, dien deze schoone, met zichtbare instemming aangehoorde toespraak op al de aanwezigen teweegbracht. Zij heeft voor velen de plechtigheid van den dag nog onvergetelijker gemaakt. — Maar daar werd op nieuw een pelotonsvuur gelost... Het was een laatst saluut! En de lijkkisten daalden, nadat alleen de kransen des Konings er van afgenomen waren, langzaam in den schoot der aarde, overdekt met de daarop in Antwerpen en te Moerdijk nedergelegde kransen en bloemen. Hier zullen zij rusten, voorloopig door een groote blauwe zerk gedekt, en verbeidende het stof der overige op de Citadel gevallen helden, dat er mede verzameld zal worden. — Andermaal ruischten de tonen der treurmuziek over den godsakker. Wederom liet het doffe klokgelui zich hooren. En de stoet werd ontbonden, en de schare verliet het kerkhof.

De hartverheffende plechtigheid was afgeloopen!

Aan 's Konings last was voldaan, een last, waardoor Hij op nieuw zich toonde als »de trouwe tolk van 't beste gevoel der natie!" De laatste eer was gebracht aan mannen, gevallen in een heiligen kamp als offer hunner trouw aan Vorst en Vaderland, en gebracht op echt militaire wijze, gebracht ook door velen die met hen in dezelfde gelederen hadden gestreden en zich mochten beroemen hun krijgsbroeders, ja, hun vrienden geweest te zijn. De tegenwoordigheid dier laatsten, wier borst prijkte met het Metalen-Kruis, vooral van hen, die ook met de Citadel-Medaille versierd waren, schonk aan de plechtigheid een verhoogden luister en maakte haar, zoo mogelijk, nog indrukwekkender.

Met het brengen dier laatste eer had de natie zich gekwet van een heiligen plicht, die op haar rustte, een plicht van dankbaarheid en bewondering, van waardeering en verheerlijking van krijgsdeugden. —

Moge de vervulling van dien plicht strekken om bij land- en zeemacht immer denzeliden geest van zelfverloochening, moed en trouw te doen voortleven, die de op de Citadel gevallen Braven bezielde, en om bij den burger het gevoel van zelfvertrouwen en zedelijke kracht te verhoogen, dat, — onmisbaar tot handhaving en verzekering van een onafhankelijk volksbestaan, — het Nederland van 1830, 31 en 32 kenmerkte en pal deed staan, dat Nederland, van 't welk de vaderlandsche dichter zong (1):

't Vroeg geen uitspraak van den naneef,
't Vroeg die lauw'ren niet tot loon,
't *Vocht* voor 'terfdeel zijner vad'ren,
En de Koninklijke Kroon!

Nooit, nooit zullen dan op het hedendaagsch Nederland noch op dat der toekomst de woorden van toepassing zijn, die de dichter in datzelfde lied laat volgen:

*Wee een volk, zoolang het leeft
Als 't naar »GOUD'' vraagt, waar 't een naam geldt
Daar geen schande of smet op kleeft!*

(1) Burlage: »*Onthoudt uw dag.*'' Toewijding aan de Vereeniging het Metalen-Kruis.

BIJLAGEN.

BIJLAGE A.

CASPARIS HENDRIK CAREL EYMAEL, (kolonel 7de afd. infanterie)
zoon van ANTOINE JOSEPH BERNHARD en MARIA AGNETA VAN HATTEM.
Geboren te Maastricht, den 23sten April 1782.

Hollandsche dienst.

Kadet bij de 5de halve brigade. 18 Nov. 1795.
2de luitenant (op het slagveld). 13 Sept. 1799.
1ste luitenant. 27 Juni 1803.
Kapitein bij het 6de reg. inf. van linie. 25 Aug. 1809.
Overgeplaatst bij den generalen staf. 15 Sept. 1809.

Fransche dienst.

Adjoint bij den generalen staf. 22 Dec. 1810.
Krijgsgevangen van 23 November tot. 12 Dec. 1813.

Nederlandsche dienst.

Kapitein bij het 1ste bat. Luikerwalen. 24 Febr. 1814.
Majoor bij het 2de bat. infanterie 7 Mei 1814.
Luitenant-kolonel. 15 Febr. 1815.
Kolonel bij de 7de afdeeling infanterie. 20 Dec. 1826.
Overleden aan de bij de affaire te Antwerpen, den 27sten
October 1830 bekomen wonden. 30 Oct. 1830.

Veldtochten, enz.

1796, 1800 en 1801 in Duitschland. 1797 geëmbarkeerd, 1798 en
1803—1809 op de kusten. 1799 in Noordholland. 1813 in Holland.
1814 in Brabant. 1830 te Antwerpen bij het mobiele leger, bij ge-
legenheid van den opstand in België.

Gewond aan het linker been, bij de belegering van Wurzburg op
27 December 1800.

JOHANNES GERHARDUS DE HAAN, (1ste luitenant 7de afd. inf.)
zoon van JOHANNES en LEENTJEN JANSEN. Geboren te Amsterdam
den 22sten November 1793.

Pijper bij het 3de regiment infanterie. 27 Juli 1805.
Soldaat. 20 Oct. 1807.
Korporaal. 16 Sept. 1809.
Fourier. 11 Febr. 1810.
Bij de vereeniging van Holland met Frankrijk ingedeeld
bij het 124ste regiment infanterie. 17 Sept. 1810.
Sergeant. 21 Juni 1811.
Sergeant-majoor. 1 Nov. 1811.
Krijgsgevangen door de Pruisen. 28 Febr. 1813.
Onderofficier bij de artillerie in Pruisen. 4 April 1813.
Gepasporteerd 3 Juli 1814.

Nederlandsche dienst.

Sergeant bij het bat. infanterie nationale milite n°. 5. 1 Aug. 1814.
Sergeant-majoor. 1 Sept. 1814.
Adjudant-onderofficier. 7 Mei 1815.
2de luitenant. 9 Aug. 1815.
1ste luitenant. 26 Aug. 1824.

Bij de affaire te Antwerpen, op 27 October 1830, ge-
wond en aan de gevolgen dier wonden overleden den . 6 Nov. 1830.

Veldtochten, enz.

1805 geëmbaarkeerd 1806 en 1807. 1808 op de kusten. 1809 in Zee-
land. 1812 in Rusland. 1815 in Frankrijk. 1830 bij het mobiele
leger, bij gelegenheid van den opstand in België.

28 November 1812 lanssteek in den rechterarm.

Benoemd tot ridder der 4de klasse van de Militaire Willemsorde 11 Au-
gustus 1815.

PIETER MORRE, (kapitein 10de afdeeling infanterie) zoon van BA-
REND en JANNETJE VELDHUIS. Geboren te Zwolle den 21sten Sep-
tember 1780.

Hollandsche dienst.

Soldaat bij het 2de bat. 5de halve brigade 15 Oct. 1893.
Korporaal. 1 Dec. 1799.
Fourier. 15 dito.
Sergeant. 4 Mei 1801.
Overgeplaatst bij de Garde van den Koning. . . . 1 Juli 1805.
Idem het 6de regiment. 26 April 1807.
Sergeant-majoor. 26 Sept. 1809.
Adjudant-onderofficier. 17 dito
Met paspoort. 5 Juli 1810.

Fransche dienst.

Adjudant-onderoffic. bij de nation. garde der stad Leiden. 6 Juli 1810.
Luitenant-adjudant. 1813.

Nederlandsche dienst.

- Benoemd tot 1sten luitenant bij het bataljon van linie n°. 2. 16 Dec. 1813.
 Idem » 1sten luitenant-adjutant bij het 50ste bat.
 infanterie nationale militie. 29 Aug. 1815.
 Idem » kapitein-adjutant. 17 Oct. 1818.
 Idem » kapitein bij de 10de afdeeling infanterie. . 26 Aug. 1824.
 Aan zijne bekomen wonden overleden in de Citadel van
 Antwerpen. 12 Dec. 1832.

Veldtochten, enz.

1799 in Noordholland. 1800 en 1801 in Duitschland. 1804 in het kamp bij Zeist. 1806 in Pruisen. 1809 in Zeeland. 1813 en 1814 in Breda en voor Naarden. 1815 in de Nederlanden en Frankrijk. 1830—1832 bij het mobiele leger, bij gelegenheid van den opstand in België.

Gewond door een geweerkogel in den linkerarm, bij de affaire te Brussel in September 1830.

Gewond in den rug bij het beleg der Citadel van Antwerpen den 10den December 1832.

Benoemd tot ridder der 4de klasse van de Militaire Willemsorde bij gelegenheid van den slag bij Waterloo.

Metalen-Kruis 5 April 1832.

Gedenkenning der stad 's Hage, voor gehouden gedrag op 17 November 1813.

LEONARDUS MARINUS VAN ONSELEN, (kapitein 10de afdeeling infanterie) zoon van ARIE en CATHARINA WIEBERS. Geboren te Zalt-Bommel den 17den December 1787.

Hollandsche dienst.

- Jager bij het 8ste regiment jagers. 7 Febr. 1806.
 Fourier. 28 Dec. 1808.
 Sergeant-majoor. 11 Maart 1810.

Fransche dienst.

- Ingedeeld bij het 33ste regiment lichte infanterie. . . 1 Oct. 1810.
 Adjutant-onderofficier. 1 Mei 1812.
 Krijgsgevangen in Rusland van 17 November 1812 tot 25 Dec. 1814.

Nederlandsche dienst.

- Adjutant-onderofficier bij het 1ste bat. inf. nationale milit. 26 Dec. 1814.
 Overgegaan bij het bat. inf. van linie n°. 21 (kol. troepen). 27 Maart 1815.
 2de luitenant-adjutant. 2 Sept. 1815.
 Overgeplaatst bij de 16de afdeeling infanterie. . . . 1 Jan. 1819.
 1ste luitenant-adjutant. 3 Sept. 1823.
 Overgeplaatst bij het algem. dep. der landmacht n°. 33. 16 Jan. 1825.
 Benoemd tot kapitein bij de 10de afdeeling infanterie. 5 Juni 1832.
 Gesneuveld in de Citadel van Antwerpen. 12 Dec. 1832.

Veldtochten, enz.

1806—1808 en 1811 in Duitschland. 1809 in Zeeland. 1812 in Rusland. 1815 in Brabant. 1830—1832 bij het mobiele leger, bij gelegenheid van den opstand in België.

Gewond door een schot in den enkel, een bajonetssteek onder de borst en in den linkerarm, voorts een wond in de rechter zijde bij de affaire van Krasnoë, den 17den November 1812.

Versierd met het Metalen-Kruis.

PIETER ADRIANUS LAMMERTS VAN BUEREN, (1ste luitenant 10de afdeeling) zoon van REINIER en MARIA VERHEIJEN. Geboren te Utrecht den 6den Januari 1796.

Chirurgijn-surnumerair 3de kl. bij het hospit. te Utrecht. 1 Jan. 1814.
 Chirurgijn van de 3de kl. bij het 32ste bat. inf. N. M. 23 Mei 1815.
 Eervol ontslagen. 26 Mei 1817.
 Sergeant-majoor bij het 32ste bat. inf. nat. militie. . 16 Juni 1817.
 Adjudant-onderofficier bij de 6de afdeeling infanterie. . 19 Oct. 1817.
 2de luitenant. 18 April 1819.
 1ste luitenant 5de afdeeling infanterie. 16 Aug. 1829.
 Overgeplaatst bij de 10de afdeeling infanterie. 27 Febr. 1830.
 Aan bekomen wonden overleden in de Citadel van Antwerpen, den 8 Dec. 1832.

Veldtochten, enz.

1830—1832 bij het mobiele leger, bij gelegenheid van den opstand in België.

Benoemd tot ridder 4de kl. der Milit. Willemssorde 16 Nov. 1830.
 Versierd met het Metalen-Kruis.

MEINDERT NANTZING, (2de luitenant 10de afdeeling) zoon van MEINDERT en PETRONELLA RUIKENGOL. Geboren te Amsterdam den 1sten Juli 1796.

Fransche dienst.

Soldaat bij de garde-pupillen. 1811.
 Met paspoort 1813.

Nederlandsche dienst.

Tamboer bij het bataljon van linie n°. 1 9 Juni 1814.
 Korporaal-tamboer 1ste afdeeling infanterie 26 Oct. 1816.
 Sergeant 1 Juni 1818.
 Sergeant-majoor 31 Dec. 1823.
 Adjudant-onderofficier 25 Mei 1827.
 2de luitenant bij de 10de afdeeling infanterie 17 Febr. 1831.
 Gesneuveld in de Citadel van Antwerpen 10 Dec. 1832.

Veldtochten, enz.

1830—1832 bij het mobiele leger, bij gelegenheid van den opstand in België.

Benoemd tot ridder 4de kl. der Militaire Willemsorde 16 Nov. 1830.
Versierd met het Metalen-Kruis.

BOUDEWIJN VAN HOEY SCHILTHOUWER VAN OOSTÉE, (kapitein 3de bat. artillerie nationale militie) zoon van ADOLPH en JOHANNA DE BOSSON. Geboren te Lingen (Westphalen) den 19den November 1798.

Kadet bij het 2de bataljon artillerie van linie.	7 April	1814.
2de luitenant bij het 4de bat. land-militie.	11 Juli	1814.
1ste idem » » » » nat. »	19 Juli	1816.
2de kapitein.	28 Dec.	1826.
1ste idem bij het 3de bat. art. nat. militie.	5 Jan.	1830.
Gesneuveld in de Citadel van Antwerpen.	13 Dec.	1832.

Veldtochten, enz.

1830—1832 bij het mobiele leger, bij gelegenheid van den opstand in België.

Benoemd tot ridder 4de kl. der Militaire Willemsorde 28 Nov. 1831.
Versierd met het Metalen-Kruis.

CORNELIS DIEDERIK ADRIAAN SCHUTTER, (kapitein 3de bataljon artill. nationale militie) zoon van JACOB DIEDERIK en ALIDA HARDERWINA D'EVERDINGEN VAN DEN NIEUWPOORT. Geboren te Oirschot den 31sten October 1796.

Fransche dienst.

Apprentif marin.	1 Jan.	1811.
Aspirant 2de klasse.	15 id.	1812.

Nederlandsche dienst.

2de luitenant bij het 3de bat. artillerie van linie.	11 Juli	1815.
Overgeplaatst bij het 5de bat. Oost-Ind. artillerie.	3 Oct.	1815.
1ste luitenant.	18 Nov.	1816.
Kapitein-titulair.	1 Sept.	1819.
1ste luitenant bij het 2de bat. artillerie nat. mil.	25 April	1821.
2de kapitein bij de divisie pontonniers.	15 Jan.	1826.
Kapitein bij het 3de bat. artillerie nat. mil.	16 Aug.	1829.
Gesneuveld op de Citadel van Antwerpen.	19 Dec.	1832.

Veldtochten, enz.

1814 flottille op de Schelde ter blokkeering van Bergen-op-Zoom en Bath. 1830—1832 bij het mobiele leger, bij gelegenheid van den opstand in België.

Op legerorder eervol vermeld. 30 Jan. 1832.
Benoemd tot ridder 4de kl. der Milit. Willemsorde. 23 Nov. 1832.
Versierd met het Metalen-Kruis.

CHRISTIAAN HENDRIK JENCK, (sergeant-majoor-vuurwerker 3de bat. artillerie nationale militie) zoon van CHRISTIAAN en FREDERIKA RIJEN. Geboren te Arnhem den 2den Dec. 1799.

Zonder loting ingelijfd bij de nationale militie. 4 April 1818.
 Geëngageerd voor 6 jaren. 15 Maart 1823.
 Gereëngageerd idem. 15 Maart 1829.
 Kanonnier 1ste klasse. 8 Julij 1818.
 Korporaal. 1 Jan. 1819.
 Sergeant. 1 Mei 1819.
 Sergeant-majoor-vuurwerker. 19 Aug. 1830.
 Gesneuveld in de Citadel van Antwerpen 9 Dec. 1832.

Veldtochten, enz.

1830 bij het mob. leger en op de Citadel van Antwerpen.

1831 en 1832 op de Citadel van Antwerpen.

Versierd met de Bronzen Medaille. 29 Aug. 1830.

» » het Metalen-Kruis. 18 Maart 1832.

BIJLAGE B.

(*Staats-Courant van*

8 Aug. 1871.)

Ministerie van Oorlog.

Reeds in 1869 werd in verband met den verkoop en de plannen tot slooping der zuidelijke Citadel van Antwerpen door Zijne Majesteit bepaald, dat het stoffelijk overschot der Nederlandsche officieren en verdere militairen, die bij de verdediging dier Citadel in December 1832 aldaar gesneuveld en begraven waren, door een Nederlandsch oorlogsvaartuig te Antwerpen zouden worden afgehaald en hier te lande op plegtige wijze ter aarde besteld.

Met welwillende medewerking van het Belgische gouvernement is daarop een begin gemaakt met het opgraven en kisten der overblijfselen van de gesneuvelde officieren.

Die overblijfselen zijn vervolgens, onder inachtneming van de meest mogelijke voorzorgen tegen schending enz., in een der casematten van de genoemde sterkte geplaatst, in afwachting dat later (vermoedelijk in 't voorjaar van 1873) tot de opgraving van het gebeente der militairen van minderen rang zoude kunnen worden overgegaan.

Van het oorspronkelijke voornemen echter om de gedachte overblijfselen alsdan gezamenlijk herwaarts over te brengen, heeft men gemeend te moeten afwijken.

Nadat toch door het hoofdbestuur van de vereeniging »het Metalen Kruis» de wensch was te kennen gegeven, dat de bijzetting van het thans reeds opgegraven gebeente der bedoelde Citadel-verdedigers gelijktijdig en ter zelfder plaatse geschieden mogt met de eerlang te houden vijfjarige reunie van de leden der genoemde vereeniging, is het doelmatig voorgekomen, overeenkomstig dien wensch te handelen, om-

dat alsdan de hulde van een tal der oud-strijders uit de jaren 1830—1832 zich zoude kunnen paren aan de eer, die de Regering wenschte te brengen bij de ter-aardebestelling hier te lande aan de overblijfselen van hen, die op de Citadel voor Koning en Vaderland gevallen zijn.

Naar aanleiding van dien werd door Zijne Majesteit bepaald, dat het afhalen en de plegtige bijzetting van het gebeente der hier bedoelde gesneuvelde officieren, nadat daartoe, voor zoo veel noodig, de officiële toestemming van het Belgische gouvernement zou zijn verkregen, op den 21sten en den 22sten dezer zal plaats hebben, in voege als bij het hierachter vermeld programma bepaald wordt.

Die toestemming nu verkregen zijnde, wordt ter voldoening aan 's Koning uitdrukkelijke bevelen het programma bij deze ter algemeene kennis gebracht en heeft de ondergeteekende tevens de eer:

1°. mededeeling te doen dat gelijktijdig met het gebeente der op de Citadel van Antwerpen gesneuvelde officieren, namelijk van wijlen de kapiteins B. van Hoey Schilthouwer van Oostée, C. D. A. Schutter, L. M. van Onselen en P. Morre, wijlen den 1sten luitenant P. A. Lammers van Bueren, en wijlen den 2den luitenant M. Nantzing, ook naar de begraafplaats te Ginneken (alwaar ook de stoffelijke overblijfselen rusten van wijlen den generaal der infanterie Baron Chassé, den luitenant-generaal Seelig en den kolonel jhr de Boer, die allen een roemrijk aandeel in de verdediging van de Citadel hadden) zullen worden overgebracht de overblijfselen van wijlen den kolonel C. H. C. Eymael en den 1sten luitenant J. G. de Haan, welke beide officieren vóór het beleg der Citadel gesneuveld en op die sterkte begraven zijn geworden;

2°. de bloedverwanten van de sub 1 bedoelde officieren uit te noodigen, om aan de plegtigheid der ter-aardebestelling deel te nemen, en zich daartoe, te bestemder tijd en plaats, aan te sluiten, als bij het programma sub *f* is bedoeld;

3°. gelijke uitnoodiging te rigten tot de in het programma sub *i* en *j* bedoelde gewezen officieren en militairen, en zulks onder bijvoeging, dat diegenen hunner, welke aan de plegtigheid wenschen deel te nemen, maar tot het bestrijden der daartoe gevorderde reis- en verblijfkosten niet bij magte zijn, ter bekoming van het hoog noodige reisgeld zich zullen kunnen vervoegen bij het bestuur der gemeente, waartoe zij behooren, welke besturen bij deze verzocht worden aan die aanvragen te voldoen en zich tot terugbekoming der verstrekte gelden te wenden aan het Departement van Oorlog;

4°. de medewerking in te roepen van alle daarbij betrokken gemeentebesturen, burgerlijke en militaire autoriteiten hier te lande, opdat de plegtigheid geheel volgens het programma kunne plaats hebben.

De Minister van Oorlog,

A. ENGELVAART.

PROGRAMMA, onder de Hooge goedkeuring des Konings vastgesteld voor de plegtige overbrenging naar het kerkhof te Ginneken bij Breda, op den 22sten Augustus 1871, van de stoffelijke overblijfselen der Nederlandsche officieren, tijdens het beleg der Citadel van Antwerpen in 1832 aldaar begraven.

EERSTE AFDEELING.

Beschikkingen, betreffende het overbrengen der stoffelijke overblijfselen van Antwerpen naar Breda.

De stoffelijke overblijfselen der Nederlandsche officieren, die tijdens het beleg der Citadel van Antwerpen in 1832 aldaar begraven zijn, zullen op den 21sten Augustus 1871 te Antwerpen worden in ontvangst genomen door eene commissie, bestaande uit:

den generaal-majoor M. D. graaf van Limburg Stirum en

den kolonel der artillerie F. van Exter, beiden tijdens het beleg deel uitgemaakt hebbende van de bezetting der Citadel; mitsgaders

den gepensionneerden kapitein ter zee W. A. de Gelder, behoord hebbende tot de bemanning der flottille, gedurende het beleg op de Schelde gestationeerd geweest.

Vervolgens zullen die overblijfselen worden overgebracht aan boord van Zr. Ms. raderstoomschip *de Valk*, ter reede van Antwerpen liggende, waartoe veertien gewezen onderofficieren en soldaten, versierd met de medaille der Citadel van Antwerpen, aan de commissie zullen zijn toegevoegd.

De overbrenging naar den Schelde-oever zal op eenvoudige wijze geschieden; van daar naar het stoomschip *de Valk* zal de overbrenging met sloepen plaats hebben. Van het oogenblik dat de overblijfselen in de sloepen zijn geplaatst, tot dat van aankomst op het stoomschip, zullen minuutschoten worden gelost.

Het stoomschip *de Valk* wordt begeleid door Zr. Ms. ramschepen *Buffel* en *Schorpioen* en monitors *Heiligerlee*, *Tijger* en *Krokodil*, allen onder bevel van den schout-bij-nacht J. J. Wichers, welke schepen, nadat de stoffelijke overblijfselen aan boord van het eerstgenoemde vaartuig zullen zijn overgebracht, onverwijld gezamenlijk de reis naar Moerdijk aanvaarden.

Aan het station Moerdijk van de maatschappij tot exploitatie van staatsspoorwegen, zal op den 22sten Augustus, des voormiddags ten 10 ure, een extratrein gereed staan.

De commissie vroeger vermeld, zoomede het état-major van Zr. Ms. oorlogsschepen, wordt hier ontvangen door eene commissie, bestaande uit:

den generaal-majoor W. H. Doorman, den gepensionneerden kolonel L. E. Tiesselinck, die tot de bezetting der Citadel, en den gepensionneerden kapitein-luitenant ter zee G. H. Meesman, die tot de bemanning der flottille, hierboven bedoeld, behoord hebben.

Bij de ontvangst zal tegenwoordig zijn de generaal-majoor bevelhebber in de 2de militaire afdeeling.

De stoffelijke overblijfselen worden vervolgens in den spoortrein geplaatst, en vergezeld van de beide commissiën en eene deputatie van de états-major der oorlogsbodems, overgebracht naar Breda.

Van het oogenblik, waarop de stoffelijke overblijfselen Zr. Ms. stoomschip *de Valk* verlaten, tot dat zij in den spoortrein geplaatst zijn, zullen minuutschoten worden gelost.

Na aankomst van den spoortrein, begeeft de generaal-majoor graaf van Limburg Stirum zich naar den Minister van Oorlog, die, ingevolge de van den Koning ontvangen opdracht, Zijne Majesteit bij de plegtige begrafenis zal vertegenwoordigen, en doet verslag van de overbrenging der stoffelijke overblijfselen van Antwerpen naar Breda.

Aan het station Breda bevindt zich het garnizoen in groote tenue onder de wapenen.

Van het oogenblik der aankomst van den spoortrein tot dat, waarop de stoet zich in beweging zet, worden van de exercitie-batterij der Koninklijke Militaire Akademie minuutschoten gelost.

TWEDE AFDEELING.

Beschikkingen betreffende de overbrenging der overblijfselen van het spoorwegstation Breda naar het kerkhof te Ginneken.

Zoo veel mogelijk zal bij aankomst van den spoortrein, de stoet reeds geformeerd zijn.

De stoffelijke overblijfselen worden, na bekomen magtiging van den Minister van Oorlog, in den rouwwagen geplaatst.

De Minister van Oorlog plaatst namens den Koning op het rouwkleed eene daartoe van Hoogstdenzelve ontvangen lauwer- en eenen immortellenkrans, omstrengeld met het lint van de medaille der Citadel van Antwerpen.

Vervolgens wordt de stoet geformeerd.

De optocht zal zijn als volgt:

- a. een piket kavalerie, tot opening van den trein;
- b. een bataillon van het 6de regiment infanterie met den staf van het regiment en het vaandel;
- c. de kolonel, plaatselijk kommandant van Breda;
- d. de generaal-majoor graaf van Limburg Stirum met den kolonel van Exter en den gepensionneerden kapitein ter zee de Gelder;
- e. de rouwwagen;

De slippen van het rouwkleed worden gedragen door vier officieren of oud-officieren, versierd met de medaille der Citadel van Antwerpen.

Ter zijde van den rouwwagen gaan voorts de veertien gewezen onder-officieren en manschappen, vroeger vermeld, die bij de overname te Antwerpen zijn tegenwoordig geweest.

- f. de bloedverwanten van de gesneuvelde officieren;
- g. de Minister van Oorlog met zijn adjudant;
- h. de generaal-majoor Doorman met den gepens. kolonel Tiesse-linck en den gepensionneerden kapit.-luit. ter zee Meesman;

i. de hoofd- en verdere officieren, deel uitgemaakt hebbende van de bezetting der Citadel van Antwerpen tijdens het beleg in 1832;

j. de militairen en gewezen militairen beneden den rang van officier, deel uitgemaakt hebbende van de bezetting der Citadel of van de flottille op de Schelde tijdens het beleg in 1832;

k. de generaal-majoor bevelhebber in de 2de militaire afdeeling;

l. eene deputatie van het Nederlandsche officierskorps, bestaande uit één hoofd- en één subalterne-officier van elk wapen en van de marine, zoomede van het Nederlandsch-Indisch leger;

m. de burgemeester en wethouders der gemeente Breda;

n. de oud-militairen versierd met het zilveren kruis;

o. de militairen en oud-militairen versierd met het metalen kruis;

p. tot sluiting van den trein, een piket kavalerie.

De trein zal den volgenden weg nemen:

De weg naar de Boschpoort. De Boschstraat. De St. Catharinastraat. De Groote markt. De Ridderstraat. De Eindstraat. De Ginnekenstraat. Naar het kerkhof.

Burgemeester en wethouders van Ginneken, uitgenoodigd tot het bijwonen der ter-aardebestelling, voegen zich in den optogt, bij zijne aankomst in de gemeente.

Nabij het kerkhof gekomen zullen de troepen zich in orde van bataille opstellen en den stoet voorbij laten trekken.

Naar mate de trein aankomt zullen de personen daarvan deel uitgemaakt hebbende, voor zoo veel zij in rijtuigen zijn gezeten, daaruit treden en zich in dezelfde orde, waarin zij bij den trein gerangschikt waren, op het kerkhof begeven.

De stoffelijke overblijfselen zullen door de daartoe bestemde personen naar het graf worden gedragen.

Bij het neerlaten in het graf worden de voorgeschreven eerbewijzen verrigt.

DERDE AFDEELING.

Betreffende algemeene bepalingen.

Door de zorg der gemeentebesturen van Breda en Ginneken zal het verbod worden uitgevaardigd om, tijdens den optogt, met rijtuigen langs den te volgen weg te circuleren.

Van af het oogenblik, waarop de stoet zich in beweging zet, tot dat waarop hij de gemeente Ginneken heeft bereikt, zullen in Breda, daarna in Ginneken de klokken worden geluid.

Op het kerkhof te Ginneken wordt niemand toegelaten buiten hen die deel van den optogt hebben uitgemaakt.

De Minister van Oorlog heeft alsnog goedgevonden te bepalen, dat bij het overbrengen naar het kerkhof te Ginneken van de stoffelijke overblijfselen der op de Citadel van Antwerpen gesneuvelde Nederl. Officieren, ook eene deputatie van het korps officieren der schutterijen, ter sterkte van 3 hoofd- en 3 subalterne-officieren, deel van den op-

togt zal uitmaken. — Later heeft Z. E. nog bepaald dat op uitdrukkelijk verlangen des Konings de Bredasche weerbaarheid zich bij den stoet zal aansluiten.

BIJLAGE C.

AUX NÉERLANDAIS

*chargés de la translation des ossements des militaires hollandais
tués en 1832.*

Vous arrivez d'un pays digne de toutes nos sympathies et nous vous saluons en frères.

Le jour qui vous voit accomplir une noble et touchante mission voit aussi éclater nos témoignages d'estime et d'amitié.

C'est un jour qui comptera dans votre histoire comme dans la nôtre, un jour béni qui fait plus pour le rapprochement durable de deux nations sœurs que l'œuvre des diplomates et des hommes d'État.

Il montre à l'univers un beau spectacle : la concorde la plus vraie faisant fleurir entre deux peuples, sur les ruines des haines et des froissements injustes, l'arbre de la paix et de la confiance.

Il ne reste plus du passé qui nous divisa que les cendres de vos héros, et l'union est devenue si vive que nous pouvons nous incliner ensemble devant ces dépouilles que vous allez restituer à la terre natale.

Union sainte et féconde ! Elle fait tomber de fatales entraves, dissipe de tristes souvenirs, et permet à deux peuples créés pour s'entendre de naviguer de concert vers les champs de liberté et de prospérité de l'avenir.

Votre mission à Anvers, c'est l'adieu complet à toutes les anciennes causes d'irritation, c'est le rayon d'espérance et de lumière projeté sur nos destinées futures.

Nous ne devons plus nous séparer, il est une union plus forte que celle des traités : nos cœurs et nos esprits la consacrent en ce jour.

La période historique d'où date notre rupture, fut trop sombre, elle fut remplie de malentendus funestes et exploitée par le fanatisme, elle sema le doute hostile entre deux peuples frères et faillit compromettre la destinée brillante que tout leur promettait.

Qu'elle disparaisse avec son cortège d'hostilités et de soupçons, qu'elle ne nous lègue que des larmes pour toutes les victimes tombées alors, et une ardente aspiration à nous entr'aider à jamais dans la lutte pour le travail et le progrès.

Voyez : les symboles de votre puissance et de votre richesse, vos frégates rapides et vos monitors vainqueurs des flots, se balancent là dans notre fleuve, aux acclamations de toute une foule émue, et tous les cœurs battent à l'unisson lorsque drapeaux Néerlandais et drapeaux Belges ombragent ensemble les cercueils de vos héros.

Et récemment encore, lorsque les membres du corps de musique de

vosre garde nationale de Rotterdam jouaient ici, debout, graves et respectueux, vosre hymne national, au milieu de l'élite de nosre population, nous étions debout avec eux, et nos têtes se decouvraient pendant que retentissaient nos cris d'approbation.

Avec nos cœurs de Belges, nous sentions vibrer en nous les accents de la fraternité internationale.

Notre gouvernement lui-même ne se joint-il pas à ce mouvement unanime, en envoyant audevant de vous ses officiers les plus distingués et en faisant flotter partout sur vosre passage le drapeau de la Néerlande!

Soyez les bienvenus; nos mains se tendent vers vous avec joie et fidélité, depuis quarante ans nous avons appris à redevenir vos amis d'autrefois, les amis de ces temps glorieux où nos pères combattaient ensemble pour la liberté partout méconnue en Europe.

Car vous êtes un noble et vaillant peuple, aussi héroïque à défendre vos droits qu'honnête à remplir vos devoirs.

L'histoire est pleine de belles actions, et sillonnée des traits de vosre génie et de vosre science.

Tous vos grands hommes ont été de vrais amis de l'humanité dans le domaine de la politique comme dans celui de l'art et de la science.

Vos chefs politiques ont jeté les bases fécondes de la dignité et de la liberté des nations; vos poètes ont chanté les viriles passions d'un peuple patriote; vos savants ont travaillé par de larges voies au progrès de la société; vos artistes ont charmé l'humanité, l'ont consolée et fait sourire dans les heures de crise.

Et voilà pourquoi nous vous aimons.

Vosre héros national Guillaume le Taciturne est également le nôtre, et vosre triomphe sur le roi-soleil est un des bonheurs de nosre histoire. Que d'actions glorieuses vous pouvez ajouter à ces hauts faits!

Vondel, Bilderdyk, Tollens reçoivent nos hommages et nosre jeunesse récite leurs mâles poésies; les noms de vos Erasme, de vos Boerhaave, malgré la profondeur de leur science, sont devenus populaires parmi nous.

Vos illustres capitaines, vos Maurice et vos Henri de Nassau ont défendu nosre sol en combattant pour le vôtre, et vosre indomptable marine a souvent aidé au succès de nos armes.

De même que nos pères ont été unis dans la lutte contre l'oppression religieuse, contre la tyrannie étrangère, ainsi vosre école d'art a marché avec la nôtre, riche de couleur, d'ombre et de lumière; nous vénérons vos Rembrandt, vos Ruysdael, vos Jan Steen, comme des génies indigènes; vos Vandeveld, vos Wouwermans, vos Berghem nous attirent, et nous subissons la séduction particulière de vos Albert Cuyp, de vos Paul Potter, de vos Gérard Dow, de vos Terburg, et de tant d'autres de ces gracieux maîtres de la palette.

L'opulence de vos cités de commerce a traversé, à des époques parfois différentes, il est vrai, des phases semblables à celles qui virent maître et se transformer la splendeur des nôtres.

Ensemble nous avons lutté, ensemble nous avons creusé, au milieu de périodes tourmentées, le sillon fécond de l'avenir; sur terre et sur mer notre travail a été commun, ensemble nous avons triomphé des vicissitudes du sort, ensemble nous avons espéré, et voilà pourquoi nous vous avons aimés, o Néerlandais, nos frères.

Et nous vous aimons surtout aujourd'hui, car vous êtes resté le peuple essentiellement honnête, le peuple aux aspirations libérales, le peuple du travail. Votre esprit industriel continue à créer des merveilles; vous avez basé la moralité et la prospérité de la nation sur un large développement de l'instruction; vos cités sont ouvertes à tous les hommes, votre drapeau flotte sur toutes les mers, et votre nom est partout respecté.

Votre nation est heureuse, et elle ne trouble le bonheur d'aucune autre.

Puissent ces jours de prospérité ne pas rencontrer de terme!

La loyauté du gouvernement auquel vous avez confié la direction de vos destinées a été à la hauteur de la loyauté nationale.

Nous vous connaissons de près, frères de Néerlande, et chaque jour, depuis quarante ans, nous vous apprécions davantage.

Nous nous retrouvons comme des frères dont l'union se resserre, après que le nuage qui plana un instant sur leur amitié, s'est dissipé.

Que votre général van Limbourg Styrum vienne donc sceller sur l'autel du passé le pacte de l'avenir.

Plus de défiance, plus d'amertume! Alliance entre tous les hommes de bonne volonté! Tombent les vieilles barrières, les préjugés étroits de castes, de religions, de races, de nationalités! N'ayons plus qu'une patrie, celle que forment des hommes de cœur et d'intelligence pour marcher ensemble dans la voie du progrès. La patrie est là où l'on trouve des mains loyales qui s'étreignent pour défendre les principes éternels de justice, pour pousser l'humanité vers de plus hauts sommets d'honneur et de liberté.

Votre drapeau flotte sur ces sommets et le nôtre est fier de l'y rencontrer. Laissons crier ceux qu'effraye trop de lumière, et qui ne comprennent pas que l'ordre n'est que l'habitude de la liberté. Pour-suivons sans crainte notre œuvre commune. Le flux de la civilisation peut avoir ses défaillances mais pour grossir ensuite, et le triomphe final est assuré. Que nos deux pays, petits par leur territoire, grands par leurs institutions, montrent, par leur exemple, que la liberté, après avoir garanti l'indépendance des nations, contient aussi en soi cette charité sociale qui doit un jour réunir en un seul faisceau moral tous les peuples de l'univers.

Que cette œuvre d'émancipation complète et de fraternité sur la terre soit celle d'un avenir prochain. Puissent tous les peuples oublier comme nous, leurs divisions pour ne plus songer qu'au bonheur commun. Près de nous le sol imbibé de sang humain tressaille encore et jette comme un cri d'agonie vers le ciel, tandis que dans des mil-

hiers de familles des larmes amères coulent silencieusement. Assez de guerres, assez de désastres, assez de représailles ! Ah ! qu'aussi vite que les moissons dorées, sur le sol ravagé, renaissent dans les cœurs de ceux qui souffrent, des pensées d'humanité ! Ce n'est pas la vengeance qui adoucit les plaies, c'est le pardon, le retour à des sentiments meilleurs, l'oubli de torts réciproques, étrangers au fonds moral des peuples.

La paix a des baumes pour toutes les blessures, des consolations pour toutes les douleurs ; au sein de la paix, en face des admirables résultats du travail et de la liberté, les représentants de toutes les races finiront par ne plus oublier qu'ils sont hommes avant tout et qu'ils doivent se rendre justice, s'apprécier et s'aimer.

Braves marins de Néerlande, dignes officiers du *Valk*, du *Schorpioen*, du *Buffel*, de l'*Heiligerlee*, du *Tijger* et du *Krokodil*, votre présence au milieu de nous est l'expression vivante de ces vœux, de ces espérances, et c'est pourquoi nous les formulons ici pour les livrer au vent de la publicité, en répétant : Soyez les bienvenus sur notre rive amie !

BIJLAGE D.

1e Division territoriale.

Commandement militaire
de la
Province d'Anvers.

ORDRE pour le cérémonial à observer lors de la remise à la députation Néerlandaise, présidée par Mr. le général-major comte von Limbourg Styrum des ossements retrouvés des militaires Hollandais tués en 1832 au siège de la Citadelle d'Anvers.

Jour de l'arrivée de la flotte qui sera indiqué ultérieurement.

- 1°. Les batteries de salut des forts du Bas-Escout et de la Tête de Flandre tireront des salves pour répondre au salut de la flotte des Pays-Bas. — Un officier d'Artillerie dirigera le tir de chaque batterie.
- 2°. Le pavillon Hollandais remplacera notre pavillon dès que l'Artillerie Belge commencera son tir.
- 3°. Aussitôt que la flotte aura jeté l'ancre, le général-major Coquilhat, commandant la province d'Anvers, accompagné du capitaine Janssen, son aide-de-camp, de Mr. le colonel Le Normant, commandant la place, du lieutenant-colonel Crets, de l'état-major du génie, se rendra avec le bateau à vapeur des pontonniers à bord du navire, portant le général comte von Limbourg Styrum. Mr. le général Co-

quilhat, présentera Mr. le lieutenant-colonel Crets, mis à la disposition de Mr. le général comte von Limbourg Styrum (1).

Le commandant des pontonniers placera un planton au quai pour aller prévenir le commandant de la province dès que la flotte sera en vue.

Journée du 21 Août.

A. Des drapeaux Belges et Hollandais flotteront sur le quai près du débarcadère, ainsi qu'à la porte de la Citadelle du sud et sur la tente qui y sera dressée pour la remise des ossements.

Il sera commandé:

B. 1°. Un peloton à cheval formé d'artilleurs montés et commandés par un officier d'artillerie pour précéder l'escorte.

2°. Un régiment de deux bataillons sous les ordres d'un colonel, avec le drapeau et la musique.

3°. Chaque régiment désignera une députation, composée d'un officier supérieur, d'un capitaine, d'un lieutenant ou sous-lieutenant pour se rendre avant neuf heures au débarcadère. Ces officiers seront réunis par les soins du commandant de la place.

C. A la même heure le général Coquilhat, commandant la province, accompagné de son aide-de-camp et de m^r. le colonel b^m. de Biber et le capitaine-lieutenant de vaisseau Roose, membres de la commission, montera sur le bateau à vapeur des pontonniers et ira à bord du navire du commandant pour complimenter le général comte von Limbourg Styrum et lui souhaiter la bienvenue. Alors l'officier-général Hollandais, avec sa suite, sera conduit à terre et sera salué par les députations des différents corps ayant en tête m^r. le colonel Le Normant, commandant de la place d'Anvers (2).

Les tambours battront aux champs, la musique jouera l'air national Hollandais et les troupes présenteront les armes.

D. Le cortège se mettra en marche dans l'ordre suivant en passant par le Canal au sucre, le Vieux marché au blé, la Place verte, le Marché aux souliers, la rue des Tanneurs, rue Gérard et de-là à l'Esplanade:

1°. Peloton de cavaliers.

2°. Un bataillon avec le drapeau.

3°. La musique.

4°. Les autorités Belges et Néerlandaises.

5°. L'état-major de la flotte.

6°. La députation des officiers Belges.

7°. Les sous-officiers et soldats Néerlandais, au nombre de 15 environ, qui ont défendu la citadelle en 1832.

8°. Le deuxième bataillon fermera la marche.

(1) De hierin genoemde deputatie ging niet aan boord van de Valk om de commissie te complimenteeren en aftehalen, doch bleef aan de kade om haar daar te ontvangen.

(2) Ook dit punt werd in den geest van 3°. gewijzigd.

9°. Le nombre d'hommes nécessaires sera pris dans les bataillons pour former la haie.

E. En arrivant à la chaussée contre la Citadelle, le premier bataillon se formera en ligne sur l'Esplanade pour former la haie à droite, la musique continuera et se placera à la droite de ce bataillon en jouant l'air national Hollandais. Le deuxième bataillon se formera en ligne vis-à-vis du premier.

F. Le cortège entrera à la Citadelle où la députation Hollandaise sera reçue par m^r. le lieutenant-général Eenens, commandant la 1re division territoriale et gouverneur-militaire de la position d'Anvers, entouré de tous les officiers de la garnison.

G. Une salve de 21 coups de canons sera tirée à l'entrée du cortège dans la Citadelle et une même salve à sa sortie.

H. Les troupes conservées à la Citadelle seront sous les armes ainsi que les 4es et 6es compagnies du régiment du génie, ayant pris part à l'inhumation et au transfert des restes mortels des Hollandais tués. Ces troupes auront à leur droite une musique d'infanterie qui sera commandée à cet effet.

I. Les ossements recueillis dans des caisses seront déposés dans la tente qui aura été dressée et sous laquelle se fera la remise de ces ossements.

K. La salle de la bibliothèque du 6e. régiment d'artillerie sera préparée pour la signature du procès-verbal de la remise.

L. Un char funèbre attelé de 6 chevaux recouverts de noir, servira au transfert. — Les caisses ayant été chargées sur le char funèbre, la députation Hollandaise prendra congé de m^r. le lieutenant-général et des officiers de la garnison, et l'escorte se remettra en marche vers le débarcadère dans l'ordre suivant :

- 1°. Peloton de cavaliers.
- 2°. Un bataillon avec le drapeau.
- 3°. La musique reprend sa place.
- 4°. Le catafalque, entouré des militaires Néerlandais.
- 5°. Les autorités Néerlandaises et Belges.
- 6°. Les officiers de la marine des Pays-Bas.
- 7°. La députation des officiers Belges.
- 8°. Le deuxième bataillon.

M. Pendant l'embarquement des restes mortels une salve de 21 coups de canon sera tirée par la batterie de la Tête de Flandre. Pendant le tir le pavillon national Hollandais sera arboré en remplacement du nôtre.

N. M^r. les officiers formant la commission de l'ornementation de la Citadelle, indiqueront les places à occuper par les corps d'officiers, par les troupes sous les armes à la Citadelle et par les personnes civiles auxquelles des cartes d'invitation auront été remises.

O. Les officiers et les troupes seront en grande tenue de service. — Les sous-officiers et soldats sans sac.

P. M^r. le colonel commandant de la place désignera les officiers de l'état-major de la place pour veiller au maintien de l'ordre pendant le trajet et pendant toute la durée de la cérémonie.

Le même officier supérieur portera le présent ordre à la connaissance de toutes les autorités militaires.

Anvers, le 12 Aout 1871.

Le général-major commandant la province,
(signé) Coquilhat.

Vu et approuvé.

Le lieutenant-général
gouverneur-militaire de la position d'Anvers,
(signé) Eenens.

Pour copie conforme.

Le colonel
commandant la place d'Anvers,
(signé) Le Normant.

BIJLAGE E.

PROCES-VERBAL de la remise des restes mortels des officiers
Néerlandais tués pendant le siège de la Citadelle du sud en 1832.

Ce jourd' hui, vingt-un Août, 1800 soixante et onze;

Nous soussignés, représentant:

1°. le Gouvernement des Pays-Bas:

M. M.

Limburg Styrum, (M. D. Comte van) général-major, adjudant
de S. M. le Roi des Pays-Bas;

van Exter, (F.) colonel commandant le 2ème régiment d'artillerie
de place;

de Gelder, (W. A) capitaine de vaisseau pensionné;

van Helden, (W. K. L.) capitaine d'état-major, aide de camp du
général comte van Limburg Styrum;

2°. le Gouvernement Belge:

M. M.

Eenens, (A. M.) lieutenant-général, aide de camp de S. M. le Roi
des Belges, commandant de la 1re division territoriale, gouverneur mi-
litaire de la position d'Anvers et de ses dépendances;

Pycke d'Ideghem, (Ed. Chevalier) gouverneur de la Province
d'Anvers;

Coquilhat, (C. E.) général-major, commandant militaire de la
Province d'Anvers;

réunis à la Citadelle du sud à l'effet de procéder, les premiers à la reprise et les seconds à la remise des restes mortels des officiers Néerlandais, tués pendant le siège de 1832, avons reconnu :

Neuf caisses de 0.^m60 de long sur 0.25, portant une étiquette avec quelques indications sur les identités présumées, ficelées avec ruban noir, et scellées avec le sceau du consul-général des Pays-Bas et celui du commandant du génie de la place d'Anvers.

Les dites caisses, d'après le procès-verbal en date du 17 Mars 1871, dont ci-joint copie, contiennent les restes des officiers indiqués ci-dessous :

Nu. d'ordre.	Noms et Prénoms.	Grades.	Corps auxquels ils appartiennent.	Date à la- quelle ils ont été tués.
1.	Eymael, Gaspar Henri	colonel	7 ^{me} Div ⁿ . d'Inf.	1830.
2.	Charles	id.	id.	1830.
3.	de Haan, Jean Gérard	capitaine	10 ^{me} Div ⁿ . d'Inf.	10 Déc. 1832.
4.	Morre, Pierre	id.	id.	id.
5.	van Hoey van Oostée, Baudouin	id.	Artillerie.	13 dito.
6.	Schutter, Corneille	id.	id.	19 dito.
7.	Diederik Adrien	id.	id.	id.
8.	van Onselen, Léonard	id.	10 ^{me} Div ⁿ . d'Inf.	12 dito.
9.	Marinus	id.	id.	id.
10.	van Bueren, Pierre	lieutenant.	id.	6 dito.
11.	Adrien	id.	id.	10 dito.
12.	Nantzing, Meindert	Sergeant- major, chef artificier	Artillerie.	10 dito.
13.	Jenck,			

En foi de quoi nous avons signé le présent procès-verbal pour servir où besoin sera.

Ainsi fait en quintuple expédition à Anvers les jour et an que dessus.

Signé	{	A. Eenens, lieut.-général.	Signé	{	v. L. Styrum.
		Chev. de Pycke, Gouverneur			(M. D.)
		de la Province.			F. van Exter, kol.
		Coquilhat.			W. A. de Gelder.
					van Helden.

PROCES-VERBAL. Ce jourd'hui, dix-sept Mars 1800 soixante-onze, nous soussignés :

R. C. Cankrien, consul-général des Pays-Bas;

A. Casterman, lieutenant-colonel, ancien commandant du génie de la ville d'Anvers et de ses dépendances, actuellement commandant du régiment du génie; et

J. Goffinet, commandant actuel du génie de la ville d'Anvers et de ses dépendances;

nous sommes rendus à la Citadelle du Sud et avons reconnu:

Neuf caisses, contenant chacune un squelette d'ossements humains, provenant des fouilles faites à la dite Citadelle, à la demande du Gouvernement Néerlandais, pour découvrir les restes d'officiers et autres militaires Néerlandais, y enterrés. —

Ces caisses, d'une dimension de 0.60 sur 0.25 m^{re}, ont été numérotées en notre présence; le numéro un contient un squelette trouvé au bastion n°. 4, dont la tête est entourée d'un foulard orange bien conservé et reposant sur un éclat d'obus. (Rapport au lieutenant-colonel Casterman, du 10 Décembre 1870).

Les autres caisses ne contiennent point d'indices spéciaux.

Mais toutes portent une étiquette avec quelques indications sur les identités présumées, dont il est question dans le rapport précité.

L'examen fini, les caisses ont été ficelées avec du ruban noir et scellées avec le sceau du consulat-général des Pays-Bas et celui du commandant du génie pour rester déposées provisoirement dans le casemate n° 4, sous la surveillance du garde du génie de 1re classe, Duménil.

En foi de quoi nous avons signé le présent pour servir où besoin sera.

Fait à Anvers, jour et date comme ci-dessus:

(signé) Gaffinet, (signé) Casterman, (signé) Cankrien.

Pour copie conforme:

Pour le lieutenant-colonel commandant du génie en congé:

Le garde du génie de 1re classe (signé) Duménil.

(Hierop volgde een staat der bedoelde gesneuvelden, geheel gelijkvormig aan die reeds boven opgenomen is).

BIJLAGE F.

CEREMONIËEL bij het in- en ontschepen van de overblijfselen der gesneuvelde officieren, bedoeld in het programma voorkomende in de Staats-Courant van 8 Augustus 1871, N°. 185.

De sloepen, bestemd tot het aan boord van Z. M. stoomschip *de Valk* brengen van de overblijfselen der gesneuvelde officieren, bedoeld in bovengenoemd programma, worden gesteld onder bevel van den kapitein-luitenant ter zee J. K. van de Kruysse Pilaar.

Zij zullen zich op nader te bepalen tijdstip verzamelen op de plaats, daartoe door de Belgische autoriteiten aangewezen.

Terwijl de lijkkisten in de sloepen worden afgegeven, zullen al de roeiers der verschillende sloepen opstaan en de riemen opzetten, terwijl de zich achterin bevindende personen staande zullen saluëren.

Zoodra de lijkkisten in de sloepen zijn afgegeven, worden op last van den Flotille-kommandant de vlaggen en wimpels halfstok geheschen.

Op al de sloepen van het eskader staan de detachementen mariniers onder de wapens aan die zijde, waar de sloepen voorbij varen moeten, de tamboers hebben de trommels met blauw vlaggedoek overtrokken, de equipage sluit bij het detachement mariniers aan.

Bij het voorbijvaren der sloepen, slaan de tamboers den doodenmarsch, de mariniers presenteren het geweer, de geheele bemanning ontbloot de hoofden.

De lijkisten worden verdeeld in de barkassen van Z. M. Monitor *de Heiligerlee* en van Z. M. Monitor *de Krokodil*; zij worden met de Nederlandsche vlag overdekt.

De barkas van Z. M. Ramschip *Buffel* neemt de eerstgenoemde, die van Z. M. Ramschip *Schorpioen* de laatstgenoemde op sleeptouw. In elk der barkassen van die ramschepen zullen zich achter in bevinden 1 korporaal en 4 mariniers, benevens één tamboer met omfloersten trom die bij het afvaren der sloepen den doodenmarsch slaan.

Achter die sloepen, die zooveel mogelijk naast elkander roeiën, volgt de barkas van Z. M. Monitor *de Tijger*, die de 14 eeredragers aan boord heeft.

Daar achter volgt de kapiteinssloep van Z. M. stoomschip *de Valk*, bestemd voor de commissie, bestaande uit den generaal-majoor M. D. Graaf van Limburg Stirum, den kolonel der Artillerie G. van Exter en den gepensioneerden kapitein ter zee W. A. de Gelder (1). Deze sloep voert de Nederlandsche vlag halfstok voorop.

Vervolgens volgen twee aan twee roeiende de gieken van Z. M. ramschip *Schorpioen* en Z. M. Monitors *de Heiligerlee*, *de Tijger* en de *Krokodil*, aan boord hebbende de kommandeerende officieren van die schepen.

Daarna komen mede twee aan twee roeiende, de officierssloepen van al de tot het eskader behorende schepen, hebbende aan boord de beschikbare Etats-Major.

De sloep van den kommandant der flotille plaatst zich daar, waar hij zulks noodig oordeelt, wordende hem de bevoegdheid toegekend, indien de plaatselijke gesteldheid zulks noodzakelijk maakt, van dit ceremonieel af te wijken.

Zoo de gelegenheid zulks toelaat, wordt met lange slagen geroeid.

De sloepen leggen in volgorde aan bij Z. M. stoomschip *de Valk*: de commissiën, kommandeerende en andere officieren, plaatsen zich op het halfdek van den bodem.

Daarna worden de lijkisten overgenomen en op het halfdek geplaatst; het geheele eskader hijscht vlaggen en wimpels halfstok, de kommando-vlag blijft voorgeheschen.

De schout-bij-nacht, bevelhebber van het eskader spreekt daarna de commissiën, officieren en equipage toe.

(1) Benevens den luit.-kolonel Crets van het Belgische leger, toegevoegd aan den president, en kapitein van Helden, diens waarnemend adjudant.

De kisten worden daarop ter bestemder plaatse voor den overtocht geborgen, de sloepen keeren naar hare bodems terug.

Z. M. stoomschip *de Valk* lost gedurende het overbrengen der overblijfselen van Antwerpen naar boord de minuutschoten.

Het overbrengen van de overblijfselen van *de Valk* naar Moerdijk geschiedt in dezelfde orde met de sloepen, die zich alsdan bij het admiraalschip vereenigen zullen.

De officieren, die den stoet zullen volgen naar Breda en naar het Ginneken, zullen later door mij worden aangewezen.

Mocht van wege het Belgische gouvernement of van de ter reede liggende vreemde oorlogsschepen soms deputatiën worden gezonden, dan zal aan den flotille-kommandant worden kenbaar gemaakt, waar zij zich in de flotille zullen plaatsen.

De schout-bij-nacht,
bevelhebber van het eskader,
(was get.) J. WICHERS.

BIJLAGE G.

Garnizoens-
Order.
N°. 49.

Breda, den 20. Augustus 1871.

Zoo als in de *Staats-Courant* van den 8^{en} dezer ter algemeene kennis is gebracht, zullen de overblijfselen der op de Citadel van Antwerpen begraven Nederlandsche officieren, volgens een door Zijne Majesteit goedgekeurd programma, naar Ginneken overgebracht en aldaar op het kerkhof der Hervormde Gemeente plechtig ter aarde worden besteld.

Ten aanzien van de overbrenging dier overblijfselen van het spoorwegstation Breda tot het kerkhof te Ginneken, wordt door mij het volgende bepaald:

- 1°. Des morgens om 10¹/₂ uur zal *een* Bataljon van het 6^e Regiment Infanterie, gekommandeerd door den majoor Hubar met het Vaandel en den Regimentsstaf, in batalje gerangeerd staan, front makende naar *het hek* van het station aan de zijde der Boschpoort. De trommen zullen met floers worden overdekt.
- 2°. Het piket Cavalerie, bestemd tot opening van den trein, zal zich op een dertig passen afstands rechts van dat Bataljon opstellen. Dit piket zal ter sterkte zijn van 1 trompetter, 1 wachtmeester, 1 korporaal en 12 huzaren. Ingelijks zal zich daar een piket Cavalerie van gelijke sterkte bevinden, bestemd tot sluiting van den trein.
- 3°. Wanneer de overblijfselen uit het spoorwegstation naar den rouw-wagen worden overgebracht, zal door voornoemd bataljon, één salvo met losse patronen worden gegeven; daartoe zal eenigszins hoog moeten worden aangelegd.
- 4°. Wanneer door Z. E. den Minister van Oorlog de Lauwer- en Immortellen-kransen, omstrengeld met het lint van de medaille der Citadel van Antwerpen, op het rouwkleed zullen zijn

gehecht, zal op een daartoe gegeven signaal de optocht zich in beweging stellen; het piket Cavalerie aan het hoofd van den trein, zal de beweging beginnen, wegnemende naar de voormalige *Boschpoort, de Boschstraat, de St. Catharinastraat, de Grootemarkt, de Ridderstraat, de Eindstraat, de Ginnekenstraat* naar het kerkhof. Het bataljon infanterie zal onmiddellijk met sectiën rechts in batalje komen en daarna opmarscheeren en den pas regelen naar het hoofd van den optocht.

De verschillende rijtuigen, enz. tot den optocht behoorende, zullen opvolgend aan het station stilhouden, om de aangewezen personen op te nemen en verder den stoet te volgen. — De rouw-wagen neemt de voor hem bestemde plaats in.

- 5°. Een detachement Cavalerie, gekommandeerd door een luitenant en bestaande uit 1 trompetter, 2 wachtmeesters, 6 korporaals en 22 huzaren, die niet bij den stoet zijn ingedeeld, zullen zich op hetzelfde uur aan het station bevinden, om aldaar mijne bevelen te ontvangen, tot handhaving der goede orde gedurende den optocht.
- 6°. Wanneer het hoofd (piket Cavalerie) het kerkhof te Ginneken is genaderd zal het zich op de markt in batalje opstellen met den rug naar de herberg *den vrachtwagen* en dus front makende naar de pomp;

Het bataljon infanterie zal zich rechts in batalje formeeren, de linkervleugel aangeleund tegen de pomp, frontmakende naar de zijde van de duivelsbrug en den stoet voorbij zich heen laten trekken, 't geweer gepresenteerd.

- 7°. Er zullen gedurende den optocht geene bevelen worden aangenomen, dan van de volgende officieren, die gedesigneerd zijn om den plaatselijken kommandant behulpzaam te zijn bij het uitvaardigen zijner bevelen:

de 1° Luit. plaatselijke-adjutant Bode.

» 1° » Picard.

» 2° » von Freytag Drabbe.

- 8°. Wanneer het bataljon in het Ginneken halt heeft gehouden om zich in batalje te formeeren, zal de 1° kompagnie zich onmiddellijk op het kerkhof begeven, ten einde aldaar de gebruikelijke eerbewijzing, voorgeschreven in art. 347 van het reglement op den garnizoensdienst, te verrichten.

De kommandant van deze kompagnie zal van mij de noodige bevelen ontvangen, omtrent de wijze waarop die kompagnie op het kerkhof moet worden opgesteld.

- 9°. Een onderofficier (Vellinga), 4 korporaals en 20 man infanterie zullen zich ten 11 uur op het kerkhof te Ginneken bevinden, om zich ter beschikking te stellen van het kerkbestuur, ter handhaving van de goede orde; — zij doen geen eerbewijzen.
- 10°. De marechaussee te paard zal zich aan het hoofd van den stoet begeven en de noodige maatregelen nemen, ten einde alle strem-

ming of alles wat den optocht zou kunnen ophouden, bijtijds uit den weg te ruimen.

Het piket Cavalerie aan het hoofd van den optocht zal, zoo noodig, den heer kapitein-kommandant der marechaussee, in deze behulpzaam zijn.

- 11°. Na den afloop der begrafenis zal het rijtuig van den Minister van oorlog zich het *eerst* bevinden aan den uitgang van het kerkhof; — daarna zullen alle overige rijtuigen in omgekeerde orde zich aan dien uitgang bevinden om de heeren, die daarin gezeten hebben weder op te nemen.
- 12°. Na afloop der begrafenisplechtigheid gaan de troepen, onder geleide naar het garnizoen terug; de plechtigheid eindigt op het kerkhof, zoodat ieder op eigen gelegenheid van daar huiswaarts keert.
- 13°. Alle heeren van het garnizoen die niet zijn ingedeeld, worden verzocht, zich op het boven aangegeven uur, in groote tenue, aan het station te bevinden.

De kolonel plaatselijke-kommandant,
(was get.) LEYSSIUS.

BIJLAGE H.

De volgende oproeping heeft men in verschillende bladen kunnen lezen, welke, blijkens de opgaven van ingekomen gelden, bereids bij velen ingang heeft gevonden, en nog in ruimer mate dan tot dus ver, naar wij hopen, zal vinden:

De *Staats-Courant* van 8 Augustus 1871 maakt bekend, dat op den 21. en 22. derzelfde maand, de overblijfselen der bij de *verdediging van de Citadel van Antwerpen* in December 1832 gesneuvelde en aldaar begraven Nederlandsche militairen van de Belgische autoriteiten zullen overgenomen, met groote plegtigheid naar Nederland overgebracht, en op het kerkhof te Ginneken bij Breda, naast het graf van den generaal Chassé, ter aarde besteld worden.

Het Nederlandsche volk zal de edele gedachte van zijnen Koning hoog waarden, waardoor aan het gebeente van hen, die voor de eer en de onafhankelijkheid van hun Vaderland het leven lieten, eene eervolle rustplaats in Nederlandschen bodem verzekerd wordt, nu de rust van hun graf in den vreemde, door de slooping der Antwerpsche oude vestingwerken, wordt bedreigd; en voorzeker komt in menig Vaderlandsch-lievend, Nederlandsch hart de wensch op, om aan de nagedachtenis dier braven eene dankbare hulde te brengen.

Die wensch wordt ook door de ondergeteekenden ten volle gedeeld; en het is ten einde daaraan te knnnen voldoen, en daartoe ook anderen de gelegenheid te geven, dat zij zich vereenigden met het doel, om de oprigting te bevorderen van een waardig *gedenkteeken* op de plaats,

waar het stoffelijk overschot der op de Citadel gesneuvelden voortaan in Nederlandsche aarde rusten zal.

Zij, die aan dit echt Vaderlandsche gedenkteeken een steen wenschen toe te brengen, worden genoodigd de geldelijke bijdragen, die zij daartoe wel willen bestemmen, in te zenden per aangeteekenden brief aan een der ondergeteekenden of wel te bezorgen bij den heer burgemeester der gemeente hunner woonplaats, die de goedheid wel zal willen hebben, de door hem ontvangen giften, door de tusschenkomst van den heer Commissaris des Konings in de provincie waarin zijne gemeente gelegen is, aan den eersten ondergeteekende te doen toekomen, en zooveel het betreft militairen van de zee- en landmagt, bij de kommandanten der schepen en de chefs der korpsen, waartoe zij behooren, aan wie de wijze zal worden kenbaar gemaakt, waarop de gelden aan de ondergeteekenden kunnen worden toegezonden.

Van de ontvangen giften zal in de *Staats-Courant* melding worden gemaakt.

Mr. R. J. graaf Schimmelpenninck van Nijenhuis, Grootmeester van het Huis des Konings, te 's Gravenhage.

W. H. Doorman, generaal-majoor, lid van het hoog militair geregtshof, ridder van de M. W. O., versierd met het Metalen Kruis en de Medaille der Citadel van Antwerpen, te Utrecht.

M. D. graaf van Limburg Stirum, generaal-majoor, adjudant des Konings in b. d. te 's Gravenhage.

W. A. de Gelder, gep. kapitein ter zee, ridder van de M. W. O., versierd met het Metalen Kruis en de Medaille der Citadel van Antwerpen, te Vlissingen.

Mr. J. J. Cremers, ridder der M. W. O., versierd met het Metalen Kruis, lid van de Eerste Kamer der Staten-Generaal, te Groningen.

C. Schiffer van Bleiswijk, voorzitter der vereeniging het Zilveren Kruis, de Wittenburg, te Wassenaar.

Mr. N. P. J. Kien, voorzitter der vereeniging het Metalen Kruis, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te Utrecht.

Jhr. Mr. W. M. de Brauw, voorzitter der afdeling 's Gravenhage van het Metalen Kruis, lid van de Tweede Kamer der Staten-Generaal, te 's Gravenhage.

J. W. Schubärt, voorzitter van den Nederlandschen Weerbaarheids-Bond, te Utrecht.

J. W. Vader, lid van de Staten der Provincie Zeeland, te Cortgene.
(*Staats-Courant* van 22 Aug. 1871.)

BIJLAGE I.

Staat van dienst van den schout-bij-nacht jonkheer Jan Eduard Lewe van Aduard, geboren te Groningen 7 September 1774, zoon van Evert Joost en van Henriette Dorothea Holst.

Aanstelling en bevorderingen.

17 Maart 1789 adelborst, 22 Januari 1792 luitenant, 10 Mei 1798 1°. luitenant, 12 October 1801 luitenant-kolonel, 17 Juni 1808 majoor, 12 December 1810 fregat-kapitein, 19 Mei 1811 scheeps-kapitein, 1 Juli 1814 kapitein-ter-zee, 1 April 1831 schout-bij-nacht.

Plaatsingen en gedane reizen.

Naar de Middellandsche Zee met de Meermin in 1788. Naar de West-Indiën met de Alliantie in 1791 en gedurende het verblijf aldaar over op de brik de Pijl; gerepatriëerd en te Texel binnengevallen in 1793. — Geplaatst op 's lands wachtschip de Prinses Louise in 1794 en in dat jaar over op 't schip Piet Hein.

In 1795 geplaatst op de schepen Echo en Munnikendam.

In 1796 met het schip de Revolutie naar de Kaap de Goede Hoop, en aldaar krijgsgevangen gemaakt; 1797 in Holland teruggekomen.

In 1798 op het schip de Broederschap; in 1800 op de Hersteller; in 1801 op het Zeepaard naar den Archipel gedestineerd; in 1803 met een koopvaarder naar Baltimore, van daar naar Suriname, en over St-Thomas naar Curaçao aan boord van 's lands fregat Kenau Hasselaar.

In 1806 met 's lands fregat Utrecht bij de Orcades verongelukt; in 1808 de brik de Haai voor Rotterdam gekommandeerd; in 1809 en 1810 kommandant van het schip de Hulk voor Rotterdam. In 1811 kommandant en directeur van het instituut te Enkhuizen, en in dat jaar benoemd tot kommandant van het schip de Tromp. 6 November 1814 benoemd tot kommandant van het schip de Prins, bestemd naar de West-Indiën, nader als zoodanig over op het schip Cesar, en 29 Juli 1815 met de equipage van laatstgenoemd vaartuig overgeplaatst op de Prins van Oranje en met dien bodem naar de West-Indiën vertrokken; 1 Augustus 1817 van genoemd kommandement ontslagen, en 28 Juni 1818 benoemd tot kommandant van het schip Zeeland. 14 September 1818 benoemd tot kommandant van het fregat van der Werff en daarmede naar Oost-Indië vertrokken. 25 Februari 1822 in Oost-Indië benoemd tot kommandant van het fregat de Dageraad; 15 Juni 1822 van genoemd kommandement ontslagen; 16 Mei 1824 benoemd tot kommandant van het wachtschip Zeeland; 20 October 1824 benoemd tot kommandant van het fregat Diana met bestemming naar de Middellandsche Zee. Ult^o. November 1826 van gemeld kommandement ontslagen en op non-activiteit gebracht.

16 Mei 1827 benoemd tot kommandant van het wachtschip Zeeland. 1 October 1829 over als kommandant van het wachtschip Amstel. Met 15 Februari 1830 benoemd tot kommandant van het naar de Middellandsche Zee bestemde fregat Euridice.

29 Mei 1830 benoemd tot kommandant van het oostelijk gedeelte van het eskader in de Middellandsche Zee en kommandeert het fregat Euridice en de tweede divisie van de 1°. afdeeling der linie van defensie te water op de Schelde.

Bij Zr. Ms. besluit 13 December 1832, n°. 69, bepaald, dat hij als kommandant van de 2° divisie der 1° afdeeling der linie van defensie op de Schelde zijn verblijf zal houden op het stoomschip Curaçao en daarop deszelfs vlag zal hijschen.

Op den 12^{en} December 1832, in een gevecht tegen de Kruisschans roemvol gesneuveld, door een houwitzer-granaat.

Bijgewoonde gevechten, toegekende decoratiën, en eervolle vermeldingen.

Heeft zich in de 'aktie tegen Palembang bijzonder onderscheiden.

Heeft op 27 October 1830 deelgenomen aan de krijgsverrichtingen tegen de muitelingen voor Antwerpen.

Bij de vijandelijkheden tegen België vooral in de 1° helft van Augustus 1831 is door hem veel ijver en beleid aan den dag gelegd.

Bij Zr. Ms. besluit, dd. 7 Mei 1822, n°. 29, benoemd tot ridder der Militaire Willemsorde van de 3° klasse.

Bij Zr. Ms. besluit, dd. 16 November 1830, n°. 59, benoemd tot ridder der Orde van den Nederlandschen Leeuw.

Bij Zr. Ms. besluit van 14 November 1831, n°. 8, bij dagorder Hoogst-deszelfs bijzondere tevredenheid betuigd.

Uit de aantekeningen door den schout-bij-nacht, gevoegd bij zijn staat van dienst blijkt nog van de volgende bijzonderheden:

»in 1805 als kommandant van het wester- of beneden district te »Curaçao krijgsgevangen gemaakt, na een hevig gevecht met de Engelsche troepen aldaar geland. — Het kommando van het schip de *Tromp* »door het Fransch gouvernement mij opgedragen zijnde, ben ik met dat »schip van Hellevoetsluis binnen door naar Vlissingen gezeild, en heb »aldaar tot den 3^{en} Julij gemanoeuvreerd onder de orders van den admiraal Misiissy, vervolgens naar Antwerpen en aldaar opgelegd en »ontslagen den 27^{en} Julij, met last om bij het depot te blijven, terwijl »mijne equipage op andere schepen verdeeld en gedetacheerd werd.

»Den 24^{en} November 1813 ontving ik order en was verplicht met de »staf en de geheele equipage mij op marsch te begeven naar Cherbourg, »na vruchteloos alle mogelijke pogingen te hebben aangewend om hiervan ontslagen te worden; over Rijssel naar Amiens, alwaar ik op order »van den Minister provisioneel halt moest houden; van deze plaats verzocht ik schriftelijk mijn ontslag doch bekwam ik geen antwoord.

»in Januarij 1814 bragt mij een adjudant het bevel om alle manschappen onder de 20 jaren oud af te geven, en op te zenden naar Josselin.

»den 21^{en} Januarij kreeg ik order om met mijn bataillon den marsch te vervolgen; te Castres (Departement de Tarn) gearriveerd zijnde, »verzocht ik andermaal mijn ontslag, doch vruchteloos; den 25^{en} Februarij »te Albi in het Departement de Tarn aangekomen zijnde, ontving ik »order om halt te houden, en den 26^{en} werd mij door den plaatselijken kommandant berigt, dat ik met mijne officieren en manschap-

»pen als krijgsgevangenen werd beschouwd, ik van het kommando »vervallen en van de comptabiliteit ontslagen was.

»Den 4^{en} April kreeg ik bevel om naar Rodez te marcheeren, nadat »mijne equipage reeds verder landwaarts was ingezonden; van Rodez »moest ik mij naar Ville France begeven, alwaar ons de heugelijke »tijding der omwenteling ter kennis kwam, en vrijheid tot mijn ver- »trek obtineerde de weg nemende over Antwerpen naar 's Gravenhage, »alwaar ik den 10^{en} Mei arriveerde.

Amsterdam, den 9^{en} Junij 1814.

(get.) J. E. Lewe van Aduard.

In de Zierikzeesche Courant van Dinsdag 8 Januari 1833, las men het volgende bericht:

Rotterdam, 4 Januarij 1833. »Het lijk van den roemrijk voor het Vaderland gesneuvelden schout-bij-nacht, Lewe van Aduard, is Maandag (31 December) te Vlissingen met de grootste militaire plegtigheid aan den rang des overledenen verschuldigd op het kerkhof aldaar, in de nabijheid der graven van Maas en Klinkhamer, ten grave besteld. Alle militaire en burgerlijke autoriteiten, benevens de troepen van het garnizoen, volgden onder treurmuziek plegtstatig het stoffelijk overblijfsel eens helds, die voor onze regten en den roem onzer wapens het leven liet.

Het lijk werd, volgens het Dagblad van 's Gravenhage, den 19^{en} December 32 in eene kanonneerboot naar Vlissingen overgebracht.

BIJLAGE K.

De loopbaan van von Gumoëns is uitvoerig beschreven in den Milit. Spectator van 1833 en juister in een geschrift, hetwelk in dat jaar te Bern verscheen, getiteld: *Notizen aus dem Leben des Kön. Nederl. Obersten von Gumoëns.*

VERBETERINGEN.

Bladz.	8 regel	8	v. o. staat:	elkander,	lees: dezen
»	11 »	6	» » »	ontvangen;	» ontvangen,
»	15 »	7	» b. »	30 en 31	» 30, 31 en 32
»	19 »	9	» o. »	drukte	» sprak
»	20 »	2	» b. »	de Heer N. P. J. Kien lees: Mr. N. P. J. Kien, burgemeester van Utrecht, lid van de 2de kamer der staten-generaal, oud-kapitein der Utrechtsche schutterij in 1831, enz.	
»	21 »	11	» o. »	gesloten	lees: besloten.
»	29 »	7	» b. »	dat	» 't welk.
»	36 »	21 en 22	» » »	die ... begaf »	begaf, die uit 32 wagens bestaande, hen wachtte.
»	38 »	16	» o. »	ingestelden	lees: gewijden
»	41 »	15	» » »	Mr. W. M. de Brauw lees: Jhr. Mr. W. M. de Brauw, secretaris van het hoofdbestuur, oud-Leidsch jager,	
»	in de noot bijvoegen: den sergeant Sonne en den fourier van Rijssel.				
»	44 regel	2	v. b. staat:	had	lees: hadden
»	45 »	14	» » »	het gevoel	» een gevoel
»	46 »	16	» o. »	hun	» hare
»	» »	2	» » »	waar de	» voor de
»	48 »	6	» b. »	had getoond	» heeft bewezen
»	80 »	1	» o. »	op;	» op (1);
»	en in een noot (1). Zie Bijlage F.				
»	96 »	20	» » »	darade	» parade

1

